

עיון גמרא מונחה

לימוד ישיבתי מעמיק מותאם לקובעים עיתים לתורה

בבא מציעא

עיון מונחה בסוגיות המסכת ללימוד בחברותא או בחבורה

יוצא לאור על ידי

עמותת תורה אחרי צבא
לשילוב תורה בחיי המעשה

© כל הזכויות שמורות לעמותת "תורה אחרי צבא"

טלפון להשגת החוברת:

02-6511256

www.bogreytsava.co.il

bogreytsava@gmail.com

תוכן עניינים

3	סוגיה א (דף ב ע"א): דין החלוקה
10	סוגיה ב (דף ב ע"א): "זה אומר כולה שלי חה אומר חציה שלי" - מגו.....
15	סוגיה ג (דף ב ע"א): איך קונים מציאה?.....
22	סוגיה ד (דף ב ע"ב): נאמנות המוכר.....
28	סוגיה ה (דף ב ע"ב): כוחו של עד אחד.....
35	סוגיה ו (דף ג ע"ב): פיו אינו בהכחשה.....
42	סוגיה ז (דף ד ע"א - ע"ב): הילך.....
50	סוגיה ח (דף ד ע"ב): אין נשבעים על כפירת שיעבוד קרקעות.....
57	סוגיה ט (דף ה ע"א): מתוך שאינו יכול להשבע שכנגדו נשבע ונטל.....
63	סוגיה י (דף ו ע"א): תקפה אחד בפנינו.....
71	סוגיה יא (דף ו ע"א - ע"ב): הקדישה בלא תקפה.....
78	סוגיה יב (דף ז ע"א): שניים אדוקים בשטר.....
86	סוגיה יג (דף ז ע"ב): אחד אדוק בטופס ואחד אדוק בתורף.....
94	סוגיה יד (דף ח ע"א): המגביה מציאה לחבירו.....
103	סוגיה טו (דף ח ע"ב - ט ע"א): רכוב ומנהיג.....
113	סוגיה טז (דף ט ע"ב): משוך בהמה זו לקנות כלים שעליה.....

סוגיה א (דף ב ע"א): דין החלוקה

משנתינו עוסקת בשני אנשים שמחזיקים בידיהם טלית אחת שהיא מציאה, וכל אחד מהם טוען שהוא מצא אותה לבדו ושהיא שלו לגמרי, ושהשני תקף אותה. העובדה ששניהם מוחזקים בה היא גורם מרכזי בשאלת הפסיקה. הרי קיים כלל בהלכות ממון ש"מה שתחת ידי אדם הרי אלו שלו", כלומר כאשר אדם מחזיק בחפץ, ההנחה היא שהחפץ הוא שלו, ורק על ידי ראייה גמורה ניתן להוציא מידו, בגדר "המוציא מחבירו עליו הראיה". אנו נברר בסוגיתנו האם התפיסה של כל אחד מהם באמת נחשבת כמוחזקות או שמא היא פחות משמעותית. וכן נברר מה מאפשר לבית הדין לפסוק את דין החלוקה שמחלקים את הטלית בין שניהם, ולא מפעילים דין אחר כמו "כל דאלימ גבר" או "יהיה מונח עד שיבוא אליהו".

א. נע"י במשנה ושם ברש"י הראשון:

משנה ב ע"א

משנה שנים אוחזין בטלית זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו זה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי האומר כולה שלי ישבע שאין לו בה פחות משלשה חלקים והאומר חציה שלי ישבע שאין לו בה פחות מרביע זה נוטל שלשה חלקים וזה נוטל רביע היו שנים רוכבין על גבי בהמה או שהיה אחד רוכב ואחד מנהיג זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו בזמן שהם מודים או שיש להן עדים חולקין בלא שבועה.

רש"י

שנים אוחזין בטלית - דוקא אוחזין, דשניהם מוחזקים בה ואין לזה כח בה יותר מזה, שאילו היתה ביד אחד לבדו, הוי אידך המוציא מחבירו, ועליו להביא ראיה בעדים שהיא שלו, ואינו נאמן זה ליטול בשבועה. זה אומר כולה שלי - בגמרא מפרש למאי תנא תרתי. זה ישבע - מפרש בגמרא (ג, א) שבועה זו למה. שאין לו פחות מחציה - בגמרא (ה, ב) מפרש אמאי תקון כי האי לישנא בהך שבועה. וזה אומר חציה שלי - מודה הוא שהחצי של חבירו, ואין דנין אלא על חציה, הלכך, זה האומר כולה שלי ישבע כו' כמשפט הראשון, מה שהן דנין עליו נשבעין שניהם שאין לכל אחד בו פחות מחציו, ונוטל כל אחד חציו. היו שנים רוכבין כו' - לאשמועינן אתא, דרכוב ומנהיג שניהם שוין לקנות בהמה מן ההפקר.

(1) מה האורח המרכזי לדין חלוקת המציאה בין שניהם?

ב. נראה עתה את דברי הרמב"ם טוען ונטען פרק ט הלכה ז:

רמב"ם

שנים שהיו או חזין בכלי אחד או שהיו רוכבין על גבי בהמה אחת, או שהיה אחד רוכב ואחד מנהיג או יושבין בצד ערמה של חטים ומונחות בסמטא או בחצר של שניהם זה אומר הכל שלי וזה אומר הכל שלי כל אחד משניהן נשבע בנקיטת חפץ שאין לו בזה הדבר פחות מחציו ויחלוקו, ושבועה זו תקנת חכמים היא כדי שלא יהיה כל אחד תופס בטליתו של חברו ונוטל בלא שבועה.

2) האם לדעתך לפי דברי הרמב"ם האחילה היא תנאי לחלוקה?

ג. נעבור עכשיו לדיון "ההוא ארבא" (ספינה) בבבא בתרא לד ע"ב:

בבא בתרא

ההוא ארבא דהוו מינצו עלה בי תרי, האי אמר ידידי היא והאי אמר ידידי היא, אתא חד מינייהו לבי דינא ואמר: תיפסוה אדמייתנא סהדי דדידי היא, תפסינן או לא תפסינן? רב הונא אמר: תפסינן, רב יהודה אמר: לא תפסינן. אזל ולא אשכח סהדי, אמר להו: אפקוה וכל דאליס גבר, מפקינן או לא מפקינן? רב יהודה אמר: לא מפקינן, רב פפא אמר: מפקינן. והלכתא: לא תפסינן, והיכא דתפס - לא מפקינן. זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי - אמר רב נחמן: כל דאליס גבר.

רשב"ם

ארבא - ספינה שבנתר. האי אמר ידידי היא כו' - ולא זה ולא זה מוחזקין בה מדלא רמי עלה ממתניתין דשנים או חזין בטלית שזה נוטל עד מקום שידו מגעת וזה נוטל עד מקום שידו מגעת ולא אמרינן כל דאליס גבר כן פיר"ח. תיפסוה - פן ימכרנה אבל חזקה שהחזיק בה אחר שערער זה עליה אינה כלום דאנן סהדי שבתורת חטיפה באה לידו. תפסינן או לא תפסינן - מי לימא דתפסי לה ב"ד דהא אי לא משכח סהדי הדרין ומפקינן לה כדמעיקרא ולא הפסיד בעל הספינה בתפיסת ב"ד כלום או דלמא לא תפסינן דדלמא לא משכח סהדי ולא הדרין ומפקינן לה כדלקמן ונמצא שהפסיד בעל הספינה על ידינו דאי הוה שבקינן לה דלמא הוה אליס וגבר בעל הספינה ונמצא זוכה בשלו כן נ"ל טעם השאלה. רב הונא אומר תפסינן - ס"ל כרב פפא דאמר מפקינן רב יהודה אומר לא תפסינן משום דס"ל לא מפקינן כדלקמיה והלכך לא תפסינן דשמא זה אין לו עדים ושקרן הוא ומכל וכל רוצה להפסיד את חברו דמאחר דתפסי יודע הוא דתו לא מפקינן. א"ל אפקוה - וכגון דאיתרמי מילתא דתפסינן לה כרב הונא אי נמי שאמרו שניהם לב"ד לתפסה ודברי הכל. וכל דאליס גבר - בין בראיות בין בכח כמו שפוסק רב נחמן לפנינו כל דאליס גבר. לא מפקינן - דמאחר שבא ממון ישראל ביד ב"ד אינן רשאין להפקירו אלא מעכבין אותו ממון עד שידעו למי ישיבו. מפקינן - כעין שמצאוהו מתחלה שלדעת כן תפסוהו שאם לא יביא עדים יחזירוהו וכל דאליס גבר. והלכתא לא תפסינן והיכא דתפסינן לא מפקינן - כרב יהודה. זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי - בין בספינה בין בקרקע ואין עדות וחזקה לזה יותר מזה.

3) הסבר למה הדין כל דאליס גבר ולא חלוקה.

ד. נראה עתה מה ההבדל בין ארבע לטלית, בדברי הריטב"א על בבא מציעא ב ע"ב (המובאים בספר "בינת ראובן"):

ריטב"א

... למה אמרינן הכא יחלוקו ובוזה אומר של אבותי וזה אומר של מאבותי אמר ר"נ כל דאליס גבר? ... מתוך הרב דהתם הוא דלא תפסי לה תרוויהו אלא שהיא מונחת בסימטא או במקום של שניהם, אבל הכא דתפסי לה שניהם אין מוציאים מידם לומר כל דאליס גבר...

4) לפי הריטב"א מתי מתאפשרת חלוקה?

ה. נענין בהמשך הגמרא, בדף ג ע"א בסוגיית "מנה לי בידך":

בבא מציעא ג ע"א

תני רבי חייא מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום והעדים מעידים אותו שיש לו חמשים זוז נותן לו חמשים זוז וישבע על השאר שלא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים מקל וחומר ותנא תונא שנים אוחזין בטלית זה אומר אני מצאתיה וכו' והא הכא כיון דתפיס אגן סהדי דמאי דתפיס האי ידידיה הוא ומאי דתפיס האי ידידיה הוא וקתני ישבע.

5) דייק מש מה צושה האחיזה בטלית.

ו. נראה עכשיו את דברי ה"בינת ראובן" (בבא מציעא סימן א) שמסביר את המחלוקת בין הריטב"א לרמב"ם:

בינת ראובן

ונראה דסברת מחלוקתם היא דהריטב"א סובר דמאי דאמרינן אגן סהדי דמאי דתפיס האי ידידיה הוא ומאי דתפיס האי ידידיה הוא, הוי מטעם בירור ולכן רק כששניהם מחזיקין אמרינן יחלוקו. אבל לפי הרמב"ם, הכוונה אגן סהדי דמאי דתפיס הוי ידידיה, דהפסק דין הוי הכי דהוי שלו, משום שאי אפשר להוציא מהם דהדבר ברשותם... הרי לפני הפסק דין עדיין לא הוי בהחלט ובבירור דהוי חפץ לכל אחד, דהרי אפשר דשייך הכל רק לאחד, אלא דכיון דכל אחד מוחזק בטלית, והחלוקה יכולה להיות אמת, לכן אמרינן יחלוקו. דכששניהם באים לבית דין כשהם מוחזקים, יש דררא שהדבר ודאי שייך לאחד משניהם או לשניהם, לכן בית דין נזקקין לדון, ופסקין יחלוקו דאי אפשר להוציא מהם, אבל לא שהיו ברור.

6) מה עושה התפיסה לפי הריטב"א ולפי הראמ"ט?

ז. נתעמק בעניין על ידי דברי התוספות ד"ה "ההוא ארבא", בבא בתרא לד ע"ב:

תוספות

ההוא ארבא דהוּו מינצו וכו' - הדין כל דאלים גבר ואם תאמר מאי שנא משנים אוחזין בטלית דאמר בריש בבא מציעא (דף ב ע"א ושם ד"ה ויחלוקו) דיחלוקו, ומפרש ר"ת דאוחזין שאני דכיון ששניהם מוחזקים אין לנו להניח שיגזול האחד לחבירו דחשיב כאילו אנו ידועין שיש לשניהן חלק בה, שכל דבר יש להעמיד בחזקת מי שהוא בידו, כדאמרין גבי נסכא דרבי אבא [רבי אבא חטף את טס הכסף שנגנב ממנו מידיו של הגנב ועד אחד ראה את החטיפה] דאע"ג דאמר דידי חטפי חשבין ליה גזלן וחייב לשלם כאילו הוא ברור שהיתה הנסכא של אותו שהיה מוחזק בה.

7) מה הכלל הכרוך בצורה מדברי התוספות?

8) מה קשה על פי זה לדין "יושבין בצד צרימה על חיטט ואונחות

בסמטא" המוכא בראמ"ט?

ח. נע"ן בהמשך הגמרא, בדף י ע"א במשנה ובגמרא בדין "ד' אמות קונות לו לאדם".

משנה בבא מציעא י ע"א

ראה את המציאה ונפל עליה ובא אחר והחזיק בה, זה שהחזיק בה זכה בה :

גמרא

אמר ריש לקיש משום אבא כהן ברדלא ארבע אמות של אדם קונות לו בכל מקום. [מאי טעמא]? תקינו רבנן דלא אתי לאנצויי. אמר אבבי מוה"ר רבי חייא בר יוסף פיאה, אמר רבא מוה"ר רבי יעקב בר אידי נזיקין, אמר אבבי מוה"ר רבי חייא בר יוסף פיאה : נטל מקצת פיאה וזרק על השאר אין לו בה כלום, נפל לו עליה פרס טליתו עליה מעבירין אותו הימנה, וכן בעומר שכחה. ואי אמרת ארבע אמות של אדם קונות לו בכל מקום, נקנו ליה ארבע אמות ידיה. הכא במאי עסקין דלא אמר אקני. ואי תקון רבנן כי לא אמר מאי הווי? כיון דנפל גלי דעתיה דבנפילה ניחא ליה דנקני, בארבע אמות לא ניחא ליה דנקני.

9) האם ניתן משם להסיק את דין "יושבין בצד צרימה על חיטט"

אלא את דין "ההוא ארבא"?

ט. נחזור למשנתנו, בדיון "רוכב ומנהיג" ולדברי רש"י שם.

10) למה דין רוכב ומנהיג? למה לא יחשב רוכב כמנהיג?
עיקר החידוש?

י. נעניין עכשיו בהמשך דברי ה"בינת ראובן" (שם), בעניין רוכב ומנהיג:

בינת ראובן

יש להסתפק דאין יהיה הדין אם אחד רוכב ואחד מנהיג, וכל אחד טוען שזה של אבותיו, אם גם שם נאמר דשניהם נחשבים כמוחזקין, או דילמא רק לגבי מציאה חשבינן מוחזק בדיון הקנין שלו, אבל לגבי טענה שהיה של אבותיו לא מתחשבים עם קנין המציאה אלא אם הוא מוחזק ממש, והרכוב נחשב מוחזק ממש שהוא יושב על החמור ותפוס בו, אבל המנהיג לא מחזיק את החמור בעצמו, לכן אולי בטענה של אבותיו לא יועיל מה שמנהיג, ולא יחשב כמוחזק דרך במציאה מתחשבים עם קנין, דכיון דזוכה על ידי קנין, הוי קנין נחשב מוחזק. וכן הוי בד' אמות, דרך לגבי מציאה נחשב מוחזק, אך לא לגבי טענה של אבותיו, ומכיון דשניהם לא נחשבינן מוחזקין גבי טענה של אבותיו, לכן אפשר דלשניהם לא שייך. אבל במציאה דד' אמות קונות, א"כ בודאי לאחד שייך הטלית, ומכיון דשניהם מוחזקין לגבי קנין המציאה, וגם אפשר ששייך לשניהם, אמרינן יחלוקו.

11) מה קשה על הרמב"ם בדיון "יושבים על ידי ערימת חיטים"?

יא. נחזור לדיון "נסכא דרבי אבא", בבא בתרא לג ע"ב-לד ע"א:

בבא בתרא

היינו נסכא דרבי אבא. דההוא גברא דחטף נסכא מחבריה, אתא לקמיה דרבי אמי, הוה יתיב ר' אבא קמיה, אייתי חד סהדא דמיחטף חטפא מיניה, אמר ליה: אין, חטפי ודידי חטפי! אמר רבי אמי: היכי נדיינוה דייני להאי דינא? לישלם? ליכא תרי סהדי! ליפטריה? איכא חד סהדא! לישתבע? הא אמר מיחטף חטפה, וכיון דאמר דחטפה - הוה ליה כגזלן! אמר ליה רבי אבא: הוי מחויב שבועה שאינו יכול לישבע, וכל המחויב שבועה שאינו יכול לישבע משלם...

12) למה לא יחשב רוכב כמנהיג? למה לא יחשב רוכב כמנהיג?

יב. נעיין שוב בתוספות בבא בתרא לד ע"ב, ד"ה "ההוא" ונראה את "דברי אליהו" על בבא מציעא סימן א סעיף ב:

תוספות

ההוא ארבא דהו מינצו וכו' - הדין כל דאלים גבר וא"ת מאי שנא משנים אווזין בטלית דאמר בריש ב"מ (דף ב. ושם ד"ה ויחלוקו) דיחלוקו? ומפרש ר"ת דאוזין שאני דכיון ששניהם מוזקין אין לנו להניח שיגזול האחד לחבירו דחשיב כאילו אנו יודעין שיש לשניהן חלק בה, שכל דבר יש להעמיד בחזקת מי שהוא בידו, כדאמר"י גבי נסכא דר' אבא דאע"ג דאמר ידי חטפי חשבין ליה גזלן וחייב לשלם כאילו הוא ברור שהיתה הנסכא של אותו שהיה מוזק בה. והא דמדמי ליה התם טלית לשאר [בשניים שהפקידו ביחד שלוש מנים אצל אדם אחר. אחד הפקיד אחד והשני הפקיד שניים ולא יודעים מי הפקיד את השניים. הדין הוא שהשלישי (השאר) יהא מונח עד שיבא אליהו] אף על גב דבשאר דהתם אין שום אחד מוזק, צ"ל דשאר נמי חשיב להו כאילו שניהם מוזקין בו כיון דמכח שניהם נפקד. ולריב"א נראה דלאו דוקא אווזין מדמדמי לה לשאר ואדשמעתין איכא לשנויי כדמשני התם אפי' תימא ר' יוסי התם ודאי איכא רמאי הכא אימור תרוייהו בהדי הדדי אגבהוה הכי נמי בארבא כיון דאיכא רמאי לא יחלוקו אלא הוי דינא כל דאלים גבר. והא דלא אמרין בשנים שהפקידו כל דאלים גבר משום דלא מפקין כדאמרין הכא אי תפסין לא מפקין.

דברי אליהו

נראה לישב דבשנים אווזים בטלית לא חשיב כל אחד מוזק דכיון דשניהם אווזים לא חשיבי מוזקין, אלא דאיכא הוכחה דשניהם יש להם חצי בטלית, משום דלא מחזקין בגזלנותא, בע"כ דיש לכל אחד חלק בטלית, אבל אין להם דין מוזק כיון דגם השני אווזו בו. ולפי זה צריך ר"ת להביא ראיה מנסכא דר' אבא, דמדן נסכא דר' אבא מבואר דדין תפיסתו מוכחת לאו מדין מוזק, דאי היה מדין מוזק לא היה העד מחייב שבועה, וכיון דאינו מדין מוזק שפיר י"ל דבשנים אווזים בטלית אף שאין להם דין מוזק מ"מ יחלוקו מדין הוכחה גרידא, אבל בלא דין נסכא דר' אבא היה אפשר לפרש דדין דתפיסתו מוכחת הוא מדין מוזק, ולא היה שייך לומר בשנים אווזים בטלית דיחלוקו מדין תפיסתו מוכחת כיון דאין להם דין מוזק.

13) מה למד דדברי אליהו מהתוספות?

14) למד לפי הסבר "דברי אליהו" בארבא, שנה אומר על אבותי ונה אומר על אבותי, אין דין חלוקה?

15) איך ניתן לפי זה להסביר את דברי הרמב"ם "וושבין בצד הצרמה וכו'?"

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל"

תשובות

- (1) העובדה ששניהם אוחזים בה היא הגורם המשמעותי.
- (2) משמע שלא דוקא אוחזים.
- (3) כל דאלים גבר כאשר אין אחיזה.
- (4) החלוקה מתאפשרת כאשר הם אוחזים.
- (5) אנן סהדי דמאי דתפיס הוי ידידיה.
- (6) לפי הריטב"א התפיסה מבררת, לפי הרמב"ם רק גורמת לפסק דין מספק.
- (7) התפיסה נותנת זיכה לחפץ.
- (8) שם אינם תפוסים.
- (9) היושבים על יד ערימת החיטים "אוחזים" מדין ד' אמות. ואילו בארבא לא שייך דין זה.
- (10) הם תפוסים, והחידוש הוא שהמנהיג גם תפוס.
- (11) משמע שלא מועיל קניין ד' אמות אם אינם טוענים מציאה, אלא טוענים בעלות קדומה.
- (12) לא מועילה תפיסה כאשר ידועה תפיסה קודמת.
- (13) למדו שהתפיסה אינה מייצרת מוחזקות אלא הוכחה שהחפץ אינו גזול (אם אין מידע אחר).
- (14) למרות שאין המוחזקות קובעת לעניין החלוקה, מכל מקום כאשר יש חשש לגזל לא מאפשרים חלוקה.
- (15) הישיבה שלהם לצד הערימה היא כמעין אחיזה ונאמר ש"תפיסתם מוכחת" כיון שאין סיבה לחשוב שהיא שייכת לאדם שלישי. ומן הסתם הערמה בתוך הד' אמות שלהם.

סוגיה ב (דף ב ע"א): "זה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי" - מגו

כאשר אחד מתופסי הטלית אומר שרק חצי טלית שלו, הוא מקבל רבע טלית. נשאלת השאלה למה איננו נאמן מתוך "מגו"? ! כלומר מתוך שהוא יכול לקבל חצי טלית אם הוא יטען שכולה שלו, אמורה להיות לו נאמנות על חצי כאשר הוא טוען שחצי שלו, שהרי יכל לטעון שכולה שלו ולקבל חצי! והוא לא טען את הטענה הטובה - סימן שהוא אדם אמין. כדי לברר למה המגו לא עובד כאן, נלמד את הדין "מגו להוציא", וכן "מגו דהעזה".

א. נעניין במשנה וברש"י בדין "זה אומר חציה שלי".

משנה

שנים או חזין בטלית, זה אומר: אני מצאתיה, וזה אומר: אני מצאתיה. זה אומר: כולה שלי, וזה אומר: כולה שלי. זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, ויחלוקו. זה אומר: כולה שלי, וזה אומר: חציה שלי. האומר כולה שלי - ישבע שאין לו בה פחות משלשה חלקים, והאומר חציה שלי - ישבע שאין לו בה פחות מרביע, זה נוטל שלשה חלקים, וזה נוטל רביע. היו שנים רוכבין על גבי בהמה, או שהיה אחד רוכב ואחד מנהיג, זה אומר: כולה שלי, וזה אומר: כולה שלי - זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, ויחלוקו. בזמן שהם מודים, או שיש להן עדים - חולקין בלא שבועה.

רש"י

זה אומר חציה שלי - מודה הוא שהחצי של חבירו, ואין דנין אלא על חציה, הלכך, זה האומר כולה שלי ישבע כו' כמשפט הראשון, מה שהן דנין - עליו נשבעין שניהם שאין לכל אחד בו פחות מחציו, ונוטל כל אחד חציו.

1) מה הסיבה על פיה הוא מקבל רק רבע?

ב. נראה את דברי התוספות ב ע"א, ד"ה "חה נוטל רביע".

תוספות

זה נוטל רביע - וא"ת יהא נאמן דחציו שלו מיגו דאי בעי אמר כולה שלי כדאמר' בגמ' (לקמן דף ח.) האי מיגו גופיה לפטרו משבועה אי לא משום דאיערומי קמערין ומפרש ריב"ם דמיגו להוציא לא אמרי' דבחציו השני מוחזק זה כמו זה.

2) מה הה"א לזכות את הטהור "חציה שלי" בחצי הטהור?

3) למה באמת אין לו זכות בחצי ריב"ט?

ג. על כך מקשה התוספות רי"ד, בבא מציעא ב ע"א, ד"ה "שנים או חזין":

תוספות רי"ד

וראיתי מתרצים דלא אמרינן מיגו כי אם להחזיק בידו ולא להוציא מחברו. ואינו נראה לי תירוץ זה שגם זה להחזיק הוא שכך הוא מחזיק בה כתבירו.

(4) מה טענתו נדד דבריו ריב"ט?

ד. נעיין עתה בחידושי רמב"ן בבא בתרא לב ע"ב.

חידושי רמב"ן

... וגמרי לה דלא אמרינן מגו לאפוקי ממונא משנים או חזין בטלית זה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי זה ישבע שאין לו בה פחות מרביע, ואמאי לא משתבע אחציה ולישקול חציה מגו דאי בעי אמר כולה שלי, אלא שמע מינה דלא אמרינן מגו לאפוקי ממונא. והרי אלו צריכין לפרש מה יעשה רבה במשנתנו (שהרי רבה סובר שאומרים מגו להוציא). ולפי דעתי שזו אינה ראייה דכי אמר כולה שלי אינו נאמן אלא ליטול מחצית מה שטען, כי אמר נמי חציה שלי אינו נאמן אלא ליטול חצי טענתו, וכבר פירשתי זה במקומו... ומיהו קשיא לי ההיא סוגיא דבריש פרק האשה שנתאלמנה (ט"ז א') דקאמרינן נאמנת אשה לומר מוכת עץ אני וגובה מאתים משום מגו, ואע"ג דרבי יהושע בהאי מגו פליג, הא בעינן בגמרא מאי טעמא, ומפרשינן משום טעמא אחרינא כדמפרש התם, אלמא לכולי עלמא שמיה מגו ומפקינן ביה ממונא.

(5) מה מוכיח הרמב"ן בצנ"ן מלן, מד'ן מוכת עץ המוכא כמארא?

ה. נעבור לדברי הנימוקי יוסף על הסוגיה, א ע"א בדפי הרי"ף, ד"ה "זה נוטל רביע":

נימוקי יוסף

ולא אמרינן לישקול חציה בשבועה מיגו דאי בעי אמר כולה שלי והיה נוטל חציה בשבועה, משום דלא אמרינן מיגו אלא בטענות שקולות, אבל הכא יותר נוח לו לומר חציה שלי, שאינו מעיז פניו בחברו כ"כ, מלומר כולה שלי שיצטרך להעיז לגמרי. ועוד שאין אומרים מגו אלא באותו דבר עצמו שהוא תובע או כופר אבל מדבר לדבר לא, ואפילו כשהיו אותן שני דברים שקולים, לפי שאפשר שבדבר אחד הוא מעיז ובדבר אחר אע"פ שהוא שקול אינו יכול להעיז. ועוד שאילו היה נוטל חציה, יותר היה נוח לומר חציה ושיטול כל תביעתו מלומר כולה ושלא יטול אלא חציה.

ולפיכך כשם שאילו אמר כולה שלי אינו נוטל אלא חצי טענתו, אף האומר חציה שלי אינו נוטל אלא חצי טענתו והיינו דאמרינן בתוספתא כללו של דבר אינו נוטל אלא חצי טענתו בלבד.

6) מהם הפולס הטעמים על פיהם הוא לא נאמן כאן במלואו?

ו. נעיין בעניין "מגו דהעזה לא אמרינן" (כלומר שלא אומרים מגו כאשר הטענה הטובה שהוא לא טען מצריכה עבורו יותר העזת פנים מאשר הטענה שהוא טען), ונראה בבבא בתרא לו ע"א, את סוגיית "הנהו עיזי דאכלו חושלא", ואת דברי ה"דברי אליהו" על כך בבבא מציעא סימן ב, סעיף א.

בבא בתרא

הנהו עיזי דאכלו חושלא (שעורים קלופים) בנהרדעא, אתא מרי חושלא תפסינהו והוה קא טעין טובא. אמר אבוה דשמואל: יכול לטעון עד כדי דמיהן, דאי בעי אמר: "לקוחות הן בידי".

דברי אליהו

וצ"ע מגמ' ב"ב דף לו ע"א, הנהו עיזי דאכלו חושלא ... הרי מבואר בגמ' דבממון אמרינן מגו דהעזה, דהרי כשטען טובא לא הוי העזה, דהמזיק אינו יודע כמה הזיק, ואם יטעון לקוחות הן בידי הרי המזיק יודע שלא לקח ממנו (ולכן זו העזה לטעון כך).

7) מה הקוליא מש על אחד הטעמים ה"נ"י במלואו דהעזה?

ז. נראה את המשך הדברים של דברי אליהו שם.

דברי אליהו

ולכאורה אפשר ליישב דהנה ידוע בשם הגר"ש זצ"ל שהסביר מה שמהני מגו דהעזה לעניין לפטור ממון ולא לעניין לפטור משבועה, משום דדין מגו לא משום הוכחה אלא משום שיש לו זכות טענה מכח המגו, כגון פרוע מגו דמזויף, דכיון דעל טענת מזויף הוא נאמן, יש לו נאמנות על טענת פרוע, אי"כ מהני גם מגו דהעזה, דנהי דאין לו הוכחה שהוא אומר אמת מ"מ יש לו זכות הטענה לומר "לקחתי" והוא מטעם מגו. אבל בשבועה דמהני מגו רק מטעם הוכחה משום הכי לא מהני מגו דהעזה משום דליכא הוכחה.

8) תרץ על פי דברי הגר"ש האופאית ב"דברי אליהו" שם.

ח. על הדברים הללו ניתן להקשות מדברי התוספות בבא בתרא נב ע"ב, ד"ה "דברים":

תוספות

... ומהנהו עזי דאכלי חושלי בנהרדעא לעיל (דף לו.) אין ראייה דאיכא למימר כגון שמכחישו ואומר שלא אכלו כל כך דהשתא הוי מיגו טוב ...

9) איך מסבירים התוספות שאין כאמת מלא דהעלה כ"הני עלי" וכו'?

ט. נעיין עתה בשיעורים על בבא מציעא (סימן ג, סעיף יג).

שיעורים בבא מציעא

ואפשר לתרץ את קושיית מגו דהעזה שבעיזי דחושלא ע"י דיוק בדברי הנ"י ונאמר שג' הגרעות שהיא הביא (בבבא מציעא ב ע"ב), מגו מממון לממון, מגו דהעזה ומגו לכח טענה, הן רק כאשר בא להוציא ממון ע"י המגו. אבל בעיזי דאכלו חושלא הוא בא להחזיק ממון ולכן מועיל מגו דהעזה וכו'. וראיה לכך שהנ"י אמר את דבריו רק במגו להוציא, מגמרא (ח ע"א), שם הסיבה שלא נאמן האומר "חציה שלי" על כל החצי במגו שיכל לומר "כולה שלי", היא משום "ערומי קא מערים", הא ללא זה היה נאמן, א"כ מגו מממון לממון וכו' אמרינן! אלא משום שהוא תופס בחצי, זה מגו להחזיק ומגו מממון לממון וכו' להחזיק אמרינן. וכן נאמר במגו דהעזה.

10) הסביר איך הוא מסביר את דברי הנ"י במלא דהעלה.

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל"

תשובות

- (1) משום שמודה שהחצי השני הוא של חברו, והם מתווכחים על החצי שבידו.
- (2) משום שיש לו מגו שיכל לטעון "כולה שלי".
- (3) משום שיש כאן מגו להוציא, ולא אמרין.
- (4) אין כאן מגו להוציא, כי הרי הוא מוחזק.
- (5) הוא מוכיח שאומרים מגו להוציא.
- (6) מגו דהעזה לא אמרין, מגו מממון לממון לא אמרין, וכמו כן בטענתו הוא נראה אמין יתר, כלומר הטענה שהוא טען שהיא טובה יותר.
- (7) משמע שאומרים שם מגו דהעזה.
- (8) אומרים מגו דהעזה בממון, אבל לא לפטור משבועה והרי בסוגייתנו מדובר בפטור משבועה.
- (9) מתרצים שבעל העזים יודע שלא אכלו טובא, ולכן אין יותר העזה לטעון "אכלו טובא" מאשר לטעון "קנויים הם בידי".
- (10) הנ"י סובר שלא אומרים מגו דהעזה להוציא ממון אבל להחזיק אומרים.

סוגיה ג (דף ב ע"א): איך קונים מציאה?

סוגיתנו דנה בשאלה איך קונים מציאה, שהרי היא הפקר, ואין דעת מקנה. בדרך כלל כדי לקנות חפץ צריך דעת מקנה, דעת קונה ופעולת קניין. מתוך כך נשאלת השאלה אולי לא צריך באמת מעשה קניין כדי לקנות מציאה (שהרי גם לא צריך דעת מקנה), ודי בהבטה או בראייה, כגון שטוען שהוא ראה ראשון את המציאה והתכוון לזכות בה.

א. נתמקד בכפל הדברים של המשנה "זה אומר אני מצאתיה וכולה שלי" ובהסבר של הגמרא ב ע"א.

משנה בבא מציעא ב ע"א

שנים או חזין בטלית, זה אומר: אני מצאתיה, וזה אומר: אני מצאתיה. זה אומר: כולה שלי, וזה אומר: כולה שלי. זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, ויחלוקו.

גמרא

למה לי למתנא זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה, זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי? ליתני חדא! חדא קתני: זה אומר אני מצאתיה וכולה שלי, וזה אומר אני מצאתיה וכולה שלי. וליתני: אני מצאתיה, ואנא ידענא דכולה שלי! אי תנא אני מצאתיה, הוה אמינא: מאי מצאתיה ראיתיה, אף על גב דלא אתאי לידיה בראיה בעלמא קני, תנא כולה שלי, דבראיה לא קני. ומי מצית אמרת מאי מצאתיה ראיתיה? והא אמר רבנאי: ומצאתה (דברים כ"ב) דאתאי לידיה משמע! אין, ומצאתה דקרא דאתא לידיה משמע, ומיהו תנא לישנא דעלמא נקט, ומדחזי ליה אמר: אנא אשכחית, ואף על גב דלא אתאי לידיה, בראיה בעלמא קני, תני כולה שלי, דבראיה בעלמא לא קני לה. וליתני כולה שלי ולא בעי אני מצאתיה! אי תני כולה שלי הוה אמינא: בעלמא דקתני מצאתיה בראיה בעלמא קני, תנא אני מצאתיה והדר תנא כולה שלי, דממשנה יתירה אשמעינן דראיה לא קני. ומי מצית אמרת חדא קתני? והא זה זה קתני, זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה, זה אומר כולה שלי וכו'! אמר רב פפא ואיתימא רב שימי בר אשי, ואמרי לה כדי: רישא במציאה, וסיפא במקח וממכר. וצריכא,

1) איך הגמרא מסבירה את הצורך להוסיף "וכולה שלי"?

ב. נעיין בדברי הריטב"א בתחילת סוגייתנו:

ריטב"א

הוה אמינא בראיה בעלמא קנה. פי' ולא בעינן הגבהה כיון שאין לה דעת אחרת מקנה, דבמקח וממכר הוא דבעינן משיכה או הגבהה.

2) מה הה"א שראיה בעלמא קונה?

ג. נראה עכשיו את סוגיית "שומרי ספיחי שביעית" בבא מציעא קיח ע"א.

שומרי ספיחי שביעית

אמר רבה הבטה בהפקר תנאי היא, דתנן: שומרי ספיחי שביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, רבי יוסי אומר: הרוצה מתנדב הוא, ושומר חנם. אמרו לו: אתה אומר כן, אין באין משל צבור! מאי לאו בהא קמיפלגי: דתנא קמא סבר הבטה בהפקר קני, ואי יהיבי ליה אגרא - אין, ואי לא - לא. ורבי יוסי סבר הבטה בהפקר לא קני, וכי אזלי צבור ומייתי, השתא הוא דקא זכי ביה. ומה אתה אומר, הכי קאמרי ליה: מדברין לדברינו אין עומר ושתי לחם באין משל צבור. אמר רבא לא, דכולי עלמא הבטה בהפקר קני, והכא חיישינן שמא לא ימסרם יפה יפה קמיפלגי. דרבנן סברי יהבינן ליה אגרא, ואי לא חיישינן שמא לא ימסרם יפה יפה. רבי יוסי סבר לא חיישינן שמא לא ימסרם יפה יפה. ומה אתה אומר הכי קאמרי ליה: מדברין לדברינו, דחיישינן שמא לא ימסרם יפה יפה, אין עומר ושתי לחם באין משל צבור.

3) מה הדין הנלמד שם לפי תנא קמא? ומה קשה לפי זה על

ההסבר של האמרא שלנו?

ד. ננסה להבין את הסוברים שהבטה קונה ונראה בסוגייתנו ב ע"א בתוספות ד"ה "דבראיה בעלמא לא קני".

תוספות

דבראיה בעלמא לא קני - והא דאמרי' בפרק הבית והעלייה (לקמן דף קיח. ושם) הבטה בהפקר קני היינו שעשה מעשה כל דהו כגון שגדר גדר קטן.

4) איך הם מסבירים את דעת תנא קמא בצנ"ן ההבטה?

ה. נעיין עתה במשנה בדף ט ע"ב.

משנה

היה רוכב על גבי בהמה וראה את המציאה, ואמר לחבירו תנה לי, נטלה ואמר אני זכיתי בה, זכה בה. אם משנתנה לו אמר אני זכיתי בה תחלה, לא אמר כלום.

5) מה קשה משם על הסבר הצורק להוסיף "וכו"ף שליו"?

ו. עניין זה מתורץ בדברי התוספות ב ע"א ד"ה "בריאה בעלמא קנה".

תוספות

בראיה בעלמא קנה - אף על גב דקתני במתני' (לקמן דף ט:) ראה את המציאה ואמר לחבירו תנה לי דלא קנה בראיה וכן ראה את המציאה ונפל עליה (לקמן דף י.) קתני נמי דלא קני מצי למדחי כיון דאמר תנה לי או שנפל עליה גלי דעתיה דלא ניחא ליה למקני עד שיגיע לידו.

6) איך צ"ל לה מתוך?

ז. נע"ן שוב בריטב"א בבא מציעא דף ב ע"א העושה חילוק ברור בין מציאה לקניין, ונראה את דברי "שיעורי עיון התלמוד" בבא מציעא, שיעור ו:

חידושי הריטב"א

שנים אוחזין בטלית וכו'. גמ' למה לי למיתני זה אומר וכו' ליתני חדא וכו'. פי' ממה נפשך דאי תרוייהו במציאה למה לי תרתי טענתא, ואי חדא במציאה ואידך במקח וממכר או טענה אחרת, בחדא נמי סגי ויליף אידך מינה, דמאי שנא טענה זו מטענה זו. הוה אמינא בראיה בעלמא קנה. פי' ולא בעינן הגבהה כיון שאין לה דעת אחרת מקנה, דבמקח וממכר הוא דבעינן משיכה או הגבהה. תנא כולה שלי. פרש"י ז"ל כולה שלי בחזקה גמורה שהגבהתיה, פירוש לפירושו לאו מלישנא יתירא אלא ממשמעות הלשון עצמו, והיינו דפרכין וליתני כולה שלי ולא בעי אני מצאתיה. והאמר רבינא ומצאתה דאתא לידה משמע. ומסתמא תנא לישנא דאמר קרא בהאי ענינא נקט, ופרכין מהא דרבינא דבהדיא אמר כן, דמשמע דהכי פשיטא להו לכו"ע דמשמע לישנא דמציאה, ולא היה דבר חידוש שחידש רבינא, והא דרבינא איתא בפרק הגוזל גבי אבדת גוי, וכן פרש"י ז"ל. הוה אמינא בעלמא דקתני מצא בראיה קני ליה. פרש"י ז"ל דלא אשמעינן שום תנא דלא קני ליה אלא בהגבהה, והקשו עליו בתוס' דהא משנה מפורשת היא בפירקין ראה את המציאה ואמר לחברו תנה לי נטלה ואמר אני זכיתי בה זכה בה, אלמא לא קנה בראיה שהרי הוא לבדו ראה אותה תחלה ואעפ"כ חברו שהחזיק בה זכה בה, ונראה דלא קשיא על רש"י ז"ל דהכי קאמר דההיא שעתא דקתני תנא דהכא אני מצאתיה אכתי לא אשמעינן שום תנא דמציאה לא מיקניא בראיה, דמתני' דהיה רוכב וראה את המציאה אכתי לא איתניא, וזה ברור מאד, ור"י ז"ל פירש דאע"ג דאשמעינן תנא האי דינא לקמן ניחא ליה למיתנייה הכא אגב אורחיה, דהכי אורחא דתנא.

שיעורי עיון התלמוד

ולפי דברינו מתבאר למה היה הו"א דבמציאה ראה בעלמא קני וגבי מכר ומתנה פשיטא דבראיה לא מהני. וזהו משום דבמכר ומתנה שצריך לחול בזה חלות קנין, שפיר בעינן בזה מעשה קנין וראיה אינה מעשה קנין, משא"כ במציאה דאינו חלות קנין אלא דין מחודש של זכייה, דהיה הו"א שלזה לא בעינן מעשה קנין אלא סגי במה שהוא קרוב אצל החפץ ורואה אותו, דע"ז מקרי שהחפץ תחת רשותו. ויכולים להוסיף עוד, דגבי חלות קנין שהוא חלות בהחפץ אז שפיר צריך מעשה קנין

בהחפץ, משא"כ גבי דין זכייה מן ההפקר די"ל שהוא מצד הגברא שיש לו דין שיכול לזכות מן ההפקר, ולהכי התם לא צריכים מעשה קנין בהחפץ אלא סגי בראיה שהוא מצד הגברא.

7) איך הוא מסביר את החילוק בין קניין למציאה?

8) על פי מסקנת האמרא האם יש בסיס לחילוק הנה?

ח. נמשיך לברר את עניין הצורך בקניין "תקני" בזכיה במציאה, ונראה את סוגיית "ההופך את הגלל ברשות הרבים" בבבא קמא כט ע"ב.

בבא קמא

ההופך את הגלל ברשות הרבים והוזק בהן אחר, חייב בנזקו. ואמר ר"א לא שנו אלא שנתכוין לזכות בהן, אבל לא נתכוין לזכות בהן, פטור. אלמא מפקיר נזקיו פטור. אמר רב אדא בר אבהה שהחזירה למקומה. אמר רבינא משל דרב אדא בר אבהה למה הדבר דומה? למוצא בור מגולה וכסהו וחזר וגילהו. א"ל מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא מי דמי? התם לא אסתלק להו מעשה ראשון, הכא אסתלק להו מעשה ראשון. הא לא דמי אלא למוצא בור מגולה וטממה וחזר וחפרה, דאסתלקו להו מעשה ראשון וקיימא לה ברשותו. אלא אמר רב אשי כשהפכה לפחות משלשה [והרי כדי לקנות חפץ צריך להגביה ג' טפחים].

9) מה ניתן לדיוק מדברי רב אשי בעניין הצורך בהגבהה ג' טפחים במציאה?

ט. נעיין עתה בדברי התוספות שם, ד"ה "אלא אמר רב אשי", שמתייחסים לצורך במעשה קניין במציאה.

תוספות

מכאן אין לדקדק דלא בעי הגבהה ג' טפחים דכי מתכוין קני בהגבהה פחות מג' דשאני הכא משום דאפילו הבטה בהפקר קני. אי נמי משום דהוי האי גלל בכליו וקני ליה כליו אי נמי כשמגביה בידו דכיון שהוא בידו קני בפחות מג' וכך איתא בריש אלו נערות (כתובות דף לא ע"א)...

10) האם לפי התוספות צריך מעשה קניין במציאה?

11) מה קשה מדברי אלו על הדרכה הסברנו למה מההפקר?

י. נראה עתה את דברי התוספות יום טוב, שקלים פ"ד מ"א, ד"ה "מתנדב", ואת הפרשנות של ה"שיעורי עיון התלמוד" בעניין:

תוספות יום טוב

ואפשר דסבירא ליה להרב ברטנורא כלישנא דגמרא בסוף בבא מציעא דהבטה בהפקר קניא ואפילו לסוגיא דריש בבא מציעא שדקדקו שם התוספות דהא דההבטה קניא היינו שעשה מעשה כל דהו כגון שגדר גדר קטן ע"כ ... והתוס' בב"ק פ"ג דף כט ע"ב כתבו בד"ה כשהפכה למטה מג' משמע נמי דס"ל כהך לישנא.

שיעורי עיון התלמוד

ולמ"ד דהבטה בהפקר קני אז גם למסקנא לא צריך מעשה קנין לענין זכיה מן ההפקר ולהכי מהני הבטה. ועיין בתוס' יו"ט שקלים (פ"ד מ"א ד"ה מתנדב) שביאר בדברי התוס' ב"ק (כט ע"ב) שגם למ"ד הבטה בהפקר לא קני מ"מ שאני הפקר ממכר ומתנה, דבמכר ומתנה בעינן הגבהה ג' טפחים ובזכייה מן ההפקר לא בעינן הגבהה ג' טפחים. ולפי"ז גם למ"ד הבטה בהפקר לא קני לא בעינן מעשה קנין בזכייה מן ההפקר, ולכן מהניא התם גם הגבהה פחות מג' טפחים.

12) איך לזכור מן ההפקר אפילו מ"ד שהבטה לא קונה?

יא. הגמרא בדף יא ע"ב, דנה בעניין קניין חצר, האם הוא מצריך גם שהקונה יעמוד לצד חצרו כדי לקנות, ונראה את דברי "רב פפא אמר: דעת אחרת מקנה אותן שאני וכו'" ואת רש"י שם על דבריו, ואת קושיית רב שימי שם מגט. כמו כן נעיין בחידושי הרמב"ן שם:

בבא מציעא יא ע"ב

רב פפא אמר דעת אחרת מקנה אותן שאני. ומנא תימרא? דתנן ראה אותן רצין אחר המציאה כו' [אחר צבי שבור, אחר גוזלות שלא פרחו, ואמר זכתה לי שדי, זכתה לו], ואמר רבי ירמיה אמר רבי יוחנן והוא שרץ אחריהן ומגיען. ובעי רבי ירמיה במתנה היאך? קבלה מיניה רבי אבא בר כהנא אף על פי שרץ אחריהן ואין מגיען. מאי טעמא, לאו משום דדעת אחרת מקנה אותן שאני? אמר ליה רב שימי לרב פפא הרי גט, דדעת אחרת מקנה אותה, ואמר עולא והוא שעומדת בצד ביתה או בצד חצרה. שאני גט, דאיתיה בעל כרחיה. מתקיף לה רב ששת בריה דרב אידי, ולא קל וחומר הוא ומה גט דאיתיה בעל כרחיה, אי עומדת בצד ביתה ובצד חצרה - אין, אי לא - לא. מתנה דמדעתיה - לא כל שכן!

רש"י

רב פפא אמר - לעולם בתורת חצר קנאו, ואפילו הכי לא תקשי לעולא, דהא דלא בעינן הכא עומד בצד השדה - משום דדעת אחרת מקנה אותן, שרבן גמליאל הקנה להן מטלטלין שהיו לו בחצר שלהן [מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה, אמר רבן גמליאל עישור שאני עתיד למוד

נתון ליהושע ומקומו מושכר לו ... וכי רבי יהושע ... וכי בצד שדהו של רבן גמליאל היו עומדין!], ולא מהפקירא קנו, ונוחה מתנה זו לקנות, ואף על גב דאין עומד בצד השדה.

חידושי הרמב"ן

והרי גט דדעת אחרת מקנה ואמר עולא והוא שעומדת בצד ביתה או בצד חצירה. בלאו הכי נמי קשיא דבחצר המשתמרת לא בעינן עומד בצד חצרו ואלו גבי גט בעינן עומדת בצד ביתה אפי' משתמרת, ומשמע דרב שימי איפכא ס"ל דקסבר דגבי הפקר קני אפי' בזכייה כל דהוא וגבי מתנה וגט בעינן קנייה אלימתא.

13) איך נדדיר על פי דברי הרמב"ן את הדרכ לקנות מציאה לפי רב

שימי?

יב. נסיים עם דברי ה"שיעורי עיון התלמוד" (שם בסוף דבריו) שנותן את הגדר של קנייה מן ההפקר:

שיעורי עיון התלמוד

ואשר נראה מוכרח מזה כדברינו, דחלות זכייה מהפקר אינו חלות שנעשה ע"י הזוכה כיון דעדיין אינו הבעלים על החפץ, אלא הוא נעשה ע"י התורה היכא שיש כאן מעשה זכייה מצדו.

14) הסבר את החילוק המהותי בין זכייה מהפקר לעקר קנייני.

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל"

תשובות

- (1) יש צורך להוציא מה"א שראיה בעלמא קונה.
- (2) כיוון שאין דעת מקנה, גם לא צריך פעולת קניין.
- (3) לפי תנא קמא משמע שאפשר לקנות מן ההפקר בהבטה.
- (4) נעשתה פעולת קניין.
- (5) כבר נאמר שם שראיה בעלמא לא קונה.
- (6) היה אפשר לומר שעשה מעשה או שאמר משהו שמוכיחים שאינו חפץ בקניין ראיה.
- (7) מציאה אינה "חלות קניין" אלא דין מחודש מהתורה, ולכן היתה ה"א שבה מועיל קניין ללא מעשה אלא על ידי ראיה בעלמא.
- (8) משמע שאין חילוק בין קניה למציאה - בשניהם צריך קניין.
- (9) פטור כי לא התכוון לקנות. והוא הגביה פחות מג' טפחים. ולכן משמע שאם הגביה ג' טפחים חייב ואם התכוון לקנות חייב למרות שלא הגביה ג' טפחים.
- (10) משמע שהבטה קונה, וזו הסיבה שלא צריך הגבהה של ג' טפחים.
- (11) משמע שבהפקר לא צריך מעשה קניין, ואנו אמרנו שהבטה לא קונה כי חסר בה מעשה כלשהו.
- (12) לא צריך מעשה קניין אלא מעשה זכיה כלשהו.
- (13) בזכיה מההפקר לא צריך קניין אלים אלא די בזכיה בעלמא, ולכן בחצר לא צריך שיעמוד לצידה.
- (14) נראה שכך הכוונה: בהפקר אין בעלים שיכולים לתת לאדם אחר לעשות חלות קניין על חפץ, אלא התורה עושה את החלות והוא צריך לעשות פעולת זכיה בעלמא.

סוגיה ד (דף ב ע"ב): נאמנות המוכר

סוגייתנו דנה במקרה של מקח וממכר, כאשר, למשל, שני אנשים מחזיקים בשקית ירקות, מול דוכן בשוק, וכל אחד טוען שהמוכר התכוון למכור לו את הירקות. השאלה בסוגיה היא בעניין נאמנות המוכר. האם המוכר יכול לומר למי הוא התכוון למכור את הירקות, לאחר שאינם עוד בידו? כאשר הם עדיין בידו יש כלל "מי שפרע", כלומר יש פחד למוכר להיות בגדר הקללה של חז"ל על מי שלא מקיים את מה שהוא הבטיח במסחר, ולכן הוא מאוד מדייק חוכר למי הוא התכוון למכור. אבל כאשר הירקות כבר לא בידו, אין לו לכאורה כבר אחריות עליהם, ולכן אינו נאמן. או שמא יש סיבה שעל פיה עדיין מאמינים לו, ולכן הוא יוכל לקבוע למי הוא מכר.

א. הגמרא בסוגייתנו, דף ב ע"ב, אומרת "ולחזי זחי ממאן נקט". נעיין בעניין נאמנות המוכר בקידושין עג ע"ב - עד ע"א וברש"י שם.

בבא מציעא ב ע"ב

דאי תנא מציאה - הוה אמינא: מציאה הוא דרמו רבנן שבועה עליה, משום דמורי ואמר: חבראי לאו מידי חסר בה, איזל אתפיס ואתפליג בהדיה. אבל מקח וממכר, דליכא למימר הכי - אימא לא. ואי תנא מקח וממכר, הוא דרמו רבנן שבועה עליה משום דמורי ואמר: חבראי דמי קא יהיב, ואנא דמי קא יהיבנא. השתא דצריכא לדידי אשקליה אנא, וחבראי ליזיל לטרח ליזבן. אבל מציאה, דליכא למימר הכי - אימא לא, צריכא. מקח וממכר; ולחזי זחי ממאן נקט! - לא צריכא, דנקט מתרוייהו, מחד מדעתיה ומחד בעל כרחיה, ולא ידענא מי הוא מדעתיה ומי הוא בעל כורחיה.

קידושין

נאמן בעל מקח לומר לזה מכרתי ולזה אין מכרתי. במה דברים אמורים? בזמן שמקחו בידו, אבל אין מקחו בידו - אינו נאמן. וניחזי זחי ממאן נקט? לא צריכא דנקט מתרוייהו, ואמר: חד מדעתא וחד בעל כורחי, ולא ידע הי מדעתו והי לא מדעתו.

רש"י

לזה מכרתי כו' - אם שנים מעוררין על המקח זה אומר מכרתי לי וזה אומר לי מכרתי ושלי המקח, לקמן מוקי ליה ששניהם נתנו לו דמים, כל אחד ואחד דמים שלמים - אחד מדעתו ואחד בעל כרחו. בזמן שמקחו בידו - דרמיא עליה למידק שלא לחזור לו מזה ולהחזיר לו דמיו ויתן המקח למי שלא נמכר לו, דקם ליה במי שפרע, הילכך מידק דייק. אבל בזמן שאין מקחו בידו - ושניהם אווזין בו, אינו נאמן דכיון דלאו עליה רמיא תו לא דייק לזכור למי הוא. וניחזי זחי ממאן נקט - קא ס"ד שלא קיבל מעות אלא מאחד מהם, הא ודאי מדכיר דכיר זחי דמאן קביל. ולא ידע - אין ידוע לנו.

1) מה המשמעות ההלכתית של המשפט "ולחזי זחי ממאן נקט"

(בדין' עדות)?

ב. נעיין עתה ברש"י בסוגייתנו ד"ה "ולחזי".

רש"י

ולחזי זוזי ממאן נקט - נשאל את המוכר ממי קיבל דמיה, דתניא בקדושין (עג, ב): נאמן בעל המקח לומר לזה מכרתי ולזה לא מכרתי ואף על גב דמסיים במה דברים אמורים שמקחו בידו אבל אין מקחו בידו אינו נאמן, שלא נתן לב לדבר כל כך להיות זכור, מאחר ששניהם חזרו אחריו בפיסוק דמיה - הא אוקימנא התם בדנקט זוזי מתרוייהו, מחד מדעתיה ומחד בעל כרחיה, דכיון דלא עליה רמיא לאסהודי, לא דק כולי האי להיות נזהר, משהלכו מלפניו, הי מדעתיה והי בעל כורחיה, אבל היכא דלא קיבל דמים אלא מחד מידכר דכיר ליה.

2) מה ההבדל בין קיבל כסף מאחד או קיבל מנתיים, לפי רש"י?

3) בקיבל מאחד, איך רש"י מכריע בשאלה על נאמנות המוכר מול הכלל "חלקה כל מה שתחת יד אדם הרי הוא שלו"?

ג. יש לכאורה מחלוקת בענין גדר נאמנות המוכר. נראה את דברי התוספות ד"ה "ולחזי".

תוספות

ולחזי זוזי ממאן נקט - פרש"י נשאל למוכר ואף על גב דאין המוכר נאמן כשאין מקחו בידו כדאי' בעשרה יוחסין (קדושין דף עג: ושם ד"ה בד"א) ה"מ בדנקיט מתרוייהו אבל בדנקיט מחד נאמן אפילו אין מקחו בידו וגרסינן בתר הכי ולא ידעינן ובחנם דחק לפרש כן דהכא פריך שפיר דאע"ג דאין מקחו בידו נאמן הוא כעד אחד ואמאי שניהם נשבעין אותו שהמוכר מסייעו יפטר משבועה ואידך ישבע שבועה דאורייתא והשתא גרס שפיר ולא ידע דאי ידע הוה נאמן כעד אחד ומיהו ה"מ לשנויי דליתיה קמן דנשייליה ור"י מפרש דנשאל להם ממי קבל המוכר המעות שאין אנו חושדין אותן לשקר בזה לומר נתתי והוא לא נתן וגם הם אינם חלוקים אלא למי נתרצה המוכר אבל בנתינת המעות אינם חלוקין.

4) כמה הם חולקים על רש"י ואיך הם מצדיקים את נאמנות המוכר?

ד. נעיין עתה בדברי הר"ן בקידושין, לא ע"א בדפי הרי"ף, ד"ה "נאמן בעל המקח":

ר"ן

נאמן בעל המקח לומר לזה מכרתי וכו' - אם שנים מעוררים על המקח. במה דברים אמורים? בזמן שהמקח תחת ידו. דרמיא עליה למידק שלא יחזור בו מזה ולהחזיר לו דמיו ויתן המקח למי שלא

נמכר לו דקס ליה במי שפרע [מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד להיפרע ממי שאינו עומד בדיבורו], הלכך מידק דאיק. אבל בזמן שאין מקחו בידו. דשניהם מוחזקים בו, אינו נאמן, דכיון דלאו עליה רמיא, תו לא דאיק לזכור מי הוא: ופרכינן ונחזי זוזי ממני נקט. דקס"ד שלא קבל המעות אלא מא' מהם, והא ודאי מדכר דכיר ליה, וכי תימא וכי דכיר ליה מאי הוי! בשלמא בזמן שמקחו בידו איכה מגו דאיבעי יהיב ליה לחד מינייהו, אבל כי אין מקחו בידו אפילו דדכיר ליה מאי הוי, והא ליתיה אלא כעד אחד דעלמא! יש לומר דהכי קאמר [כשם שהאמינו חיה מפני שברוב הפעמים אי אפשר בלאו הכי והאמינו ג"כ דיין] בזמן שבעלי דינין עומדין לפניו אע"ג דליכא מגו, משום דזמנים טובא דליכא סהדי, להימניה נמי למוכר אפילו בזמן שאין מקחו בידו מהאי טעמא.

5) מכח מה נאמן המוכר על פי הר"ן?

6) לפי הר"ן בשיטת רש"י, האם המוכר נאמן כאשר בעלי הדין כבר

אינם בפניו?

ה. נראה עכשיו את דברי קצות החושן, חושן משפט סימן רכב ס"ק א.

קצות החושן

נאמן בעל המקח. בפרק עשרה יוחסין (קידושין) דף (ע"ד) [ע"ג] (ע"ב) נאמן בעל המקח לומר לזה מכרתי ולזה לא מכרתי, במה דברים אמורים בזמן שמקחו בידו אבל אין מקחו בידו אינו נאמן, ופריך ונחזי זוזי ממאן נקט, לא צריכא דנקט זוזי מתרווייהו ואמר חד מדעתא וחד בעל כרחי ולא ידע הי מדעתיה והי בעל כרחו. ושיטת רש"י בזמן שמקחו בידו דרמיא עליה למידק שלא לחזור מזה וליתן לזה שלא נמכר לו דקס ליה במי שפרע הלכך מידק דייק, אבל באין מקחו בידו ושניהם אוחזין בו אינו נאמן כיון דלאו עליה רמיא תו לא דייק. ופריך ונחזי זוזי [ממאן נקט] כיון דלא קיבל אלא מחד הא ודאי מדכר דכיר זוזי דמאן קיבל, ומשני דנקט זוזי מתרווייהו ע"ש. והרא"ש (בבא מציעא פ"א ס"י ב') הקשה מה בכך דדכיר אכתי אינו אלא עד אחד. והר"ן (קידושין לא, א בדפי הר"ף) כתב ז"ל, אבל היכא דלא שקיל זוזי אלא מחד הכי נמי דמהימן אעפ"י שאין מקחו בידו. ומיהו מסתברא דוקא כשהלוקחין עומדין לפניו אבל הלכו להם אין נאמן כדאמרין בדיין בסמוך, זו היא שיטת רש"י ז"ל. וכ"כ הרב המגיד פ"כ ממכירה (ה"ד) טעמא דרש"י דנאמן המוכר משום דהו"ל כנאמנות בדין, והיינו דוקא בזמן שהלוקחין עומדין לפניו.

וקשה דא"כ מאי פריך ריש בבא מציעא (ב, ב) וליחזי זוזי ממאן [נקט], וכתב שם רש"י (ד"ה ולחזי) אע"ג דאין המוכר נאמן בזמן שאין מקחו בידו, כיון דנקט זוזי מחד נאמן אפילו אין מקחו בידו וע"ש, ונימא דשנים אוחזין מיירי שכבר נסתלקו מלפניו ותו לא מהימן מוכר יותר מאחר. ומלשון רש"י נראה דהיכא דנקט זוזי מחד נאמן המוכר אפילו אחר שנסתלקו מלפניו ע"ש ריש מציעא ז"ל, נחזי זוזי ממאן נקט כו', ואע"ג דמסיים במה דברים אמורים שמקחו בידו אבל אין מקחו בידו אינו נאמן שלא נתן לב לדבר כל כך להיות זכור כו', הא אוקימנא התם בנקט זוזי מתרווייהו כו' כיון דלא עליה רמי לאסהודי לא דק להיות נזכר משהלכו לפניו הי מדעתו והי בעל כרחו, אבל היכא דלא

קבל דמים אלא מחד מדכר דכיר ע"ש, ומדכתב רש"י בנקט זוזי מתרוייהו כו' לא דק להיות נזכר משהלכו מלפניו, ממילא משמע דהיכא דנקט זוזי מחד נאמן אפילו משהלכו מלפניו וצ"ע ...

7) האט הא סובר כר"ן בעניין בעלי ד'ניס לפניו?

1. נע"ן שוב בדברי התוספות דלעיל.

8) מתי האוכר נאמן ופ"ה הא נאמן?

ז. כדי לבאר את דין סוגייתנו נראה את הכלל "מגו דבידו" (כלומר כיוון שהוא מסוגל לעשות את הדבר הוא נאמן אם טוען שעשה אותו). נע"ן במשנה בברכות מה ע"א ובגמרא שם מז ע"א, בסוגיית "אכל דמאי".

ברכות

משנה: שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן. אכל דמאי, ומעשר ראשון שנטלה תרומתו, מעשר שני והקדש שנפדו, והשמש שאכל כזית, והכותי - מזמנין עליו ...
גמרא: אכל דמאי וכו'. הא לא חזי ליה! כיון דאי בעי מפקר להו לנכסיה והוי עני, וחזי ליה, דתנן: מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי.

9) מתי נאמן עם אדם שאכל דמאי?

10) כיון שהוא נאמן מצד "מלו דבידו". מה קשה לדברי רש"י על נאמנות האוכר?

ח. כדי לתרץ את רש"י נראה את הדברים בשיעורים בבבא מציעא, סוגיה 4 סעיף ו:

שיעורים בבא מציעא

כאשר החפץ איננו בידו, אף שבזמן המכר היה בידו והיה נאמן בטענתו, מ"מ אינו נאמן כבר לשיטת התוס' משום שמגו למפרע לא אמרינן. אבל רש"י סובר שאף נאמן כאשר החפץ איננו בידו, משום שאין סברה לומר שישנה את דבריו אחר שהחפץ כבר לא בידו. א"כ באוקימתא זו שהיה בידו, יש לרש"י מגו למפרע (ע"פ הבנת התוס' שחולקים עליו). לרש"י שמאמינו כאשר קבל כסף מאחד מהם והחפץ כבר לא בידו צריך לדון בג' מצבים משהחפץ עזב את ידיו. א) שנים או חזים בו, ב) אף אחד איננו או חז בו, ג) רק אחד או חז בו. ולכאורה אין נ"מ בין המקרים ועל כולם שואלת הגמרא למה לא נאמן המוכר. א"כ רואים שמגו זה היה מועיל להוציא ממון אף ממוחזק אחד. והרי קי"ל מגו להוציא לא אמרינן! אלא "מגו שהיה בידו" הרבה יותר טוב ממגו רגיל ומועיל להוציא ממון.

11) איך דברי רש"י מתורצ'ים?

ט. נעיין שוב באמירת הגמרא "ונחזי זחי ממאן נקט".

12) מה קשה מפשט הטמרא לאורח'ם שהאוכר אינו נאמן כאשר

האקח אינו בידו?

י. ראה עכשיו את דברי התוספות ד"ה "בד"א", קידושין עג"ב:

תוספות

... לכן פ"י ר"ת בזמן שמקחו בידו ואז הוא נאמן מטעם מיגו דמצי אמר לא מכרתי או חזרתי וקניתי אבל אין מקחו בידו אינו נאמן דאז לא שייך מיגו ופריך וליחזי זוזי ממאן נקט נהי נמי דמקחו בידו אמאי נאמן אם יאמר אמי שלא קבל המעות לזה נתרציתי דמשמע דנאמן בכל ענין. ואמאי נאמן? הוה מיגו במקום עדים דאנן סהדי דלאותו שנתן המעות נתרצה! ומשני דנקיט זוזי כו' ולפי זה גרסי' ולא ידיע ולא גר' ולא ידע דמשמע שאין אנו חוששין לידיעתו דודאי חיישין לידיעתו אי הוה ידע. ולפי זה צ"ל שלא ידע שאם ידע הוה אמר' נתרצה לזה אך בריש בבא מציעא (דף ב ע"ב) גבי שנים אוחזים בטלית דמוקי לה בגמרא במקח וממכר ופריך מקח וממכר ניחזי זוזי ממאן נקט ופירש התם רש"י כפי שיטתו דהכא, ועוד פירש התם אע"ג דאמר בפ' בתרא דקידושין דבזמן שאין מקחו בידו, אינו נאמן והכא הוי כאין מקחו בידו דתרווייהו אדוקין בטלית, ואמאי פריך שיהא המוכר נאמן הא מוקמינן התם בדנקט זוזי מתרווייהו והשתא ס"ד דלא נקט זוזי אלא מחד.

אך לפר"ת קשה דמאי פריך התם וניחזי זוזי ממאן נקט והא לפירושו אע"ג דלא נקט זוזי אלא מחד אין לנו להאמינו כדפרישית!

לכך צ"ל התם וניחזי זוזי ממאן נקט כלומר היכי קתני במתני' זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה כו' נשאל למוכר ממאן קבל המעות וליהוי כעד אחד לפטור את מי שמסייע אפי' משבועת היסת ולחייב את שכנגדו שבועה דאורייתא. אבל להוציא ממון מזה ולמסור לזה פשיטא דאינו נאמן רק כדפרישית. ומשני דנקיט זוזי מתרווייהו. וגם לפירוש זה גרסי' לא ידע אך אם הוא ידע פשיטא שאנו חוששין לידיעתו לחייב לזה שבועה דאורייתא כדפירשתי.

13) איך מתורצ' הקושיא שהאנו לציף בדבר נאמנות האוכר?

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל"

תשובות

- (1) משמע שיש למוכר נאמנות כמו שני עדים.
- (2) תמיד נאמן כאשר קיבל מאחד, אך כאשר קיבל משניים נאמן רק כאשר המקח עדיין בידו.
- (3) משמע שהוא נאמן אפילו נגד מוחזקות, ומשמע שהמוכר נאמן כמו שני עדים.
- (4) לפי התוספות אין למוכר נאמנות להוציא ממון, אלא לחייב שבוע דאורייתא ולפטור משבועה דאורייתא.
- (5) מכח תקנה דרבנן כמו חייה ודיין.
- (6) נאמן רק כאשר בעלי הדין לפניו, דומיא דדיין.
- (7) לא. לשיטתו נאמן המוכר לרש"י גם כאשר בעלי הדין אינם בפניו אם קיבל מאחד מהם.
- (8) נאמן אפילו אם החפץ אינו בידו, ובא לפטור משבועה.
- (9) כיון שהוא יכול להפקיר את נכסיו ולהיות עני ואז לאכול דמאי כדן, הוא כשר לזימון אם אכל דמאי.
- (10) לכאורה שייך לומר מגו דבידו כאשר החפץ עדיין בידו ממש.
- (11) שייך לומר מגו למפרע כאשר היה בידו.
- (12) בשנים או חזין בטלית המקח כבר אינו בידו והוא נאמן. משמע כרש"י.
- (13) המוכר נאמן רק לחייב שבועה ולא להוציא ממון.

סוגיה ה (דף ב ע"ב): כוחו של עד אחד

כפי שלמדנו בסוגיה הקודמת, התוספות סוברים שכחו של המוכר נובע מדין נאמנות עד אחד והיא מועילה רק לשבועה. אך למ"ד שהיא מועילה לממון, עולה שאלה, הרי כאשר הטלית איננה עוד בידו של המוכר, ויש כאן הוצאת ממון, הרי עד אחד אינו נאמן להוציא ממון!

בבא מציעא ב ע"ב

מקח וממכר ולחזי זוזי ממאן נקט לא צריכא אדנקט מתרווייהו מחד מדעתיה ומחד בע"כ ולא ידענא מי הוא מדעתיה ומי הוא בעל כורחיה

רש"י

ולחזי זוזי ממאן נקט - נשאל את המוכר ממי קיבל דמיה דתניא בקדושין (דף עג:): נאמן בעל המקח לומר לזה מכרתי ולזה לא מכרתי ואע"ג דמסיים בד"א שמקחו בידו אבל אין מקחו בידו אינו נאמן שלא נתן לב לדבר כל כך להיות זכור מאחר ששניהם חזרו אחריהם בפיסוק דמיה הא אוקימנא התם בדנקט זוזי מתרווייהו מחד מדעתיה ומחד בע"כ דכיון דלא עליה רמיא לאסהודי לא דק כולי האי להיות נזהר משהלכו מלפניו הי מדעתיה והי בע"כ אבל היכא דלא קיבל דמים אלא מחד מידיכר דכיר ליה.

תוספות

ולחזי זוזי ממאן נקט - פרש"י נשאל למוכר ואע"ג דאין המוכר נאמן כשאין מקחו בידו כדאי" בעשרה יוחסין (קדושין דף עג: ושם ד"ה בד"א) ה"מ בדנקיט מתרווייהו אבל בדנקיט מחד נאמן אפילו אין מקחו בידו וגרסינן בתר הכי ולא ידעינן ובחנם דחק לפרש כן דהכא פריך שפיר דאע"ג דאין מקחו בידו נאמן הוא כעד אחד ואמאי שניהם נשבעין אותו שהמוכר מסייעו יפטר משבועה ואידך ישבע שבועה דאורייתא והשתא גרס שפיר ולא ידע דאי ידע הוה נאמן כעד אחד ...

א. נענין בשו"ת מהרי"ק שורש עב:

שו"ת מהרי"ק

... אין עד אחד נאמן באיסורי' אלא היכא דלא איתחזק איסורא או היכא דאיתחזק וכגון דבידו לתקן ... שהרי פרק האשה רבה (דף פ"ח) מוכיח מתוך התוספות דילפינן מינה חתיכה ספק של חלב ספק של שומן דמהימן נימא דלא מהימן אלא היכא דהוה בידו כיון דמנדה הוא דילפינן דעד אחד נאמן ואלו בידו אמרינן לעיל דהוה בידו לטבול. דודאי כ"ש הוא דכיון דשמעינן מנדה דאפילו איתחזק איסורא כדפירש לעיל דמהימנא כיון שבידה לטבול כ"ש היכא דלא איתחזק איסורא אפילו אין בידו דהא טעמא דבידה לטבול לא מהני אלא לגרוע חזקת איסור שהיה לה. וכ"ש כשאין חזקת איסור כלל דעד אחד נאמן. ואע"ג דבפרק הניזקין משמע דטעם דבידו מהניא אפילו לאיסור אפילו כגון שהדבר בחזקת היתר והעד מעיד שנאסר דהתם לא שייך טעמא שפירש' לעיל דשאני גבי ממון, כיון שבידו א"כ הוי כמו שלו, ואדם נאמן על שלו לאסור או להתיר וכן כתב המרדכי ריש פרק האשה רבה...

1) מה הכלל הוציא מדבריו בצנ"ן האפשרות של עד אחד בהוצאת

ממנו?

ב. נעבור עתה לשיעורים בבבא מציעא סוגיה 1 פסקה ג:

שיעורים בבא מציעא

בשנים אוחזים, שניהם מוחזקים ולכן אין דררא דממונא. ז"א ללא טענותיהם היינו אומרים שאלו שותפים, ופסקה המשנה יחלוקו בשבועה. ולכאורה קשה, הרי כל אחד תפוס בכל וטוען בעלות על הכל וא"כ כדי להוציא מידו היה צריך השני להביא ראיה, ושבועה איננה ראיה, א"כ איך כל אחד מוציא חצי מחבירו ללא ראיה? ואפילו אם נסבור שהשבועה מהוה מקצת ראיה, בפירוש אומרת הגמ' (בדף ג.) שהשבועה כאן אינה נצרכת לחלוקה אלא להרחיק את הרמאים, שלא יבוא אדם ויתקוף את טליתו של חבירו. ובעיקר קשה לרבנן שאפילו בדררא דממונא אמרו המוציא מחבירו עליו הראיה משום המוחזקות. אלא כפי שאומרת הגמ' (ב:) סיבת החלוקה ללא הבאת ראיה היא משום ששניהם תפוסים בה, ז"א מוחזקות של שנים בחפץ אחד מביאה את ב"ד להתייחס אליהם כאילו שאף אחד אינו מוחזק. ונראה שכאן בברי ושמא ברי עדיף אף שבמוחזקות רגילה אין הברי מוציא ממוחזק אף של שמא.

2) איך ניתן להסביר על פי דבריו אלו את הוצאה שהעד האחד

ממנו?

ג. נראה עתה את דברי השב שמעתתא, שמעתא ו, פרק ג:

שב שמעתתא

ולענ"ד נראה דגבי ממון אפילו היכא דאינו להוציא ממון מחזקתו נמי בעי שנים, וכהאי דסימנים וסימנים ועד אחד, יניח (הכוונה בהשבת האבידה שני אנשים מביאים את הסימנים הנכונים ולאחד מהם יש גם עד אחד). וכן מהאי דהרא"ש ריש פרק קמא דמציעא דאין עד המסייע פוטר ממחויב שבועה וא"י ל"מ (ואינו יכול להישבע), הובא פרק ב, והתם אינו להוציא, ואדרבה להחזיק, אפי"ה בממון אינו קם.

3) האם יש עד אחד כח כלשהו בממנו?

ד. נראה את דברי הרא"ש בסוגיית שומר שמסר לשומר והבעלים לא מאמינים לשבועתו של השני, בדפי הרא"ש בבא מציעא פ"א סימן ג:

רא"ש

ויש מקשין הבל מהא דאמר לקמן (דף לו א) שומר שמסר לשומר חייב דא"ל את מהימן לי בשבועה היאך לא מהימן לי בשבועה, ואמאי חייב יפטרנו שומר השני בעדותו משבועתו שהוא חייב. ולא קשה מידי, דחיוביה דראשון בשביל דאין יכול לישבע הוא, והוא אין רוצה להאמין לשבועת השני ונתחייב לו הראשון ממון, ואין עד אחד פוטר מחיוב ממון.

4) אנה אין ראיה מסוגיית שומר שומר, לדברי הש"ע
מצתתא?

ה. נענין עתה בטור חושן משפט סימן רכב:

טור חושן משפט

שנים שחלוקין על המקח כל אחד אומר לי מכר, כל זמן שהמקח ביד המוכר נאמן לומר למי מכר. יצא מתחת ידו, אינו נאמן. לרב אלפס כל זמן שהמקח בידו נאמן לא שנא נקיט זוזי מתרווייהו מחד מדעתיה ומחד בעל כרחיה לא שנא נקיט מחד ואפילו אם ידוע בעדים איזה מהם נתן לו המעות מדעתיה או מי מהן נתן לו בעל כרחיה נאמן לומר שנתרצה למי שלא נתן לו מעות וזה שאני תופס מעותיו לא נתרציתי לו אלא השליכם לי בעל כרחי, וינתן למי שנתרצה ויחזיר לשני מעותיו. ואם אין המקח בידו ונקיט מתרווייהו זוזי, אינו נאמן לומר מזה קבלתי מדעתי ונתרציתי לו והשני השליכם בעל כרחי. אבל אי לא נקיט אלא מחד נאמן אפילו אם אומר שנתרצה לשני דמיכר דכיר. ולדעת ר"ח היכא דנקיט זוזי מחד אפי' מקחו בידו אינו נאמן לומר שנתרצה לשני, לפיכך אם קבל מעות מאחד מהן וידוע ממי קבלם, לא שנא על פי עדים או על פי הלוקחים או ע"פ המוכר בעצמו, הוא זוכה במקח ואין המוכר נאמן לומר שנתרצה לשני, אפילו אם מקחו בידו, וכ"ש אם אינו בידו. ואי נקיט זוזי מתרווייהו ומקחו בידו ואין ידוע מאיזה מהם מדעתו ומאיזה מהם בע"כ אלא ע"פ המוכר נאמן לומר מזה קבלתי מדעתי ומזה קבלתי בעל כרחי אבל אם אין מקחו בידו אינו נאמן, אלא הרי הוא כעד אחד דעלמא לפטור מן השבועה אותו שמסייע לו. ואם שניהם תופסין במקח, אותו שאומר שנתרצה לו נוטל חציה וחצי הדמים בלא שבועה והשני נוטל חציה וחצי הדמים ונשבע שבועה דאורייתא. ואם אותו שמסייע לו מוחזק בו לבדו אין כאן שבועה. ואם האחד מוחזק בו לבדו נשבע שבועה דאורייתא להכחיש המוכר. ואם אין שום אחד מוחזק בו, כל דאליס גבר. ואם גבר אותו שהמוכר מסייעו, אין כאן שבועה. ואם גבר השני, צריך לישבע להכחיש המוכר. ואם נקיט זוזי מתרווייהו ואינו יודע למי נתרצה ולא ממי קבל מדעתו, נשבעין שניהם בתקנת חכמים ונוטל כל אחד חציה וחצי הדמים, לא שנא אם המקח ביד המוכר לא שנא אם אינו בידו, אלא שניהן תופסין בו.

5) מה פוסק הטור בעד אחד במקום שאיננו מוחלקים?

ו. נראה את הגמרא בהמשך, בדף כח ע"א בסוגיית "סימנים וסימנים ועד אחד" בעניין השבת אבידה ששני אנשים נותנים בה סימנים נכונים:

גמרא כח

סימנין וסימנין - יניח, סימנין ועדים - ינתן לבעל העדים, סימנין וסימנין ועד אחד - עד אחד כמאן דליתיה דמי, ויניח.

6) מה הראיה על השם שמצאתה מלוכה זו?

7) איך לדעתך ניתן לדחות ראיה זו בהחשש בכוחם על סימנים?

ז. נראה בסוגיה זו את דברי הרא"ש בבא מציעא פ"ב סימן יג, בסוגיית "סימנים וסימנים ועד אחד".

רא"ש

סימנים וסימנים ועד אחד ואפילו מעיד העד שראה שנפל ממנו. עד אחד כמאן דליתיה דמי ויניח. ומיהו יראה שצריך אותו שכנגד העד לישבע. ולא גרע ממה שאם היה בידו והיה אחד אומר שלי הוא והיה העד מסייעו ואם ישבע יניח ואם לא ישבע יתנחו לבעל העד.

8) מה כוחו על הצד לפי הרא"ש?

ח. נעניין בנימוקי יוסף בדין זה, טו ע"א בדפי הרי"ף:

נימוקי יוסף

אמר המחבר עד אחד כמאן דליתיה ואינו מחייב שבועה לומר שהכלי שלו אע"פ שזה מעיד כנגדו, משום דאפילו ישבע להכחיש לא נעמיד הכלי בידו ואמאי ישבע. אלא כמאן דליתיה הוא, כן נראה לי עד כאן.

9) מה סובר הנ"י בעניין שמוצה?

ט. בחזרה לסוגייתנו, נראה את דברי הקצות בחושן משפט סימן רכב ס"ק ב, במקרה שהעד מעיד לאחד שכולה שלו.

קצות החושן

אם היה המוכר עד אחד שמכר כולה לזה ואם זה שמכחישו נשבע שחציה שלו, א"כ בחצי השני שלא נשבע להכחישו הרי המוכר כשני עדים, וא"כ כשנשבע כדתן במתניתין שאין לו פחות מחציה, לא היה ראוי ליטול אלא רביע, וכה"ג כתב הרא"ש פרק אלו מציאות (בבא מציעא פ"ב סי' י"ג) גבי סימנין וסימנין ועד אחד יניח, דלא אמרינן יניח עד שישבע מתחלה להכחיש העד ואח"כ יניח וכל זמן שלא נשבע להכחיש העד הרי הוא כשנים ע"ש, וה"נ כל זמן שלא נשבע שכולה שלו להכחיש העד לגמרי ולא נשבע להכחישו אלא בחציה הרי העד בחציה השני כשנים ואין לו אלא רביע.

10) מה אחד מהקצות?

י. נעיין עתה בשיעורים, בבא מציעא סוגיה 5 פסקה ז:

שיעורים בבא מציעא

אפשר לתרץ ע"פ שיטת הנ"י שלא משביעים על מה שלא מקבלים. וא"כ משום שבשנים אוחזים כל אחד יקבל רק חצי, אין העד האחד יכול להטיל שבועה על אידך על החצי שמחזיק חבירו, אותו הוא לא יקבל. וממילא משום שכל כחו של עד אחד הוא לחייב שבועה, כאן בחצי הזה אין לעד הזה שום משמעות וא"כ כליתא דמי וממילא נופלת הסברה שאידך מצטרף לעד והוא כב' עדים.

11) הסבר איך נדחה חידושיהם של הקצות ע"י שיטת הנ"י.

יא. גם בנתיבות המשפט, בביאורים, סימן רכב ס"ק ג, נדחית שיטת הקצות:

נתיבות המשפט ביאורים

אינו נוגע בעדותו. עיין סמ"ע ס"ק ב' דאם שניהם תופסים במקח וכו'. ובספר קצות"ח [סק"ב] כתב דבזה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי, כיון דהמוכר עד אחד הוא וזה אינו נשבע רק (לחציה) [שחציה] שלו, ועד אחד כל שלא נשבע עליו חשוב כשנים, והוי כעדים מעידים על חציה, וממילא אין לו אלא רביע, ע"ש. ולפ"ז כשלא יתנו לו רק רביע, ממילא לא ישבע רק שרביע שלו, ויהיה שוב המוכר כשנים עדים על שלשה חלקים ולא יטול רק שמינית, וכן לעולם עד שלא יטול כלל. ומעיקרא דדינא ליתא מתרי טעמי. חדא, דכיון שנשבע להכחיש העד במקצת ונתבטלה עדותו במקצת, עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה, ואינו חשיב נגדו עד כלל, וחשיב נגד מקצת כאילו אין כאן עד כלל...

12) איך נדחית בדברית אלף שיטת הקצות, על כוחו של עזאזל אחז

בסולית'נו?

יב. כדאי לסיים את לימוד הסוגיה בחקירה על כוחו של עד אחד ב"מערכי לב", בבא מציעא פ"א (בדין עד המסייע, תש"ך) סימן ג:

מערכי לב

והנה האחרונים חוקרים בדין שבועה דעד אי אי אמרינן דהוא בא רק לענין שבועה ורק דזהו דין דאם אינו יכול לישבע משלם או דהוא בא גם על חיוב ממון אלא שחיוב כזה אפשר לו לפטור ע"י שבועה ותולים זה במחלוקת הראשונים. ולכאוי' מפשטי הסוגיות משמע דאינו יכול לחייב ממון כלל רק שבועה ורק דין הוא דאם לא נשבע משלם, וכן נר' מל' הגמ' בשבועות מ. דכשני עדים מחייבים ממון אי' מחייב שבועה, וכ"כ הרמב"ם בפ"י וכן אמרי' עפ"י ב' עדים יקום דבר אבל עד אי' אינו יכול להוציא ממון וא"כ איך נאמר שע"י שמחייב שבועה יכול להוציא ממון אם אין לו הכח להוציא ממון כי הממע"ה היינו בב' עדים, אמנם הנר"ל בהסבר חקירה זו הוא כך, אם זהו דין דאם אינו רוצה לישבע משלם אבל עיקר דינו שבועה, והעד אינו מחייב ממון כלל, והוי כדין שני דאם אינו רוצה לישבע משלם, דחייבוהו לשלם ממון, או דמדן עד אי' אמרינן אם לא נשבעין להכחישו משלמין ממון ולא שהעד יכול להוציא ממון ישיר, אלא שאם לא נשבעין להכחישו ממילא משלמין ממון, ולכאוי' זה תלוי בחקירה הנ"ל אם הנשבע מכחיש את העד ומבטל לעדותו או שזה החיוב נוצר מכח העד והוא צריך לפטור את עצמו מחיוב זה ע"י שבועתו, דלשי' ר"ת דעד המסייע פוטר ס"ל דאין בשבועה זו הכחשה לעד ושייך לומר שהעד שמחייב שבועה בא גם על חיוב ממון, והתביעה הזו דעד אי' דמחייבת שבועה מחייבת ממון כשלא נשבע והוי השבועה והממון - תשלום לחיוב, שבא ע"י עדותו של עד זה, אבל לשי' הרשב"ץ (וכן צ"ל להרמב"ן) הוא בא בעיקרו לשבועה ולכן ס"ל דע"י שבועה זו הוי הכחשה לעד, ואם אין מכחישו זהו דין נוסף שצריך לשלם שאין הכחשה לעד רק ע"י שבועה, או ע"י תשלום ממון וא"ש.

13) הסבר את דד' החקירה בצנ"ן כוחו של עזאזל אחז (במחן או

במבוא).

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל"

תשובות

- (1) רק אם הדבר הוא בידו הוא נאמן, כי זה נחשב כאילו ממון שלו.
- (2) אין כאן הוצאת ממון מחזקתו, שהרי אף אחד מהם לא מוחזק.
- (3) משמע שעד אחד אף פעם לא נאמן בממון, אפילו כאשר מדובר בלהחזיק ממון.
- (4) הראשון משלם מתוך שאינו יכול להשבע ואין השני, שהוא עד אחד, מועיל לפוטרו מן השבועה, משום שמשלם יכול הראשון להשבע, כבר נתחייב ממון, ועד אחד לא קם בממון. אבל אין כאן ראייה שעד אחד לא נאמן לשבועה כאשר מדובר בלהחזיק ממון.
- (5) העד לא יכול לזכות את מי שהוא מסייע, אלא הדין "כל דאלימ גבר".
- (6) הממון מוחזק ביד משיב האבדה ואעפ"כ אין העד האחד נאמן לזכות את מי שמביא סימנים, כאשר שנים מביאים סימנים.
- (7) לכאורה סימנים כוחם כראיה ואם כן שניהם מוחזקים, ובזה אף מהרי"ק לא יאמר שיש לעד כח להוציא ממון.
- (8) הוא סובר שהעד מחייב שבועה ואם אינו נשבע יתנו את הממון למי שהוא מסייע.
- (9) הוא סובר שאין כלל שבועה כאן משום שהיא לא תועיל לשנות את הדין (לא משביעים על מה שלא מקבלים).
- (10) אם האחד נשבע שאין לו בה פחות מחציה, ויש עד לשני על הכל, הראשון כביכול מצטרף לעד בהודאתו ויש כאילו שני עדים על חצי, ולכן הריב שלהם הוא רק על חצי ולכן יקבל הראשון רק רבע.
- (11) העד לא מחייב שבועה על החצי אליו אין לו טענה, וממילא אין כאן הודאה וכו'.
- (12) כיוון שהנשבע מכחיש מקצת עדותו של העד, עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה.
- (13) השאלה האם העד מחייב רק שבועה וכאשר הוא לא נשבע אז הוא חייב לשלם, או שמא העד מחייב גם ממון למעשה אלא שאפשר להיפטר ממנו על ידי שבועה.

סוגיה ו (דף ג ע"ב): פיו אינו בהכחשה

סוגייתנו דנה באדם שמתחייב ממון על פי הודאותו. הגמרא אומרת משפט שצריך לימוד: "פיו אינו בהכחשה", שפירושו שאדם אינו יכול לחזור בו על מנת לזכות את עצמו מחיוב ממון שנגרם מתוך הודאתו. השאלה היא כאשר באים עדים ומזכים אותנו, האם גם אז הוא לא יכול לחזור בו, כי הודאת פיו יותר חזקה מעדות של עדים, או שמא הוא יכול לחזור בו ולומר כמו העדים.

בבא מציעא ג ע"ב

מה לפיו שכן אינו בהכחשה ובהזמה תאמר בעדים שישנן בהכחשה ובהזמה...

רש"י

אינו בהכחשה ובהזמה - אם הודה לו במנה ובאו עדים והכחישוהו לומר אינך חייב לו כלום אינו נפטר בכך דהודאת בעל דין כמאה עדים. שישנן בהכחשה ובהזמה - שאם באו שנים עדים והכחישום או הזימום אין זה משלם ממון על פיהם.

א. נעין בתחילת דברי הר"ן בחידושו על סוגייתנו.

חידושי הר"ן

מה לפיו שאינו בהכחשה מהא שמעין דמי שהודה בב"ד וחזר בו ואמר נזכרתי אעפ"י שהעדים מעידי' כדבריו אין משגיחין בו דוודאי הכא בכה"ג עסקין דאי בעומד בדבורו מאי אלומי דפיו מתנה הוא דקא יהיב לי' אי בעי למיתב מי לא מצי יהיב אלא וודאי אפילו כשאינו מעמיד דבריו וחוזר בו לאו כל הימנו ולא משגיחים בעדים כלל בין באומר לויתי ועדי' מעידי' שלא לזה בין באומר לא פרעתי ועדים מעידי' שפרע והיינו דאמרי' בפ' יש נוחלין המוציא שטר חוב על חבירו מלוה אומר לא נפרעתי כלום ולוה אומר פרעתי מחצה והעדים מעידי' שפרעו כולה נשבע וגובה מחצה כלומר אפי' חזר לומר כדברי העדים שכיון שהודה בתחילה שלא פרע אלא מחצה אינו יכול לחזור בו אפילו העדי' מסייעים אותו...

1) מה משמעות "פיו אינו בהכחשה והלמה?"

ב. נעין עתה ברמב"ם הלכות עדות פ"ג, ה"ה.

רמב"ם הלכות עדות

כל עד שנחקרה עדותו בבית דין בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות אין יכול לחזור בו. כיצד? אמר "מוטעה הייתי שוגג הייתי ונזכרתי שאין הדבר כן", "לפחדו עשיתי", אין שומעין לו אפילו נתן טעם לדבריו. וכן אינו יכול להוסיף בעדותו תנאי. כללו של דבר כל דברים שיאמר העד אחר שנחקרה עדותו שיבא מכללן ביטול העדות או הוספת תנאי בה, אין שומעין לו.

(2) למה צד לא יכול לחזור בו?

ג. נמשיך עם הרמב"ם, בהלכות טוען ונטען פ"ז, ה"ז.

רמב"ם הלכות טוען ונטען

מי שהודה בבית דין שאני חייב לזה התובע מנה ואחר כך אמר נזכרתי שפרעתי לו חובו זה שהודיתי בו והרי עדים, הרי זה עדות מועלת ועושין על פיהם שהרי לא הכחיש עדיו ואינו כאומר לא לויתי מעולם.

(3) מה הדין באדם שהודה שחייב ואח"כ אמר שפרע?

ד. נראה את דברי התוספות בגיטין יד ע"א, ד"ה "ולא פש", בדין שותפים לגדל ירק ולחלק את הרווחים שאחד מהם הודה שנשארו אצלו חמשה סלעים (שצריך לחלקם בשווה) ואחר כך אמר שטעה בחשבון ולא נשאר לו כלום:

תוספות גיטין

ולא פש גביה ולא מידי - פרי"ח וכן ר"ת שהיו בעלי דינין מודים לו או היה הדבר ידוע בעדות ברורה דלא פש גביה מידי ומשמע מדבריהם דמנפשיה אין נאמן לומר טעיתי במה שהודיתי אע"ג דאית ליה מיגו דאי בעי אמר חזרתי ופרעתי וכן משמע מהא דתנן בשבועות (דף לח:) מנה לי בידך אמר ליה הן, למחר אמר ליה תנהו לי. אם אמר נתתיו לך פטור, אין לך בידי, חייב. ומפרש טעמא בפ"ק דבבא בתרא (דף ו.) משום דכל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי ואמאי לא מהימן לומר לו אין לך בידי שטעיתי שהייתי סבור להיות חייב ואינו חייב כלום מיגו דאי בעי אמר פרעתי אח"כ? אלא משמע דבמגו לא מהימן לומר שטעה.

(4) מה הה"א שיהיה אדם נאמן לחזור בו מהודאתו? ומה האסקנה?

ה. נעיין בשולחן ערוך חושן משפט סימן קכו סעיף יג.

שולחן ערוך חושן משפט

אם לאחר שנתרצה הלוח או הנפקד ליתן למקבל, אומר: עיינתי בחשבוני ולא היה לו אצלי כלום וטעיתי במה שהודיתי לו, אם יכול לברר בעדים שהוא אומר אמת, פטור, אפילו היה בעדים כשנתרצה ליתן לו, וחייב הנותן ליתן למקבל אם נתנו לו בפרעון חובו. ואם אינו יכול לברר הטעות, אם המחזה בפני עדים, וגם קבע זמן למקבל ליתנו לו לזמן ידוע, והוא בתוך זמנו, אינו נאמן לומר: טעיתי. וכן אינו נאמן לומר: משטה הייתי בך. ואם לא המחזה בעדים, יש מי שאומר שנאמן לומר:

טעיתי, במגו דלהד"מ, או במגו דפרעתיך, אם הוא אחר זמן והדין בין הנותן למקבל. ויש מי שאומר דאינו נאמן לומר: טעיתי (במגו דפרעתי), דאין כאן מגו, דהוי כמגו במקום עדים, דלא שכיח שיטעה, אלא אדרבה אדם מדקדק היטב קודם שיודה. הגה: וכן נראה לי עיקר. ודוקא אם הודה לו בפני עדים, אבל אם הודה לו בלא עדים, יכול לומר: טעיתי (ר"ן ספ"ק דגיטין), ואפילו אם נתן לו כתב ידו, נאמן לומר: טעיתי, במגו דפרעתי, כן נראה לי, ודלא כיש חולקין על זה (מהרי"ק שורש קצ"ג). ועיין לעיל סימן פ"א סעיף כ"ג.

5) מה הדין לפי הרא"א באדם שהודה על פני עדים שהיה ואחר

כך אחר שפירש?

ו. נראה עתה את כוחה של הודאת בעל דין שנתחייב בממון, בבבא בתרא קכח ע"ב.

בבא בתרא

שלח ליה רבי אבא לרב יוסף בר חמא: המוציא שטר חוב על חבירו, מלוה אומר לא נפרעתי כלום ולוה אומר פרעתי מחצה, והעדים מעידין שפרע כולו - הרי זה נשבע וגובה מחצה מנכסים בני חורין, אבל ממשועבדין לא, דאמרי: אגן אעדים סמכינן. ואפי' לר' עקיבא דאמר: משיב אבדה הוי, הני מילי היכא דליכא עדים, אבל היכא דאיכא עדים - אירתותי אירתת (רש"י: ... ואירתת שלא יבואו [העדים] לסייע למלוה ולפיכך הודה מחצה). מתקיף לה מר בר רב אשי: אדרבה, אפי' לר' שמעון בן אלעזר דאמר: מודה מקצת הטענה הוי, הני מילי היכא דליכא עדים דקא מסייעי ליה, אבל היכא דאיכא עדים דקא מסייעי ליה - ודאי משיב אבדה הוי. דרש מר זוטרא משמיה דרב שימי בר אשי: הלכתא בכל הני שמעתתא כדשלח ליה רבי אבא לרב יוסף בר חמא.

רשב"ם

ולוה אמר פרעתי מחצה - ומחצה אני חייב דהוה ליה מודה מקצת הטענה וישבע כדמפרש לקמיה וכגון דמקמי דאסהידו העדים שפרע לו כולו הודה לו דלא הוה משיב אבדה. והעדים מעידין - אחר דהודה מחצה. נשבע - הלוח שפרע ויפטר מלשלם מחצה ומחצה ישלם לפי שכבר הודה דהודאת בעל דין שוה יותר מהעדאת עדים וגובה המלוה מחצה מנכסים בני חורין שיש לו ללוה אבל לא ממשעבדי דיכלי לקוחות למימר אתון קנוניא עבידתו אהדדי אגן אעדים סמכינן דמסהדי דפרע הכל.

6) האם הלוח יכול לחזור בו מהודאתו לאחר שפירש שהעדים

לפחות?

ז. נעיין גם בשבועות מא ע"ב, במקרה שאדם סותר את העדים שהם לטובתו:

שבועות

ההוא דאמר ליה לחבריה הב לי מאה זוזי דאוזיפתך, אמר ליה: לא היו דברים מעולם, אזל אייתי סהדי דאוזפיה ופרעיה; אמר אביי: מאי ניעבוד? אינהו אמרי אוזפיה, אינהו אמרי פרעיה. רבא אמר: כל האומר לא לויתי, כאומר לא פרעתי דמי.

7) האט יכול הלל להתאיט את דבריו לדברי העדים?

ח. נחזור לדברי חידושי הר"ן בסוגייתנו בבא מציעא ג ע"ב ונראה את התייחסותו לדברי הרמב"ם:

חידושי הר"ן

מה לפיו שאינו בהכחשה והזמה. מהא שמעינן דמי שהודה בבי"ד וחזר בו ואמר נזכרתי, אע"פ שהעדים מעידים כדבריו אין משגיחין בו. דודאי הכא בכי האי גוונא עסקינן, דאי בעומד בדבריו מאי אולמא דפיו, מתנה בעלמא הוא דקא יהיב ליה אי בעי למיתב ליה מי לא מצי יהיב, אלא ודאי אפי' בשאינו מעמיד דבריו וחוזר בו לא כל הימנו, ולא משגיחים אעדים כלל בין באומר לויתי ועדים מעידים שלא לזה, בין באומר לא פרעתי ועדים מעידים שפרע. והיינו דאמר' בפרק יש נוחלין (ב"ב קכח ע"ב) המוציא שטר חוב על חבריו מלוה אומר לא נפרעתי כלום ולזה אומר פרעתי מחצה והעדים מעידים שפרעו כולו נשבע וגובה מחצה, כלומר אפי' חזר לומר כדברי העדים, שכיון שהודה בתחילה שלא פרע אלא מחצה, אינו יכול לחזור בו אע"פ שעדים מסייעים אותו. והיינו נמי דגרסי' בפרק שבועת הדיינין (שבועות מא ע"ב) ההוא דא"ל לחבריה הב לי מאה זוזי דאוזיפתך א"ל לא היו דברים מעולם אתו סהדי ואמרי אוזפיה ופרעיה, אמר אביי אן אמאן נסמוך אינהו אמרי אוזפי אינהו אמרי פרעיה, רבא אמר כל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי, אלמא אע"ג דהתם הויה לה הודאה מתוך כפירה אע"ג דאיכא עדים דפרעיה לא פטרינן ליה, כ"ש בהודאה גמורה. אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ז מהלכות טוען ונטען שמי שהודה בב"ד שהוא חייב לפלוני מנה ואחר כך אמר נזכרתי שפרעתי לו חובו זה שהודיתי לו והרי עדים הרי זו עדות מועלת ועושים על פיהם שהרי לא הכחיש עדות ואינו כאומר לא לויתי מעולם. ודברי תימה הם וצריכים עיון.

8) מה מחדש הרמב"ם ולמה הר"ן לא מקבל את דבריו?

ט. כדי לתרץ את הרמב"ם נראה את השיעורים בבבא מציעא, סוגיה 6, פסקה ג.

שיעורים בבא מציעא

אפשר לכאורה לתרץ בצורה פשוטה את הרמב"ם אם נאמר שבכל הסוגיות הללו מדובר באדם שלא חזר בו והלכה היא שאדם נאמן על עצמו יותר ממאה עדים. ולכן בסוגייתנו וכן במודה במקצת נאמן לחייב את עצמו נגד העדים. ובכופר בכל ג"כ מחייב את עצמו משום שכאשר אומר "לא

לוי"ה הוא כאומר "לא פרעתי", וכאשר מעידים העדים שלוח ופרע מאמינים להם שלוח והוא אינו נאמן שלא לוח, משום שאין אדם נאמן לפטור את עצמו. אבל לא מאמינים לעדים שפרע, משום שלחייב את עצמו נאמן אדם יותר ממאה עדים. אבל במקרה שחזר בו בשלושת הסוגיות וטוען כמו העדים, יהיה נאמן. וזה מה שאומר הרמב"ם בהלכות טוען ונטען.

9) איך הראב"ט מתורץ?

י. נעיין עתה בחידושי הרשב"א בסוגייתנו, המברר את דינו של הרמב"ם.

חידושי הרשב"א

ותימה בדברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפי' ז' מהלכות טוען ונטען מי שהודה בב"ד שאני חייב לזה התובע מנה ואח"כ אמר נזכרתי שפרעתי לו חובו זה שהודיתי לו והרי עדים, הרי זו עדות מועלת (ג"א: מעולה) ועושין על פיהם, שהרי לא הכחיש העדות ואינו כאומר לא לוי"ה מעולם, עכ"ד. ולדבריו נצטרך לפרש כאן מה לפיו שכן אינו בהכחשה והזמה כלומר דלא שייך ביה, ולעולם בעומד על דבריו אלא שהעדים מכחשים אותו, הא בחוזר ואומר כדברי העדים יכול הוא לחזור ומקבלין ממנו. וכן באותה שבבבא בתרא.

10) איך הראב"א מסביר "פיו אינו בהכחשה" כדי לתרץ את הראב"ט?

יא. נחזור שוב לדברי הר"ן דלעיל.

11) מה מקור הנאמנות של האודה שחייב וקאים עצים, והוא אינו חוזר בו? למה לא מקבלין את העדים לפוטרו?

יב. נסיים עם דברי קצות החושן, חושן משפט סימן לד ס"ק ד, שמביא את דברי מהר"י בן לב ומקשה עליהם:

קצות החושן

...אלא דגם בטעמא דמהר"י בן לב קשה לי טובא, דהא באומר להד"מ ואח"כ באו עדים דאינו נאמן לומר פרעתי אע"ג דעדים מעידים שפרע משום דהוא נאמן על עצמו יותר וכל האומר לא לוי"ה כאילו אומר לא פרעתי (שבועות מא, ב), והתם ליכא למימר דהוא בתורת חיוב חדש דהא אדרבה הוא בא לפטור עצמו בטענת פרעתי. ועוד דהא בחיוב חדש ודאי בעי אתם עדי ובלי אתם עדי לאו כלום הוא וכמ"ש בשו"ע סימן מ' (סעיף א'), ובמודה בחוב ישן אשכחן דאפילו בלא אתם עדי והיכא דלא טען לא טענין ליה השטא וחייב לשלם וכדאיתא בסנהדרין פרק זה בורר (כט, ב), וכן מבואר

ברמב"ם (פ"ו מטוען ה"ח) וטור ושו"ע סימן פ"א (סעיף א - ג'). ועוד דאמרין בריש פ"ק דמציעא (ג), (ב) לא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים ומה פיו שאינו מחייב ממון מחייבו שבועה [וכו'], ופריך ופיו אינו מחייבו ממון והא הודאת בעל דין כמאה עדים, אלא מה (ל) פיו שאינו מחייבו קנס, ופריך מה לפיו שאינו בהכחשה ובהזמה תאמר בעדים שישנן בהכחשה ובהזמה. ואי נימא טעמא דפיו משום מתנה וחיוב א"כ איך שייך ביה הכחשה והזמה והא ודאי במתנה מצי יהיב, ומאי אולמיה דפיו יותר מעדים והא לענין נאמנות אדרבה עדים נאמנין יותר מפיו. ועיין בנימוקי יוסף שם בפ"ק דמציעא (ב, א בדפי הרי"ף) וז"ל, מהא שמעינן דמי שהודה בב"ד וחזר ואמר נזכרתי אעפ"י שעדים מעידים כדבריו אין משגיחין בו, דהא הכא ודאי בכה"ג עסקינן, דאי בעומד בדיבוריה מאי אולמא דפיו מתנה הוא דקא יהיב ליה וכו' ע"ש, וא"כ גם אנו נאמר אם הוא בתורת מתנה וחיוב מאי אולמיה דפיו נגד עדים כיון דאינו אלא מטעם מתנה אבל לא בתורת נאמנות. ועוד מוכרע הוא הדבר מדין מודה במקצת דחייבה התורה שבועה, ואילו היה כופר בכל בפני ב"ד אלא שאומר אעפ"י אני מחייב עצמי בפניכם בחמשים זוז ודאי אין בזה חיוב שבועה, ועיקר חיוב שבועה במודה במקצת משום דהודה במקצת התביעה ומשום הכי הטילה התורה השבועה על [ה]שאר, אבל אי נימא דאינו נאמן כלל אלא מתורת חיוב חדש אין בזה דין מודה במקצת וזה ברור. ולכן נראה דהא דנאמן אדם על עצמו אעפ"י שהוא קרוב אל עצמו היינו משום גזירת הכתוב שיהא אדם נאמן על עצמו בכל הפסולין שיש בו. וכבר האיר עיינינו מאור העולם רש"י בקידושין פרק האומר דף ס"ה (ע"ב) שם הודאת בעל דין כמאה עדים ז"ל רש"י, דכתיב (שמות כב, ח) אשר יאמר כי הוא זה הרי שסמך על מקצת הודאתו ע"כ. וא"כ כי היכי דהאמין התורה שני עדים על אחרים כן האמין התורה לכל אדם על עצמו אע"ג דהוא קרוב לעצמו, דקרוב לא פסלה התורה אלא על אחרים אבל על עצמו נאמן, משא"כ לזכות דבא להעיד על אחרים משום הכי אינו נאמן.

12) מה סובר הקצות בצנ"ן "תורת חיוב חדש" de האודה neייב?

ואילנה דין הא נאמן?

13) איך הא מביא ראיה לנאמנות de האודה מדין אודה במקצת?

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל"

תשובות

- (1) אדם אינו נאמן לחזור בו אפילו אם יש לו עדים.
- (2) "כיון שהגיד אינו חוזר ומגיד".
- (3) נאמן אם יש עדים על הפרעון, משום שאינו מכחיש את העדים שהעידו שהוא חייב.
- (4) ה"א שיש לו מגו, כלומר תוספת נאמנות לטענתו ולכן נאמן לומר שטעה, ולמסקנה אינו נאמן בשום אופן לחזור בו מהודאתו.
- (5) נאמן לומר שטעה במיגו שיכל להגיד שפרע.
- (6) אף על פי שעדים מעידים שפרע הכל, הלוה לא יכול לחזור בו מהחצי שהוא התחייב עליו.
- (7) לפי רבא אף על פי שהעדים מסייעים לו, איננו יכול לחזור מטענתו הראשונה.
- (8) הרמב"ם מחדש שאם העד לא סתר את עדיו הוא יכול לחזור בו ולומר כמו העדים. ואילו הר"ן סובר שבשלוש סוגיות דינו של הרמב"ם נסתר. הכלל הברור הוא שאדם אינו נאמן לחזור בו למרות שיש לו עדים.
- (9) בכל הסוגיות הוא לא חזר בו. אבל כאשר חזר בו הוא נאמן לומר כמו העדים.
- (10) הוא מפרש שאצל פיו לא שייך דין הכחשה, על ידי העדים כאשר הוא עומד על שלו. אך אם הוא חזר בו ובאים עדים, מאמינים להם לזכותו משום שהוא אומר כדבריהם.
- (11) אם לא חזר בו, פשוט שהוא מתחייב בהודאתו למרות העדים, שהרי יכול לתת את הממון בתורת מתנה.
- (12) הוא לא מקבל את גדר הנאמנות בגלל חיוב חדש אלא סובר שמדובר בנאמנות של עדות (גזירת הכתוב אף על פי שאדם קרוב אצל עצמו).
- (13) ראייה ממודה במקצת ובאים עדים שפרע הכל, שאינם פוטרים אותו על החצי שהוא מודה שהוא חייב: אם מדובר בהתחייבות, העדים יכולים לפטור אותה מכח עדותם (כי אינו כמודה במקצת על החצי אלא כופר בכל ומתחייב עכשיו התחייבות חדשה ועדותם אינה סותרת את עדותו, ולכן אם חזר בו העדים מסייעים לו). אבל אם מדובר בעדות, הרי הודאת בעל דין כמאה עדים דמי, והוא הודה שחייב חצי ולכן אין לעדים כח לפוטרו.

סוגיה ז (דף ד ע"א - ע"ב): הילך

לפי התורה מי שמודה במקצת הטענה (כגון שהמלוה אומר שהלווה חייב אלף שקל, והלווה אומר שהוא חייב רק חמש מאות) יכול להישבע ולהיפטר מהחוב של החצי שהוא כופר בו. מאידך מי שכופר בכל הטענה אינו חייב שבועה מן התורה. סוגיית "הילך" דנה בשאלה של מודה במקצת ששם את החצי שהוא מודה בו על השולחן או שהוא אומר שיש לו את הכסף ושניתן לבא לקחת אותו (שזהו "הילך" – הנה לך, קח!), האם הוא הופך להיות כופר בכל בחצי השני, ולכן יהיה פטור משבועה? סוגיתנו דנה בשאלה זו בהלוואה, כי הרי בפקדון (שהוא מודה רק בחלק מהפקדון) לכאורה פשוט הוא ש"הילך" פטור משבועה, כי הרי אם הוא מודה והפקדון זמין, זה כאילו הוא כבר החזיר אותו, ועל השאר הוא כופר בכל. אבל בהלוואה, שלהוצאה ניתנה (כלומר הכסף לא כפקדון, אלא מותר ללווה להוציא אותו ואין לו כסף שממתיך להשבה), לא ברור מה הדין. הסוגיה דנה בכל הצורות של "הילך" ובכל המצבים.

א. נתחיל את העיון בסוגיית "הילך" עם דברי רש"י ד"ה "והילך".

בבא מציעא ד ע"א

... דאמר רבי חייא: מנה לי בידך, והלה אומר: אין לך בידי אלא חמישים זוז, והילך - חייב. מאי טעמא - הילך נמי כמודה מקצת הטענה דמי, ותנא תונא: שנים או חזין בטלית. והא הכא כיון דתפיס [אנן סהדי דמאי דתפיס] הילך הוא וקתני ישבע ורב ששת אמר הילך פטור מאי טעמא כיון דאמר ליה הילך הני זוזי דקא מודי בגוייהו כמאן דנקיט להו מלוה דמי באינך חמישים הא לא מודי הלכך ליכא הודאת מקצת הטענה ולרב ששת קשיא מתניתין אמר לך רב ששת מתניתין תקנת חכמים היא ואידך אין תקנת חכמים היא ומיהו אי אמרת בשלמא מדאורייתא, הילך חייב מתקני רבנן שבועה כעין דאורייתא אלא אי אמרת מדאורייתא הילך פטור מתקני רבנן שבועה דליתא דכוותא בדאורייתא.

רש"י

והילך - לא הוצאתים, והן שלך בכל מקום שהם.

1) די"ק מדברי רש"י האם שייך דין "הילך" גם במלוה?

ב. נשווה את הדברים לדברי הנימוקי יוסף ד"ה "אמר רבי חייא" (ב ע"א בדפי הריף) בשם הגאונים:

נימוקי יוסף

(דף ד א) אמר רבי חייא מנה לי בידך [והלה אומר אין לך בידי אלא נ' והילך חייב] פסקו הגאונים ז"ל כרב ששת מדקא מקשינן ב' השואל (דף ק א) בענין היו לו שני עבדים אחד גדול ואחד קטן כו' ועוד הילך הוא אלמא כרב ששת סבירא לן דאמר הילך פטור הלכך הסכימו הגאונים ז"ל דהילך איתיה בין במלוה בין בפקדון. במלוה כל שהם בידו והוא מזומן לתת לתובע הוה ליה הילך ופטור בין שהם אותם מעות בעצמם שהלוה לו [עיי' בהג"ה באשר"י] או מעות אחרים כמי שנתן לו כבר

דמי ואין כאן מודה מקצת דבכל השאר כופר בכל הוא. פקדון כל היכא דמודה ליה אף על פי שאינו מזומן בידו אלא עומד באגם ה"ל הילך משום דכל היכא דאיתיה ברשותיה דמריה איתיה.

2) האם דין הילך שייך גם במלוה?

ג. נענין עתה בהמשך הגמרא בסוגיית "סלעים דינרים" וברש"י שם ד"ה "טעמא דאמר שלש".

בבא מציעא ד ע"א

סלעים דינרין מלוה אומר חמש ולוה אומר שלש ר"ש בן אלעזר אומר הואיל והודה מקצת הטענה ישבע ר"ע אומר אינו אלא כמשיב אבידה ופטור קתני מיהת רשב"א אומר הואיל והודה מקצת הטענה ישבע טעמא דאמר שלש הא שתיים פטור והאי שטר דקמודי ביה הילך הוא וש"מ הילך פטור לא לעולם אימא לך שתיים חייב והאי דקתני שלש לאפוקי מדר' עקיבא דאמר משיב אבידה הוי ופטור קמ"ל דמודה מקצת הטענה הוי וחייב אי הכי רשב"א אומר הואיל והודה מקצת הטענה ישבע אף זה ישבע מבעי ליה אלא לעולם שתיים פטור והילך חייב ושאני הכא דקא מסייע ליה שטרא אי נמי משום דהוה ליה שטר שעבוד קרקעות ואין נשבעין על כפירת שעבוד קרקעות...

רש"י

טעמא דאמר שלש - קס"ד השתא דמייתי תיובתא מדנקט פלוגתייהו בשלש וחמש ולא נקט ולוה אמר שתיים ש"מ בשתיים לא מחייב ליה רשב"א וכדמפרש ואזיל דכיון דכל הודאתו בשטר כתובה דשטר נמי שתיים משמע וכל משמעות השטר הילך הוא שהרי הקרקעות משועבדים על כך אבל כי אמר שלש סלעים שלישי מלוה ע"פ הוא דלאו בשטר כתובה ואין הקרקעות משועבדים ולא הילך הוא:

3) מה קשה משם על דברי רש"י בצניין הילך במלוה?

ד. ניתן לתרץ את דברי רש"י, עם הדברים הנאמרים בשיעורים בבא מציעא סוגיה 7, פסקה ג:

שיעורים בבא מציעא

רש"י אומר שמודה בשנים הילך הוא משום שיעבוד הקרקעות שיש בשטר. ואפשר להבין ששעבוד קרקעות דומה לפקדון משום שקרקע בעין, והוא מודה שחייב לו ב' סלעים שכנגדם קיימת קרקע משועבדת לו. א"כ הגדרת רש"י היא שהילך (כאשר החפץ אינו בעין) הוא כאשר יש שעבוד קרקעות במה שהוא מודה.

4) הסבר את התירוץ לרש"י.

ה. נראה עתה את דברי הרא"ש בכתובות פרק ב סימן א על הגמרא בכתובות דף טו ע"ב - טז ע"א, בסוגיית "האשה שנתרמלה":

כתובות

משנה: האשה שנתארמלה או שנתגרשה, היא אומרת בתולה נשאתני, והוא אומר לא כי אלא אלמנה נשאתיך אם יש עדים שיצאת בהינמא וראשה פרוע כתובתה מאתים רבי יוחנן בן ברוקה אומר אף חילוק קליות ראייה (...).

גמרא: טעמא דאיכא עדים, הא ליכא עדים - בעל מהימן. לימא, תנן סתמא דלא כרבן גמליאל, דאי ר"ג, הא אמר: איחי מהימנא! אפילו תימא רבן גמליאל, עד כאן לא קאמר ר"ג התם אלא בברי ושמא (רש"י בברי ושמא - גבי משארסתני נאנסתי היא טוענת ברי לי הוא והוא אינו טוען אלא שמא עד שלא ארסתיך דהא אינו יודע מתי נאנסה), אבל הכא בברי וברי לא אמר. ודקארי לה מאי קארי לה? הא ברי וברי הוא! כיון דרוב נשים בתולות נישאות, כי ברי ושמא דמי.

רא"ש

גמ' טעמא דאיכא עדים הא ליכא עדים הבעל מהימן ואף שבועה דאורייתא לא בעי אע"פ שהיא תובעת מאתים והוא מודה לה במנה. ולא חשבינן ליה כמודה מקצת משום דהוה ליה כהודאת שיעבוד קרקעות דכתובה שיעבוד קרקע היא. ואפילו לבתר דתקינן דכתובה גובה ממטלטלי לפי שאינו יכול לומר פרעתי כרבי יוחנן דאמר הטוען אחר מעשה ב"ד לא אמר כלום, הלכך האי מנה דמודה ביה הוה ליה הילך כיון דאין לו טענה ליפטר הימנו ואאידך מנה הוה ליה כופר הכל ופטור משבועה.

5) איך לשיטתו מסבירים שיש הילך בפטר אם לא על ידי שיצבור?

קרקעות?

ו. נענין בדברי הריטב"א בסוגייתנו בבא מציעא ד ע"א.

ריטב"א

אלא כי איתמר ותנא תונא על אידך דר' חייא איתמר אמר ר' חייא מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי אלא חמשים והילך חייב. פרש"י ז"ל הילך לא הוצאתים והרי הם שלך בכל מקום שהם, ונראה מדבריו תרתי חדא דמלוה שהוציאה אע"פ שנותן לו מעות אחרים בב"ד לא חשיב הילך, ועוד דכל שלא הוציאם והם בעין ברשותו אע"פ שאינם עתה בב"ד הוי הילך. ואדרבה איפכא מסתברא דכל שנותן מעות בב"ד זה הילך גמור הוא כאילו פרע והוי באידך כופר בכל, וכל שאינם שם בב"ד אין כאן פריעה של כלום, ומשום דהוי זוזי דמלוה גופיה ברשותיה מאי הוי דהא מלוה להוצאה ניתנה ודידיה נינהו. ומיהו בפקדון ודאי כל היכא שהוא בעין ברשותו חשוב הילך אע"פ שאינו בב"ד, דפקדון כל היכא דאיתיה ברשותא דמריה איתיה, והכי מוכח לקמן בג' פרות דרמי בר חמא כדבעינן לפרושי התם בס"ד. ומשכון לא חשיב הילך, דהא מחוסר שומא וגוביינא, אלא אם כן דמיו קצובין ונותנו לו מיד בפרעון גמור, וידעינן דלית ליה זוזי לאידך דכל היכא דאית ליה זוזי בעין לית ליה למיפרעיה בשומת מטלטלין כדכתבי רבנוטא ז"ל, וזה ברור ופשוט לפי עניות דעתי

ואע"פ שרבים וגדולים חולקין בדבר. ומורי הרב נ"ר כן הורה כדברי, דמשכון לא הוי הילך אלא כדאמרן.

6) האט לפי הריטב"א נתינת משכון בשעת התביעה מהו "הילך"?

ז. נראה עתה את סוגיית הילך בשולחן ערוך חושן משפט סימן פז סעיף א.

שולחן ערוך

התובע לחבירו ממון או חפץ שהיה יכול להחזיק בו בטענת "לא היו דברים מעולם", או "החזרתיו לך", או "לקוח הוא ביד", אם הוא מודה מקצת, חייב שבועה מן התורה. וכן אם הוא כופר בכל, ועד אחד מכחישו, חייב שבועה מן התורה, אפילו אינו יודע שחייב לו אלא על פי העד. אבל הכופר בכל, ואין עד אחד מכחישו, פטור משבועת התורה (טור ס"י בשם הרמב"ם והרא"ש), בין במלואו בין בפקדון, אבל חייב שבועת היסת, אפילו אמר ליה "מנה לי בידך", והלה אומר "לא היו דברים מעולם", נשבע היסת (טור ס"י ט') (ובלבד שיתבענו ודאי, כמו שנתבאר לעיל ס"י ע"ה). ואפילו מודה מקצת. אם אמר לו "הילך המקצת שאני מודה", אינו חייב אלא היסת. ואינו נקרא הילך אלא אם כן יהא המקצת שהוא מודה לו מוכן בידו בפני בית דין ליתנו לו מיד, אבל אם אמר "הרי הוא בביתי ואתננו לך", לא. ואפי' אם יתן לו משכון על מה שמודה בו, לא חשיב הילך. (וי"א למשכון חסוב הילך, דהא אפילו שטר חסוב הילך) (טור ובעל העיטור).

7) מתי לפי המחבר מוציא "הילך" ומה הדין במשכון?

8) מה סובר הרמ"א בצנ"ן המשכון ואנ"ן הוא לא מה לא?

ח. נשווה את שיטת הרמ"א לשיטת רש"י ולשיטת הרא"ש, על ידי הדברים המובאים בשיעורים בבא מציעא סוגיא 7 פסקה ז.

שיעורים בבא מציעא

משום שהרמ"א משווה שטר למשכון לכאורה לשיטתו שטר אינו הילך משום טעמו של רש"י ולא משום טעמו של הרא"ש. הרי לרש"י שטר הוא הילך משום שיעבוד קרקעות, היינו משום שיש למלוה זיקה ממונית אצל הלואה כבר משעת הלואה, מה שאין כן במשכון בשעת תביעה, שאין למלוה בו קנין אלא הוא מופקד בידו עד שישלם הלואה את חובו. ולשיטת הרא"ש ששטר הוא הילך משום שאינו יכול לכפור בו, הרי במשכון בשעת תביעה יכול הלואה לכפור במילואה משעת הלואה. אלא סובר הרמ"א ששייך לומר הילך כאשר יש תחילת פרעון, דומיא דשטר או משכון שהם קרובים לפרעון. ז"א כפי שבמשכון המלוה מחזיק בידו דבר שהוא קרוב לפרעון שלם, כך גם שטר

של שיעבוד קרקעות הוא כמו פרעון ולכן יש לו הילך. משכון הוא אמנם פרעון שאינו סופי אבל הוא פרעון מיד.

9) איך הרמ"א מצייר משכון בצני"ן הילך?

ט. כפי שראינו, לפי הרמ"א נתינת בשעת התביעה מועילה להפוך את הטענה ל"הילך". נראה בענין זה את דברי הר"י מגאש המובאים בנימוקי יוסף (בבא מציעא ב ע"א בדפי הרי"ף ד"ה "אמר").

נימוקי יוסף

הסכימו הגאונים ז"ל דהילך איתיה בין במלוה בין בפקדון. במלוה כל שהם בידו והוא מזומן לתת לתובע הוה ליה הילך ופטור בין שהם אותם מעות בעצמם שהלוה לו או מעות אחרים כמי שנתן לו כבר דמי ואין כאן מודה מקצת דבכל השאר כופר בכל הוא. פקדון כל היכא דמודה ליה אע"ג שאינו מזומן בידו אלא עומד באגם ה"ל הילך משום דכל היכא דאיתי ברשותיה דמריה... ולענין מי שמודה במקצת הלוואה ורוצה ליתן משכון למלוה באותו מקצת אי מיקרי הילך או לא כתב ה"ר יוסף הלוי ז"ל דלא מיקרי הילך והביא ראיה מפ"ק קידושין (דף ח ע"א) אמר רבא אמר ר"נ התקדשי לי במנה והניח לה משכון עליו אינה מקודשת מנה אין כאן משכון אין כאן... ואחרים חולקים עליו ודוחים פי' זו. והרנב"ר ז"ל ביאר הדברים כנגד החולקים... שמשכון זה אינו נקנה באותה מלוה דכי אמרינן דבעל חוב קונה משכון ה"מ במשכנו בשעת הלוואה משום דקני ליה מעותיו...

10) הסבר מה דעת הר"י מצייר (הרב יוסף הלוי) בצני"ן משכון.

י. נתעמק בענין המשכון ונראה את הדברים בשיעורים בבא מציעא שם, סוגיא 7 בפסקה ט:

שיעורים בבא מציעא

חידוש הוא שיש למלוה שקבל משכון מן הלוה יכולת לעכב את המשכון בידיו עד שהלוה ישלם את חובו, הרי בפשטות אין לו קנין בגוף המשכון. אלא משכון הוא זכות ממונית. יש למלוה זכות לעכב את המשכון בידו ונראה שאפילו יכול הוא למכור זכות זו לאחר. זכות המשכון נקנית בכסף, היינו בשעת ההלוואה כאשר נותן המלוה את הכסף, קונה הוא את המשכון קנין זכויות. ברור הדבר שלא שייך משכון שלא קדם לו מילוח, אלא שנחלקו הר"י מגאש ושאר הראשונים בדין משכון שלאחר שעת הלוואה, לפי הר"י מגאש המשכון איננו נקנה במשיכה שאחר שעת ההלוואה, ולפי שאר הראשונים יש קנין משכון אף לאחר שעת ההלוואה ע"י משיכתו.

11) באיזה מובן המלוה קונה את המשכון ומה ההשלכה מכך על דין

"הילך"?

יא. נמשיך לעיין בשיטת הר"י מגאש ונראה את הגמרא בקידושין דף ח ע"א, ב"מקדש אשה במשכון של אחרים", ונעיין בקצות החושן חושן משפט סימן עב ס"ק ב:

קידושין

אמר רבא אמר רב נחמן: אמר לה התקדשי לי במנה והניח לה משכון עליה, אינה מקודשת - מנה אין כאן, משכון אין כאן. איתיביה רבא לרב נחמן: קידשה במשכון, מקודשת. התם במשכון דאחרים, וכדרכי יצחק, דאמר רבי יצחק: מנין לבעל חוב שקונה משכון? שנאמר (דברים כד) ולך תהיה צדקה, אם אינו קונה, צדקה מנין? מכאן לבעל חוב שקונה משכון.

קצות החושן

אבל הא קשיא לי בשיטת הר"ר יוסף הלוי דסובר דלא מהני כלל משיכה למשכון כיון דאינו מקנה לו גוף החפץ אלא למשכון ומשום הכי צריך קנין מאבראי או קנין כסף בשעת הלואה או קנין על ידי ב"ד שלא בשעת הלואה, אבל אם הלואה נותן מדעתו לאחר הלואה לא מהני כיון דמשיכה לא מהני, וכסף לא מהני דהא הו"ל מלוה. א"כ הא דאמרינן בפרק קמא דקדושין דף ח' (ע"ב) במשכון דאחרים מקודשת משום דר' יצחק, היכי זוכה האשה במשכון שנותן לה המקדש? בשלמא המקדש קני לה בשעת הלואה בכסף או לאחר הלואה בגוביינא דב"ד, אבל האשה אין לה במשכון אלא משיכה, וכיון דלא מהני קנין משיכה במשכון כיון שאינו זוכה בגוף החפץ היכי קונה האשה? ואין לומר כיון דהמקדש נותן לה כל זכותו, דהא אכתי לדידה ליכא אלא משיכה ומשיכה לאו קנין הוא במשכון.

12) הסבר את קושיית קצות החושן פ' ה"י א"א"ע.

יב. נתן את הקושיא על ידי הדברים המובאים בשו"ת שואל ומשיב מהדורה א ח"ג סימן קעו ד"ה "והנה בקצה ח":

שו"ת שואל ומשיב

והנה בקצה ח"ר ר"ס ע"ב הקשה על הר"י מגאש דס"ל דמשכון אינו קונה דא"כ היכי אמרו בקידושין דף ח' דבמשכון דאחרים מקודשת וכדרי"י, הא משכון אינו קונה שלא בשעת הלואה בלא רשות ב"ד, וא"כ היכא קנתה האשה המשכון? וא"ל דהמקדש נתן לה כל זכותו דהא אכתי לדידה ליכא אלא משיכה ומשיכה לאו קנין הוא במשכון. ולא זכיתי להבין ואפילו ריח קושיא ליכא לפע"ד דכיון דהוא לקח המשכון בעת הלואה וא"כ קנוי לה למשכון קנין גמור דעכ"פ ש"ש הוה דיכול לקדש בו אשה וא"כ אותו זכות נתן לה. ועוד ניזיל בתר טעמא מאי כתב הר"י מגא"ש דלא קני המשכון משום דמנה אין כאן משכון אין כאן וכיון דאם הי' מקדש במלוה דאחרים היתה מקודשת ומשום דמגיע לה הנאה חדשה וכמ"ש בתוס' בקידושין דף מ"ז ע"ב רק דלא סמכה דעתה דיכול למחול אבל עכ"פ מצד המלוה היתה מקודשת וא"כ ל"ש לומר מנה אין כאן משכון אין כאן דע"י המשכון נתקדשה בגוף המלוה שלו על אחרים שנתן לה וסמכה דעתה ושוב קנתה גוף המשכון וז"ב כשמש. וגם מה שהקשה מהא דאמרו בפ"ק דתמורה והרי משכון וכו' ומשני שאני התם דאמר קרא השב תשיבם וכו' אלמא דקני משכון אפילו שלא ברשות ב"ד ובמה קני לה והא מחסרא משיכה וגוביינא

ליכא וכן אמרי בפ"ב דב"מ תמהני דזה ודאי דאף דלא קני משכון מ"מ צריך להשיב דעכ"פ לענין זה קנה לה דחייב להחזיר והרי חייב אף באונסין. ועיקר חידושו של הר"י מג"ש דחידש דאינו קונה משכון להיות שלו לענין אם רוצה ליתן משכון על המעות דמקרי הילך דבזה צריך שיקנה בהחלט את המשכון וע"ז חידש דכל שלא בב"ד לא מקרי קנין בגוף המשכון וז"ב כשמש. ומצאתי במחנה אפרים הלכות גביית חוב בסופו שהביא ג"כ שיטת הר"י מג"ש הנ"ל אך מה שהקשה מהר"ן פ"ק דקידושין יש לדחות ודו"ק.

13) הסבר את החילוק שצ"ה הר"י אלא בצני"ן המשכון.

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל"

תשובות

- (1) מרש"י משמע שאומרים הילך רק כאשר מדובר בפקדון (שלא הוציא את הכסף).
- (2) שייך גם במלוה.
- (3) משמע שיש הילך במלוה שהרי מדובר בשטר ואין כסף בעין.
- (4) השטר כנגד שיעבוד קרקעות, ולכן יש ממון בעין (בקרקע), אך במלוה בעל פה ללא שיעבוד קרקעות לא שייך הילך.
- (5) שטר הוא הילך לאו משום שיעבוד הקרקעות אלא משום שהוא ממון שאי אפשר לכפור בו. סברתו היא שדבר שאינו יכול לכפור בו הוא כאילו גבוי כבר אצל התובע, שהרי אין וויכוח עליו.
- (6) נתינת משכון בשעת התביעה אינה עושה הילך.
- (7) הממון חייב להיות בידו. משכון לא מועיל.
- (8) משכון מועיל זה נלמד משטר.
- (9) שייך לומר הילך כאשר יש תחילת פרעון, דומיא דשטר או משכון שהם קרובים לפרעון.
- (10) משכון בשעת התביעה לא מועיל ליצור הילך משום שהוא לא נקנה למלוה.
- (11) המלוה לא קנה לגמרי את גוף המשכון אלא המשכון הוא זכות ממונית. החידוש הוא שזה מועיל ל"הילך".
- (12) אם המלוה לא קונה את המשכון, איך האשה מקודשת?
- (13) חידושו של הר"י מגא"ש הוא רק לעניין הילך, כלומר רק לצורך הילך צריך קניין גמור במשכון.

סוגיה ח (דף ד ע"ב): אין נשבעים על כפירת שיעבוד קרקעות

כפי שלמדנו בסוגיה הקודמת, מודה במקצת חייב שבועה דאורייתא. סוגיתנו דנה בהודאה במקצת שחלה על שיעבוד קרקעות, כלומר כאשר החוב משועבד לקרקע, שאז יש כלל שלא יכולה לחול שבועה כיוון ש"אין נשבעים על כפירת שיעבוד קרקעות". מתוך כך נכנסת הסוגיה לבירור האם שיעבוד על הלוואה הוא דין דאורייתא או דין דרבנן. ויש לזה השלכות על ההבדל שבין מלוה בעל פה למלוה בשטר, וכן על שאלת ההבדל שבין מטלטלים לקרקעות.

א. נעיין בסוגיית "סלעים דינרים" בדף ד ע"ב וברש"י שם ד"ה "טעמא".

בבא מציעא ד ע"ב

סלעים, דינרין. מלוה אומר: חמש, ולוה אומר: שלש. רבי שמעון בן אלעזר אומר: הואיל והודה מקצת הטענה - ישבע, רבי עקיבא אומר: אינו אלא כמשיב אבידה, ופטור. קתני מיהת רבי שמעון בן אלעזר אומר: הואיל והודה מקצת הטענה - ישבע. טעמא - דאמר שלש, הא שתיים - פטור, והאי שטר דקמודי ביה - הילך הוא, ושמע מינה: הילך פטור! - לא, לעולם אימא לך: שתיים חייב, והאי דקתני שלש - לאפוקי מדרבי עקיבא דאמר משיב אבידה הוי ופטור, קא משמע לן דמודה מקצת הטענה הוי וחייב.

רש"י

טעמא דאמר שלש - קא סלקא דעתך השתא דמייתי תיובתא מדנקט פלוגתייהו בשלש וחמש, ולא נקט ולוה אמר שתיים, שמע מינה: בשתיים לא מחייב ליה ר' שמעון בן אלעזר, וכדמפרש ואזיל, דכיון דכל הודאתו בשטר כתובה, דשטר נמי שתיים משמע, וכל משמעות השטר הילך הוא - שהרי הקרקעות משועבדים על כך, אבל כי אמר שלש סלעים - שלישי מלוה על פה הוא, דלאו בשטר כתובה, ואין הקרקעות משועבדים, ולא הילך הוא.

1) מה דבר ההתחייבות של הלל כאשר הוא מודה בפלוגה (מילף)

בשטר או מילף בע"פ?

ב. נראה את הגמרא בבבא בתרא קעה ע"ב, במחלוקת עולא ורבה בעניין האם שיעבוד דאורייתא או לא.

בבא בתרא

אמר עולא: דבר תורה, אחד מלוה בשטר ואחד מלוה ע"פ - גובה מנכסים משועבדים, מאי טעמא? שעבודא דאורייתא, ואלא מה טעם אמרו: מלוה על פה - אינו גובה אלא מנכסין בני חורין? משום פסידא דלקוחות. אי הכי, מלוה בשטר נמי! התם אינהו נינהו דאפסידו אנפשייהו. ורבה אמר: דבר תורה, אחד מלוה בשטר ואחד מלוה על פה - אינו גובה אלא מנכסים בני חורין, מ"ט? שעבודא לאו

דאורייתא, ומה טעם אמרו: מלוה בשטר - גובה מנכסים משועבדים? כדי שלא תנעול דלת בפני לוי. אי הכי, מלוה על פה נמי! התם לית ליה קלא.

2) הסבר מה המשמעות לזולא ולרבה במילואה שבצ"פ (דאורייתא

ודרבנן).

ג. בסוגייתנו נאמר שלא נשבעים על כפירת שיעבוד קרקעות (כלומר על הודאה במלוה, שיש בה שיעבוד קרקעות). נעין בתוספות ד ע"ב ד"ה "אין" (הראשון).

תוספות

אין נשבעין על כפירת שיעבוד קרקעות - וא"ת למ"ד בפרק גט פשוט (ב"ב דף קעה:) שיעבודא דאורייתא מודה מקצת הטענה למה נשבע הא כופר שיעבוד קרקעות וי"ל שמחל לו השעבוד או שאין לו כלל קרקעות אפי' משעבדי אבל לרבי יוחנן דאמר בפי' שבועת הפקדון (שבועות דף לו:) ושם ד"ה ואין) כופר בממון שיש עליו עדים חייב קרבן שיש עליו שטר פטור משום דכופר שיעבוד קרקעות דבעדים לא חשיב כופר שיעבוד קרקעות אף על גב דסבר ר' יוחנן שיעבודא דאורייתא היינו משום כיון שהפקיעו חכמים השעבוד במלוה ע"פ משום פסידא דלקוחות חשיב כאילו מחל לו השעבוד ומיירי דאית ליה משעבדי ולית ליה בני חרי דאי אית ליה בני חרי אפי' יש עליו עדים פטור ואי לית ליה אפי' משועבדים אפילו יש עליו שטר חייב.

3) מה קושייתם על צצט שבוצת מודה במקצת? ומה התיור?

4) לפי דברי רבי יוחנן האובאים ש, למה במילואה בצ"פ ישנה שבוצת

מודה במקצת?

ד. נעין עתה בבבא בתרא קעו ע"א בדברי רב פפא על מילואה בע"פ, בהתייחסות לדברים בשיעורים בבא מציעא סוגיא 8 פסקאות ה-ו.

בבא בתרא

אמר רב פפא, הלכתא: מלוה על פה - גובה מן היורשין ואינו גובה מן הלקוחות, גובה מן היורשין - כדי שלא תנעול דלת בפני לוי, ואינו גובה מן הלקוחות - דלית ליה קלא.

שיעורים בבא מציעא

ה. הבנת שיטת התוס' - חכמים לא הפקיעו לגמרי את השיעבוד במילואה בע"פ: ע"פ התוס' למ"ד שיעבודא דאורייתא חכמים לא הפקיעו לגמרי את השיעבוד במילואה בע"פ, אלא רק מנעו מן התובע

לממש את זכותו. וראיה לדבריו מבבא בתרא (קעו ע"א) שאומרת הגמי' שאצל לקוחות מילוח בע"פ לא גובה אבל אצל יתומים גובה, ז"א עדיין קיים שיעבוד קרקעות במילוח בע"פ. ויש עוד נ"מ לשיטת התוס' בנוסף לפטור משבועה, והוא עניין קדימת הגביה. בחוב שאין עליו שיעבוד קרקעות אין קדימה, כל התובעים גובים בשווה מבלי קשר לקדימויות בחובות. אבל בשיעבוד קרקעות יש קדימה ע"פ זמן המילוח, א"כ דבר זה יהיה שייך גם במילוח בע"פ. ו. הבנה אחרת - במילוח בע"פ יש שיעבוד הגוף אף אצל יתומים: אפשר להבין שחכמים לגמרי הפקיעו את שיעבוד הקרקעות במילוח בע"פ. וא"כ מילוח בע"פ הוא תביעת מטלטלים מתוך שיעבוד הגוף. מן היתומים גובים אף ללא שיעבוד קרקעות משום שתיקנו חכמים שהיתומים "נכנסים לנעלים של אביהם" ויורשים את שיעבוד הגוף שלו.

5) הסבר את שתי השיטות להבין את תקנת החכמים במילוח בע"פ.

ה. נעין עתה בחידושי הרמב"ן שבועות לו ע"ב:

חידושי הרמב"ן

...ואני אומר דבעדים (במילוח ללא שטר) לא משכחת לה דגבי מן הלקוחות אלא כגון דאמרי אנן סהדי דלא פרע, ואיפשר דגבי בדלא מטא זימניה כדגבי מיתמי משום דלא עביד איניש דפרע בגו זימניה, אע"פ שאין סברתינו כן, אבל לבתר זמניה ודאי אע"פ שחייב מודה לא גבי דהא טענינן להו ללקוחות הילכך מצו למימר פרע, וכי גבי מיניה גבי ומיניה ואפי' מגלימא דעל כתפיה הילכך שיעבוד מטלטלין הוא דרמי על כל מאי דאית ליה לדידיה שעבודא דאורייתא כדמוכח בפרק גט פשוט מוהאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט החוצה, ומשום הכי כל מודה מקצת נשבע דלאו שיעבוד קרקעות הוא...

6) מה סובר הרמב"ן בצני"ן השעבוד על מילוח בע"פ? ולפי זה מה

דעתו בצני"ן שבועות מודה במקצת במילוח בע"פ אף למ"ד

שיעבודא דאורייתא?

ו. נראה את דברי הרמב"ם הלכות אישות פרק טז הלכה כה ובראב"ד שם, ונעין במגיד משנה שם.

רמב"ם הלכות אישות

היא אומרת בתולה נישאתי ועיקר כתובתי מאתים והבעל או יורשיו אומרים בעולה נשאת ואין לה אלא מאה, אם יש עדים שראו שעשו לה המנהגות שנהגו אנשי אותה העיר לעשותן לבתולה כגון מיני שמחה או כתרים או מלבוש ידוע או שאר דברים שאין עושין כך אלא לבתולה הרי זו נוטלת מאתים, ואם אין לה עדים בזה הרי זו נוטלת מנה, ואם היה הבעל קיים יש לה להשביעו שבועת התורה שהרי הודה במקצת הטענה, ונאמן הקטן להעיד בגדלו ולומר זכור אני כשהייתי קטן שנעשה לפלונית מנהג הבתולות, וכל הדברים האלו במקום שאין כותבין כתובה כמו שאמרנו.

השגת הראב"ד

ואם היה הבעל קיים יש לה להשביעו שבועת התורה שהרי הודה במקצת הטענה. א"א שבועת התורה אין כאן שהרי כפירת שיעבוד קרקעות הוא.

מגיד משנה

היא אומרת בתולה נישאתי. משנה (דף ט"ו.) ריש פרק האשה שנתארמלה היא אומרת בתולה נשאתני והוא אומר לא כי אלא אלמנה נשאתיך אם יש עדים שיצתה בהינומא וראשה פרוע כתובתה מאתים ובגמרא טעמא דאיכא עדים הא ליכא עדים בעל מהימן וכתב רבינו שהוא נאמן ובשבועת התורה כדין מודה במקצת. ובהשגות א"א שבועת התורה אין כאן וכו' והכוונה לפי שאין הכתובה ניגבת מן המטלטלין כמו שנתבאר למעלה. ואני אומר שאין זו קושיא שכיון שהגאונים תקנו שתגבה הכתובה מן המטלטלין חזרה כתובה שאינה כפירת שיעבוד קרקעות בלבד.

ד) הסבר את קושיות הראב"ד על הראב"ם ואת התירוץ של האמיד

נשה.

ז. נעיין גם בלחם משנה שם.

לחם משנה

ומ"מ אני תמה טובא על דברי ה"ה (הרב המגיד) שכתב שכיון שגובה מן המטלטלים לתקנת הגאונים דלא הוי כפירת שיעבוד קרקעות בלבד דהא בפ"ק דמציעא (דף ד') גבי שטר שכתוב בו סלעים ומלוה אומר ה' ולוה אומר שלש אמרו שם בגמרא אי נמי משום דהוי שיעבוד קרקעות ואין נשבעין על כפירת שיעבוד קרקעות והא התם בחוב איירי והחוב מדינא דגמרא גובה מן המטלטלין וא"כ לא הוי כפירת שיעבוד קרקעות בלבד ולפי דעת ה"ה ז"ל אין ראוי לפוטרו משבועה וקושיא גדולה היא זו אם לא שנחלק בדוחק דשאני התם דהוי שטר ועיקר שטר לשיעבוד קרקעות הוא עשוי אע"פ שגובה ג"כ מן המטלטלין אבל הכא אין כאן שטר אלא הוי במקום שאין כותבין כתובה וכיון שגובה גם מן המטלטלין לא הוי כפירת שיעבוד קרקעות בלבד.

ח) מה קושייתו על הרב האמיד?

ח. ניתן להסתייע בדברי הרא"ש בכתובות פרק ב סימן א כדי להכריע במחלוקת זו:

רא"ש

האשה שנתאלמנה או שנתגרשה היא אומרת בתולה נשאתני והוא אומר לא כי אלא אלמנה נשאתיך. אם יש עדים שיצתה בהינומא וראשה פרועה כתובתה מאתים. רבי יוחנן בן ברוקא אומר אף חילוק קליות ראה.

[דף טז ע"א] גמ' טעמא דאיכא עדים הא ליכא עדים הבעל מהימן ואף שבועה דאורייתא לא בעי אע"פ שהיא תובעת מאתים והוא מודה לה במנה. ולא חשבינן ליה כמודה מקצת משום דהוה ליה כהודאת שיעבוד קרקעות דכתובה שיעבוד קרקע היא. ואפילו לבתר דתקינן דכתובה גובה ממטלטלי לפי שאינו יכול לומר פרעתי כרבי יוחנן דאמר הטוען אחר מעשה ב"ד לא אמר כלום. הלכך האי מנה דמודה ביה הוה ליה הילך כיון דאין לו טענה ליפטר הימנו ואאידיך מנה הוה ליה כופר הכל ופטור משבועה.

9) מהי חשיבות דברי הרא"ה?

ט. ננסה עתה לראות לאן נוטים דברי הרמב"ם בהלכות עדות פרק כב הלכה ב, ובראב"ד שם.

רמב"ם הלכות עדות

ראובן שהוציא על שמעון שני שטרות אחד במנה ואחד במאתים וכפר שמעון בשני השטרות ועדי שטר זה כת אחת מאותן השנים שהכחישו זו את זו, ועדי השטר השני הכת השניה, הרי שמעון משלם מנה שיד בעל השטר על התחתונה וישבע על השאר, יראה לי ששבועה זו שישבע על השאר בנקיטת חפץ כדין מודה במקצת, שהרי עליו שני עדים כשרים מעידין במקצת הממון שכפר בכולו, ולא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים כמו שבארנו.

השגת הראב"ד

יראה לי ששבועה זו שישבע על השאר וכו' עד ולא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים כמו שבארנו. א"א יש מקשין על זה והלא שטר שעבוד קרקעות הוא. (...)

10) מהי קושיית הראב"ד על הרמב"ם?

י. ננסה לתרץ את הרמב"ם עם דברי הגר"ח המובאים במנחת שלום על בבא מציעא סימן ח, בסעיף ב.

מנחת שלום

ב) ובהשקפה ראשונה היה אפשר לבאר וליישב כל זה עפ"ד הגר"ח, שאחרי שדחה את דברי המ"מ כתב וזת"ד, דבאמת בשטר איכא תרי שיעבודי שע"ק ושעבוד מטלטלין, דהרי יכול לגבות את חובו בין מקרקע ובין ממטלטלין, וא"כ צ"ע האידך יהא דינו אם כקרקע או כמטלטלין, ונראה דכיון דהדין הוא בשיעבוד חוב דהיכא דנפטר מהקרקעות לא נתבטל חובו וחייב לשלם מן המטלטלין וכן אם נפטר מהמטלטלין לא בטל החיוב וכל על הקרקע, וא"כ אע"ג דאין נשבעין על הקרקעות ונפטר משבועה מעצם חיובו על הקרקע, אבל הרי ג"כ חל חיובו על המטלטלין לבד, ויש בזה די לחייבו שבועה, כיון דחל החוב על המטלטלין גם בלא קרקע, וכ"ה ברמב"ם פ"י משבועות הלכה יא-יב שכתב שם וז"ל, האשה שהשביעה ע"א שיעיד לה במיתת בעלה וכפר חייב בשבועת העדות שאילו העיד היתה נשאת ונוטלת כתובתה, בד"א כשהיה לה לגבות כתובתה מן המטלטלין, אבל אם אין

לה לגבות כתובתה אלא מן הקרקע הרי זה פטור משבועת העדות, הרי מבואר להדיא דהיכא דישראל
לה לגבות בין מקרקע ובין ממטלטלין דינו כמו כפירת עדות של מטלטלין.
ועפ"ז כתב הגר"ח נחא דעת הרמב"ם במה שפסק גבי הודאה במקצת בכתובה דחייב שבועה
מדאורייתא, וה"ט דכיון דאית בה שע"ק ושיעבוד מטלטלין א"כ אכל חדא בפ"ע חייל חיובא
ושיעבודא גם בלא חיובא דאידך. (...)

11) תרץ את הראש"ם על פי דברי הגר"ח האולפא"ט.

יא. נראה עתה איך המנחת שלום בהמשך דבריו, בסעיף ג, דוחה את דברי הגר"ח:

מנחת שלום

ג) אלא דדב"ק של הגר"ח לא זכיתי להבין דמנא ליה דבכל שטר איכא תרתי שע"ק וגם שיעבוד
מטלטלין וכל שא"א לבוא עליו משום שע"ק יש לבוא עליו משום שיעבוד מטלטלין וחייב שבועה
מה"ת, דלעולם י"ל דכל שטר אית ביה אך ורק שע"ק, ומה שגובה מן המטלטלין אין זה אלא מדין
גביית חובו הוא שגובה, דשטר לא גרע מהלואה ע"פ דגבי אף מגלימא דעל כתפיה, אבל לא שגובה
אותם מחמת השיעבוד שהיה עליהן בשטר, וראיה לדברינו הם דברי התוס' קמן דלא משכח למ"ד
שעבודא דאורייתא דנשבע במב"מ אלא במחל לו השיעבוד או כשאין לו קרקע, ומיניה דאם יש לו
קרקע אע"פ שיש לו מטלטלין וגבה מהם אינו נשבע, וע"כ משום דגביית מטלטלין אינה כלולה
בשיעבוד ההלואה שהיא למ"ד זה כשטר אלא דגובה משום פריעת חובו ולא משום שיעבוד
וכמשנ"ת, וע"ע ברא"ש בפ"ה דשבועות סימן ג' ותראה דהכי מוכח ג"כ שם מדבריו. (...)

12) הסגר את דח"ת.

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה
יעשה ישראל"

תשובות

- (1) משום שהשטר מעיד רק על שניים מדובר במילוח בע"פ.
- (2) לעולא שיעבוד דאורייתא ולכן גם במילוח בע"פ, מן התורה גובה ממשועבדים, אבל רבנן הפקיעו את השעבוד. לרבה אין שעבוד מן התורה ולכן גם מדאורייתא לא גובים ממשועבדים במילוח בע"פ.
- (3) למ"ד שיעבורא דאורייתא, לכאורה לא צריכה להיות שבועה. ותירצו שמחל לו או שאין לו קרקעות.
- (4) הפקיעו חכמים את השעבוד במילוח בע"פ משום פסידא דלקוחות ולכן יש שבועה.
- (5) לא הפקיעו את שיעבוד הקרקעות אצל היתומים או אצל היתומים יש שיעבוד הגוף.
- (6) הרמב"ן סובר שהשעבוד במילוח בע"פ הוא שעבוד הגוף ולא שיעבוד קרקעות, ולכן אין בעיה אף מדאורייתא בשבועת מודה במקצת.
- (7) הראב"ד מקשה שאין כאן שבועה משום שאין נשבעים על כפירת שיעבוד קרקעות. הרב המגיד מתרץ שכיוון שתיקנו שגובה ממטלטלים, אין כבר שבועה על כפירת שיעבוד קרקעות.
- (8) מביא ראייה שאף שגובים ממטלטלים, כיוון שיש גם שיעבוד קרקעות, עדיין זה נקרא כפירת שיעבוד קרקעות.
- (9) דברי הרא"ש מסייעים ללחם משנה שהרי משמע שאף לאחר שגובים ממטלטלים עדיין יש כאן כפירה בשעבוד קרקעות, הפטור משבועה הוא מדין הילך כיוון שהוא טוען אחר מעשה בית דין..
- (10) בהודאה על שיעבוד קרקעות אין שבועה.
- (11) בכל שטר יש גם שיעבוד מטלטלים ולכן יש שבועה.
- (12) בשטר יש רק שיעבוד קרקעות וגביית המטלטלין היא רק בגדר חובו ולכן אין נשבעים.

סוגיה ט (דף ה ע"א): מתוך שאינו יכול להשבע שכנגדו נשבע ונוטל

סוגייתנו דנה בעניין שבועה שמוטלת על האדם, מה עושים במצב שאינו יכול להישבע. כלומר הוא חייב ממון ויכול להיפטר על ידי שבועה, אך הוא לא יכול להישבע. הסיבה שהוא אינו יכול להישבע יכולה להיות משום שהוא לא יודע את המציאות או משום שהוא חשוד על השבועה (כגון גנב), ולכן לא נותנים לו להישבע. השאלה היא האם הוא חייב לשלם מתוך שאינו יכול להישבע או שמא ש"כנגדו נשבע ונוטל".

א. בסוגייתנו נאמר "שכנגדו נשבע" משום שהוא אינו יכול להישבע. נעיין במקור דין זה בשבועות מז ע"א ב"נסכא דרבי אבא".

בבא מציעא ה ע"א

ההוא רעיא דהווי מסרי ליה כל יומא חיותא בשהדי, יומא חד מסרו ליה בלא סהדי, לסוף אמר להו: לא היו דברים מעולם. אתו סהדי אסהידו ביה דאכל תרתי מיניה. אמר רבי זירא: אם איתא לדברי חייא קמייתא - משתבע אשאר. - אמר ליה אביי: אם איתא מש תבע? והא גזלן הוא! - אמר ליה: שכנגדו קאמינא. השתא נמי, דליתא לדברי חייא - נחייביה מדרב נחמן. דתנן: מנה לי בידך! - אין לך בידי - פטור. ואמר רב נחמן: משביעין אותו שבועת היסט.

שבועות

דההוא גברא דחטף נסכא מחבריה, אתא לקמיה דרב אמר, יתיב ר' אבא קמיה; אייתי חדא סהדא דמחטף חטפה מיניה, א"ל: אין, חטפי ודידי חטפי; א"ר אמר: היכי לדיינו דיניי להאי דינא? נימא ליה: זיל שלים! ליכא תרי סהדי! נפטריה? איכא חד סהדא! נימא ליה: זיל אישתבע? כיון דאמר מיחטף חטפי, הוה ליה כגזלן! א"ל ר' אבא: הוה מחויב שבועה ואין יכול לישבע, וכל המחויב שבועה ואינו יכול לישבע משלם.

1) מה הדין במחויב שבועה שאינו יכול להישבע?

ב. נראה עכשיו את הגמרא בבבא מציעא צח ע"א, בסוגיית "חמישים ידענא וחמישים לא ידענא".

בבא מציעא צח

דאמר רבא מנה לי בידך, והלה אומר אין לך בידי אלא חמשים והשאר - איני יודע, מתוך שאינו יכול לישבע - משלם. משכחת לה רישא בשתים, וסיפא בשלש. רישא בשתים, דאמר ליה: שתי פרות מסרתי לך, פלגיה דיומא בשאילה ופלגיה דיומא בשכירות. אי נמי, חד יומא בשאילה וחד יומא בשכירות, ומתו תרווייהו בעידן שאילה, ואמר ליה שואל: חדא - אין, בעידן שאילה מתה, ואידך לא ידענא אי בעידן שאילה מתה ואי בעידן שכירות מתה, דמתוך שאינו יכול לישבע - משלם. וסיפא בשלש, דאמר ליה: שלש פרות נתתי לך, שתים בשאילה ואחת בשכירות, ומתו הני תרתי דשאילה. ואמר ליה שואל: אין, חדא דשאילה מתה, אידך לא ידענא אי דשאילה מתה ודקיימא

דשכירות היא, אי דשכירות מתה והא דקיימא דשאלה היא, ומתוך שאינו יכול לישבע - משלם. ולרמי בר חמא, דאמר: ארבעה שומרים צריכין כפירה במקצת והודאה במקצת, משכחת לה רישא בשלש וסיפא בארבע. רישא בשלש, דאמר ליה: שלש פרות נתתי לך, פלגיה דיומא בשאלה ופלגיה דיומא בשכירות, אי נמי חד יומא בשאלה וחד יומא בשכירות, ומתו שלש כולו בעידן שאילה. ואמר ליה שואל: חדא - לא היו דברים מעולם, וחדא - אין, בעידן שאילה מתה, ואידך - לא ידענא אי בעידן שאילה מתה ואי בעידן שכירות מתה, דמתוך שאינו יכול לישבע - משלם. סיפא בארבע, דאמר ליה: ארבע פרות נתתי לך, שלש בשאלה חדא בשכירות ומתו הנך שלש דשאלה. ואמר ליה

(2) מה הדין שם הצני"ן השמועה?

ג. נחזור לסוגייתנו.

(3) האם הדין להם?

ד. נעיין במשנה בשבועות מד ע"ב ובתוספות בבבא מציעא ה ע"א, ד"ה "שכנגדו".

שבועות מד

משנה: ... שכנגדו חשוד על השבועה כיצד? אחת שבועת העדות ואחת שבועת הפקדון ואפילו שבועת שוא. היה אחד מהן משחק בקוביא, ומלוה ברבית, ומפריחי יונים, וסוחרי שביעית - שכנגדו נשבע ונוטל; היו שניהן חשודין - חזרה השבועה למקומה, דברי רבי יוסי; רבי מאיר אומר: יחלוקו.

תוספות בבא מציעא ה

שכנגדו קאמינא - וא"ת מאי שנא דבחשוד על השבועה שכנגדו נשבע ונוטל אמאי לא אמרינן מתוך שא"י לישבע משלם כדאמר גבי חמשין ידענא וחמשין לא ידענא (לקמן דף צח). ובנסכא דר' אבא (שבועות דף) וי"ל הכא אי אמרי' משלם לא שבקת ליה חיי דכל העולם יביאוהו לידי שבועה ויטלו כל אשר לו ועוד דהתם אמר ליה שבועה דאורייתא אית לי עליך או תשבע או תשלם אבל הכא הוא ברצון ישבע אם נניחנו ולכך לא ישלם.

(4) למה לפי התוספות יש שנינו הדין?

ה. נעיין בג' המצבים בהם אדם אינו יכול להשבע: א) במשנה שבועות מד ע"ב, ב) "חמישים ידענא" בבא מציעא צח ע"ב, ג) נסכא דרבי אבא שבועות מז ע"א.

(5) האדר את ההבדלים ביניהם.

ו. נלמד עתה את דברי המהר"ם המובאים בתשובות בהגהות מיימוניות בסוף משפטים סימן סא.

מהר"ם

יש לי להביא ראייה מכאן דלמי שהעד מסייע, שהוא פטור משבועה. דלכאורה מנה לי בידך והלה אומר חמשין ידענא וחמשין לא ידענא דאמר נמי מתוך שאין יכול לישבע משלם, כי התם שכנגדו צריך לכל הפחות לישבע אבל לא יטול בלא שבועה, וכן משמע מתוך דברי ר"ת בס"פ הכונס דין מסור אם המסור אומר איני יודע כמה הפסדת על ידי שכנגדו נשבע ונוטל אלמא דכל כה"ג שכנגדו נשבע ונוטל ולא אמרינן דיטול בלא שבועה, דכי קאמר איני יודע כמה הפסדת על ידי ולא קאמר אם הפסדת על ידי א"כ יודע הוא שהפסיד קצת על ידו אלא שאינו יודע כמה וא"כ ה"ל חמשין ידענא וחמשין לא ידענא ומשמע שכנגדו נשבע ונוטל, ולא אמר מתוך שאין יכול לישבע משלם בלא שבועה שכנגדו. והכא גבי נסכא דר' אבא אמר מתוך שאין יכול לישבע משלם בלא שבועה שכנגדו, דאי לא שקיל אלא בשבועה אכתי הוה ליה גורם לממון דמצי אמר ליה מי ימר דמשתבעת כדאמרינן לעיל. והשתא מ"ש דבחמשין ידענא ובמחשים לא ידענא דאמרינן מתוך שאינו יכול לישבע משלם בשבועה שכנגדו וגבי נסכא דר' אבא אמרינן מתוך שאינו יכול לישבע משלם בלא שבועה שכנגדו אלא ע"כ היינו טעמא גבי נסכא דר' אבא דפטור משבועה מפני שהעד מסייע לתובע שע"י העד שבא ואמר חטף חשבינן ליה לאידך דאינו יכול לישבע ולהכי אף שכנגדו לא ישבע כיון שהעד מסייעו ליטול יטול בלא שבועה. ומכאן יש לי ללמוד דאם ראובן נתחייב שבועה לשמעון ואמר ליה אישתבע את ושקול ושמעון יש לו עד אחד שהוא כדבריו שיטול שמעון בלא שבועה אם ראובן אינו רוצה לישבע דהעד מסייעו אפילו ליטול יטול בלא שבועה וכל שכן היכא שהעד מסייע לנתבע שנתחייב שבועה אם הביא אחר כך עד אחד שהוא כדבריו פטור משבועה.

6) מה הדין לשיטתו ב"חמישים ידענא"? והאדר לשיטתו את הכלל

באדם שאינו יכול להשבע. למה ב"נסכא דרבי אבא" כלל זה אינו

חל?

7) האם התוספות סוקרים כח מהר"ם?

ז. נעיין עתה בש"ך בחושן משפט על סימן פז סעיף ו, באות יט.

שולחן ערוך סימן פז

וי"א דה"ה בנשבע ונוטל, אם יש לו עד המסייע, נוטל בלא שבועה. מי שנתחייב שבועה והפכה על שכנגדו, ויש לו עד המסייע, פטור מן השבועה (תשובת מיימוני ספר משפטים סימן ס"א). והא דאמרינן עד אחד המסייע פטור מן השבועה, היינו דוקא שטוען הנתבע טענה שאפשר להאמינו בלא מיגו. אבל אם אין מאמינן אותו אלא מכח מיגו דטוען טענה אחרת, צריך לישבע כאילו טען הטענה האחרת (מרדכי פרק ח"ה).

ש"ך

בנשבע ונוטל - מלבד בחשוד, דאלי"כ כל מי שיש לו עד אחד יוציא ממון מהחשוד, כן הוא בתשובת מיימוני שם בספר משפטים סי' ס"א, והביא ראיה מן הש"ס [שבועות דף ל"ב ע"ב ע"ש]:

(8) מה מוסיף הש"ך על הדין de מהר"ם?

ח. ונראה את דברי הש"ך בח"מ סימן צב סעיף ז אות ח.

שולחן ערוך חושן משפט סימן צב

מי שנתחייב שבועה דאורייתא והוא חשוד על השבועה, שכנגדו נשבע ונוטל, אם טען עליו טענת ודאי. ואם שניהם חשודים, חזרה שבועה לנתבע, ומתוך שאינו יכול לישבע, משלם. הגה: וי"א דיחלוקו (טור בשם רב האי והרא"ש ומרדכי פ' הנשבעים וב"י בשם ר"ת), וכן נראה לי לדון, דהמוציא מחבירו עליו הראיה. וי"א דהא דבחשוד כנגדו נשבע ונוטל דוקא שלא היה יודע כשעסק עמו שהיה חשוד, אבל בלאו הכי, לא, דאם לא כן כל אחד יעסוק עם החשוד וישבע ויטול. (רבינו ירוחם נ"ל ח"ב והגהות מרדכי דב"מ). ויש חולקים (תשובת הרא"ש כלל י"א סימן א').

ש"ך

מי שנתחייב שבועה דאורייתא כו' [ומתוך שאינו יכול לישבע משלם] - כן דעת הר"י [שבועות כ"ט ע"ב מדפי הר"י] ורמב"ם [פ"ב מטוען ה"ד] והרמב"ן [במלחמות ל"א ע"א מדפי הר"י] וריטב"א [פרק קמא דקדושין כ"ח ע"א] גבי סוגיא דגלגול, ע"ש. מי שנתחייב שבועה דאורייתא. משמע בין מודה מקצת או עד אחד, וכן הוא בתשובת הרא"ש ריש כלל י"א להדיא דמי שכופר בכל ועד אחד מכחישו והוא חשוד, שכנגדו נשבע ונוטל כו'. וליכא למימר דהעד יפטרנו דהוי עד מסייע, דכיון דנתחייב שבועה ע"פ העד שוב לא יוכל העד לפוטרו, וכמו שכתבתי לעיל סימן פ"ז סעיף י"א ס"ק (כ"ז) [ל', ע"ש ודוק]:

(9) האם הש"ך סובר כדברי מהר"ם בצנ"ן על אחד מס"צ?

ט. ננסה ליישב את שיטת הש"ך על ידי השיעורים בבא מציעא סוגיא 9 אות יא.

שיעורים בבא מציעא

שיטת הש"ך בנויה על העיקרון שעד אחד לא קם כלל לממון ואם נאמר שמכוחו מחייב שבועה את החשוד ופטר את שכנגדו א"כ מחייב הוא ממון בפועל. אלא שעל פי שיטה זו נופלת לכאורה שיטתו של המהר"ם שבה תירץ פטור דנסכא דרבי אבא בעד אחד מסייע. והרי במקרה זה מדבור בשבועה שהעד האחד גורם לחיובה, וע"פ הש"ך היה צריך להיות שכנגדו נשבע ונוטל. ומפורש בגמ' שהחוטף משלם מתוך שאינו יכול להשבע. אלא משם ראיה לשיטת התוס' שאין תקנה כללית שכנגדו נשבע ונוטל. ומה שאמרה הגמרא (בשבועות לב ע"ב) שכנגדו נשבע ונוטל זה רק בחשוד על השבועה ובא

עד אחד, ששם תיקנו שכנגדו. ולכן שואלים התוס' למה בההוא רעיא אמרו שכנגדו נשבע ונוטל ולא אמרו "מתוך" שהוא הדין היסודי.

10) מה הציקרון שבדברי הש"ק ומה הקושיה על שיטת האהר"ט?

י. נחזור לשני התירוצים של התוספות ד"ה "שכנגדו", ה ע"א:

11) מה ההבדל האמיתי שבין שני התיכונים בצני"ן דין "מתוך" ו"שכנגדו" בחשוד על השבועה?

יא. נעיין עתה בשיעורים בבא מציעא שם אות יב- יג.

שיעורים בבא מציעא

יב. ע"פ התירוצי הראשון של התוס' בחשוד שייך טעם של "לא שבקת ליה חי"י" ולכן שכנגדו נשבע ונוטל. ז"א מדין תורה אומרים "מתוך שאינו יכול להשבע משלם" אלא שתיקנו רבנן דין "שכנגדו" כדי להגן על החשוד. וע"פ התירוצי השני, שרוצה הוא להשבע אלא שב"ד לא מאמינים לשבועתו, משמע שלא שייך דין מתוך מן התורה בחשוד, אלא חכמים מטילים את השבועה לשכנגדו. ז"א "מתוך" שייך כאשר יש פגם בטענה שמתוכו איננו יכול להשבע כגון באינו יודע. אבל כאשר יש פגם בגברא, שהוא חשוד אלא שרוצה לטעון טענה שאין בה חסרון מצד עצמה, לא אמרה התורה "מתוך". א"כ ע"פ התירוצי הראשון אומרים "מתוך" בחשוד, מן התורה. ז"א יש מן התורה זכות נטילה לתובע אלא שתיקנו חכמים שיטול בשבועה. אבל לפי התירוצי השני אין נטילה בחשוד, מן התורה, וחכמים תיקנו נטילה לתובע, אלא שחייבו אותו גם בשבועה.

יג. על הצד שמהות שבועה היא אפשרות לצאת מחיוב ממון שנוצר מעצם חיוב השבועה, א"כ גם בחשוד על השבועה שייך לומר "מתוך" (כך בתירוצי הראשון). - אבל על הצד ששבועה איננה מחייבת ממון, אלא יתחייב ממון רק מי שלא ירצה להשבע (ז"א אי השבועה מחייבת ממון), א"כ לא שייך לומר "מתוך" בחשוד, משום שרצה הוא להשבע וב"ד לא נותנים לו (כך בתירוצי השני). ויותר נראה לומר שבמציאות של חיוב שבועה מן התורה, חיוב הממון וחיוב השבועה באים כאחד והנתבע יכול בעצם לבחור, או שנשבע כדי לפייס את התובע או שמשלם. ואומרים "מתוך" כאשר יש חסרון בטענה הגורם לאי יכולת להשבע, כגון לא ידענא. אבל כאשר החסרון איננו מצד הטענה כגון בחשוד לא יאמרו "מתוך".

12) איך חילוק זה מתקשר לחקירה היסודית באהות השבועה?

תשובות

- (1) מתוך שאינו יכול להשבע משלם.
- (2) גם שם הדין מתוך שאינו יכול להשבע משלם.
- (3) בסוגייתנו מתוך שאינו יכול להשבע שכנגדו נשבע ונוטל.
- (4) בחשוד על השבועה כל אחד יכול לבוא להשביע אותו ולחייב אותו.
- (5) (א) משום חשוד על הממון. (ב) משום שאינו יודע את המציאות. (ג) משום שאינו מכחיש את העד.
- (6) ב"חמישים ידענא" שכנגדו נשבע ונוטל. הכלל הוא שבמקרה שהנתבע אינו יכול להשבע, תיקנו ש"שכנגדו נשבע ונוטל" (להגנת הנתבע). ב"נסכא דרבי אבא" העד אחד מסייע לתובע ולכן פוטר אותו משבועה.
- (7) לפי התוס' רק בחשוד תיקנו "שכנגדו".
- (8) עד אחד המסייע לנתבע אינו פוטר בחשוד על שבועה.
- (9) משמע שאם העד הוא גורם לחיוב השבועה של הנתבע אז הוא לא יכול להסגיר את התובע.
- (10) העיקרון של הש"ך: עד אחד לא קם כלל לממון, ואם פוטר את שכנגדו, הוא מחייב ממון בפועל. על פי זה זו נופלת לכאורה שיטה שיטתו של המהר"ם בתירוצו את הפטור של דנסכא דרבי אבא.
- (11) על פי התירוצ הראשון מדין תורה אומרים "מתוך" אלא שתיקנו רבנן דין "שכנגדו" כדי להגן על החשוד. לפי התירוצ השני אין נטילה בחשוד, מן התורה, וחכמים תיקנו נטילה לתובע, אלא שחייבו אותו גם בשבועה.
- (12) אם השבועה היא הדרך לצאת מחיוב ממון הנובע מעצם חיוב השבועה, אז שייך "מתוך" אצל מי שחשוד על השבועה. אך אם שבועה איננה מחייבת ממון אז אי רצון להישבע מחייב ממון, אז לא שייך לומר "מתוך" בחשוד על השבועה.

סוגיה י (דף ו ע"א): תקפה אחד בפנינו

סוגייתנו דנה בשניים שאוחזים בטלית, במקרה שבפני בית הדין אחד האוחזים תוקף את הטלית, כלומר מושך את כולה לידי, והשני צווח באיחור (כלומר בתחילה לא צווח כי הוא חשב שבפני הדיינים אין סיכוי שהשני יזכה בטלית שהוא תקף, אך אחר כך כיוון שראה שבית הדין לא מגיב, הוא צווח). השאלה היא האם שתיקה חלקית זו היא כהודאה, ואז לא יוציאו מיד התוקף או שמא אין זו הודאה. מתוך כך דנה הסוגיה שלנו בכל המקרים שאדם מוציא ממון מיד אדם אחר שהיה מוחזק בו (כגון כהן שתוקף את הכבש שנולד לכבשה של חברו בטענה שהכבש הוא בכור ולכן שייך לכהנים).

א. על פי סוגייתנו משמע שלא מועילה תפיסת הממון אף שהוא בספק. נעיין בכתובות טז ע"ב בויכוח בין הבעל לאישה אם היא הייתה בתולה "העבירו לפניו כוס של בשורה וכו".

בבא מציעא ו ע"א

בעי ר' זירא תקפה אחד בפנינו מהו היכי דמי אי דשתיק אודויי אודי ליה ואי דקא צווח מאי הוה ליה למעבד לא צריכא דשתיק מעיקרא והדר צווח מאי מדאשתיק אודויי אודי ליה או דלמא כיון דקא צווח השתא איגלאי מילתא דהאי דשתיק מעיקרא סבר הא קא חזו ליה רבנן אמר רב נחמן ת"ש גבד"א ששניהם אדוקין בה אבל היתה טלית יוצאת מתחת ידו של אחד מהן המוציא מחבירו עליו הראיה היכי דמי אי נימא כדקתני פשיטא אלא שתקפה אחד בפנינו לא הכא במאי עסקינן דכגון דאתו לקמן כדתפיסו לה תרויהו ואמרין להו זילו פלוגו ונפקו והדר אתו כי תפיס לה חד מינייהו האי אמר אודויי אודי לי והאי אמר בדמי אגרתי ניהליה דאמרין ליה עד השתא חשדת ליה בגזלן והשתא מוגרת ליה בלא סהדי ואיבעית אימא כדקתני דאתו לקמן כי תפיס לה חד מינייהו ואידך מסרך בה סרוכי ואפילו לסומכוס דאמר ממון המוטל בספק חולקין בלא שבועה מודה סומכוס הדסרכא לאו כלום היא...

כתובות טז

העבירו לפניו כוס של בשורה. מאי כוס של בשורה? אמר רב אדא בר אהבה: כוס יין של תרומה מעבירין לפניו, כלומר: ראויה היתה זו לאכול בתרומה. מתקיף לה רב פפא: אטו אלמנה מי לא אכלה בתרומה? אלא אמר רב פפא: זו ראשית כתרומה ראשית. תניא, רבי יהודה אומר: חבית של יין מעבירין לפניו. אמר רב אדא בר אהבה: בתולה - מעבירין לפניו סתומה, בעולה - מעבירין לפניו פתוחה. אמאי? ניעבר קמי בתולה, וקמי בעולה לא ניעבר כלל! זימנין דתפסה מאתים, ואמרה: אנא בתולה הואי, והאי דלא עברו קמאי אתנוסי הוא דאתניסו.

רש"י

זימנין דתפסה מאתים - בלא בית דין וכי בעינן לאפוקי מינה משום דאין עדים שהעבירו לפניו אמרה איתנוסי הוא דאיתניסו שיכורים היו מאונס יין המשתה הלכך השתא אתו עדים שהעבירו לפניו פתוחה ותו ליכא מידי.

(2) איך לה מסתדר עם סוציאליותו שתכיסה לא מוציאה? תרץ על פי רש"י שם ד"ה "ליאנין".

ב. נראה את חידושי הרמב"ן בסוגייתנו שמתרץ באותו כיוון.

חידושי הרמב"ן

הא דבעי ר' זירא תקפה אחד בפנינו מהו. משמע דדוקא בפני ב"ד ומשום שהוא סבור הא קא חזו ליה רבנן אבל אם תקפה בפני עדים ואישתיק אע"ג דהדר צווח לא משגיחין ביה דאודוויי אודי ליה. ומדאמרינן אי דקא צווח מאי הו"ל למעבד. ואסיקנא נמי גבי ספק בכורות תקפו כהן מוציאין אותו מידו. ש"מ דכל ספק ממונא דקי"ל חומרא לתובע וקולא לנתבע, אם תקפה בפנינו או בפני עדים מפקינן מיניה דאוקי ממונא בחזקת מריה ותקיפה בכה"ג לא מהניא. וקשיא לן הא דגרסינן בפרק האשה שנתארמלה (ט"ז ב') זמנין דתפסה מאתים ואמרה בתולה נשאתי ומהימנא, ומקצת רבותינו ז"ל פירשו דתפסה בלא סהדי קאמר ומגו דאי בעיא אמרה להד"מ נאמנת לומר בתולה נשאתי.

(3) למה האשה נאמנת לפי הרמב"ן?

ג. נע"ן בכתובות יט ע"ב – כ ע"א בסוגיית "שנים חתומין על השטר", ונראה את קושיית הרמב"ן על כך בהמשך דבריו "ותו קשיא":

כתובות יט

שנים חתומין על השטר ומתו, ובאו שנים מן השוק ואמרו ידענו שכתב ידם הוא, אבל אנוסים היו, קטנים היו, פסולי עדות היו – הרי אלו נאמנים; ואם יש עדים שכתב ידם הוא זה, או שהיה כתב ידם יוצא ממקום אחר משטר שקרא עליו ערער והוחזק בב"ד – אין אלו נאמנים; ומגבינן ביה כבשטרא מעליא? ואמאי? תרי ותרי נינהו! אמר רב ששת, זאת אומרת: הכחשה תחלת הזמה היא, (כ ע"א) וכשם שאין מזימין את העדים אלא בפניהם, כך אין מכחישינן את העדים אלא בפניהם. אמר ליה רב נחמן: אילו הוו קמן ומכחישינן להו הוה הכחשה, ולא הוה משגיחין בהו דהוי לה עדות מוכחשת, השתא דליתנהו, דאילו הוו לקמן דלמא הוו מודו להו, מהימני? אלא אמר רב נחמן: אוקי תרי להדי תרי ואוקי ממונא בחזקת מריה.

חידושי הרמב"ן

ותו קשיא הא דאמרינן התם (י"ט ב') גבי שנים החתומים על השטר ובאו שנים אחרים ואמרו כתב ידם הוא זה אבל אנוסים היו וקטנים היו נאמנים ואם כתב ידן יוצא ממקום אחר אין נאמנים, ואקשינן ומגבינן ביה? תרי ותרי נינהו! ואסיקנא דאוקי ממונא בחזקת מריה, כלומר לא מקרע קרעינן ליה ולא אגבויי מגבינן ביה אלא אי תפס לא מפקינן מיניה, ואמאי כיון דמדינא פטור דאוקי ממונא בחזקת מאריה היכי מהניא ליה תפיסה? (...) לפיכך נ"ל דמש"ה מהניא ליה תפיסתו משום דמילתא דעבידא לאיגלווי היא אם היו פסולים או קטנים, ובמילתא דעבידא לאיגלווי מהניא

תפיסתו במטלטלין. א"נ במקרקעי לענין פירות שאכל, כי ההיא דאמרין בפרק המקבל (ק"י א') ההוא שטרא דהוה כתיב ביה שני סתמא מלוה אומר חמש ולוה אומר שלש מי נאמן? פירוש כגון שקדם מלוה ואכלינהו לפירי, ואסיקנא פירות בחזקת אוכליהם עומדים. ואקשינן והא קי"ל הלכתא כותיה דר"נ דאמר קרקע בחזקת בעליה עומדת! ומפרקין התם לאו מילתא דעבידא לאיגלווי היא אבל הכא מילתא דעבידא לאיגלווי היא אטרוחי בי דינא תרי זימני לא מטרחינן, פרש"י ז"ל התם דבר שאינו עומד להתברר מעולם כי ההוא דמספקא לן אי תפוס לשון ראשון או לשון אחרון אבל הכא מילתא דעבידא לאיגלווי היא סוף שיבאו עדי השטר ויעידו, אלמא במילתא דאפשר לגלווי לא מפקינן פירי דאכל [...]

ואפשר לי לפרש כן בההיא דאמרין התם זמנין דתפסה מאתים דמש"ה מהניא לה תפיסתה דרוב הנשואות בתולות יש להן קול ומילתא דעבידא לאיגלווי היא, אבל במילתא דלא עבידא לאיגלווי אי תפס מפקינן מיניה דאוקי ממונא בחזקת מריה. [...]

אבל י"ל דכל תרי ותרי לא אמרינן אוקי ממונא בחזקת דמרה קמא אלא מאן דתפס תפס במטלטלי, דספיקא דאורייתא הוא וכל ספיקא דאורייתא אפילו גבי איסורי נמי לא אמרינן אוקמינן אחזקה כדפרישית בקידושין פרק האומר (ס"ו א'), ובזה כל השמועות מתחוורות, דגבי בתולה נשאתני מהניא תפיסה משום דמילתא דעבידא לאיגלווי, וגבי קטנים היו משום דתרי ותרי ספיקא דאורייתא ולא מפקינן מטלטלי מיד תופס, וכנ"ל ועיקר.

4) מה קשה משם על הנחת סל"ת'ן?

5) מה התי'ו'?

6) איך על פי טעם לה מתורצת סל"ת האשה שתפסה (על פי הרמב"ן)?

7) מה סובר הרמב"ן שם במקרה על תרי ותרי?

ד. נמשיך לעיין בדברי הרמב"ן "מ"מ למדנו בענין שאר תפיסות".

חידושי הרמב"ן

מ"מ למדנו בענין שאר תפיסות כגון המחליף פרה בחמור וכיוצא בו דאי תפס בשהדי מפקינן מיניה, הא למה זה דומה למי שטוען את חברו מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום דאי תפס בעדים מפקינן מיניה לא שנא בריא ובריא ול"ש בריא ושמא כגון מנה לי בידך והלה אומר איני יודע דפטור ואי נמי תפס מפקינן מיניה, והיינו תקפה אחד בפנינו וצווח שמוציאין אותה מידו בבריא ובריא, ותקפו כהן שמא ושמא ומוציאין מידו, וה"מ כשתקף בשהדי אבל בלא סהדי מהימן לומר מנה לי בידך עד כדי דמי מה שתפס.

אבל בממון המוטל בספק שאין לומר בו אוקי ממונא בחזקת מריה כגון שני שטרות היוצאים ביום אחד וכיוצא בו אם קדם אחד מהם ותפס אין מוציאין מידו שאין לאחד מהם חזקה יותר מחברו, וכן בכל תיקו שבתלמוד בענין ממון במקרקעי אוקי ארעא בחזקת אבהתא וזו אינה צריכה לפנינו.

8) סכמ את הכלל.

ה. נעיין עתה בבבא מציעא לד ע"ב ב"אמר הרני משלם וחזר ואמר אינני משלם" ובדברי הרי"ף על סוגיא זו בדף יח ע"ב בדפי הרי"ף (נזכור שאם נגנב מיד השומר והוא משלם לבעלים ולא נשבע, אז כאשר מוצאים את הגנב, הכפל הולך לשומר):

בבא מציעא לד

וחזר ואמר איני משלם, מאי? מי אמרינן: מהדר קא הדר ביה, או דלמא במלתיה קאי, ודחויי הוא דקא מדחי ליה? אמר הרני משלם ומת, ואמרו בניו אין אנו משלמין מאי? מי אמרינן מהדר קא הדרי בהו, או דלמא במלתא דאבוהון קיימי, ודחויי הוא דקא מדחו ליה? שלמו בניו מאי? מצי אמר להו: כי אקנאי כפילא - לאבוכון דעבד לי נייח נפשאי, לדידכו - לא, או דלמא לא שנא? שילם לבנים מאי? מצו אמרי ליה: כי אקני לך אבונא כפילא - דעבדת ליה נייח נפשיה, אבל אן לדידך - לא, או דלמא לא שנא? שלמו בניו לבנים מאי? שילם מחצה מאי? שאל שתי פרות ושילם אחת מהן מאי? שאל מן השותפין ושילם לאחד מהן מאי? שותפין ששאלו ושילם אחד מהן מאי? שאל מן האשה ושילם לבעלה מאי? אשה ששאלה ושילם בעלה מאי? - תיקו.

רי"ף

[פשיטא] אמר השומר איני משלם וחזר ואמר הרני משלם הא קאמר הרני משלם ומקני ליה כפילא אבל אמר הרני משלם וחזר ואמר איני משלם אמר הרני משלם ומת ואמרו הבנים אין אנו משלמין שלמו הבנים כגון שלא הספיק לתבוע אביהם עד שמת ואח"כ תבע את בניו ושלמו לו [מי אמרינן מצי אמר להו כי אקנאי כפילא לאבוכון דעבד לי נייח נפשא אבל לדידכו לא או דלמא לא שנא] שלמו הבנים לבנים שילם הוא בעצמו מחצה שאל ב' פרות ושילם אחת מהן שאל משותפין ושילם לאחד מהן שותפין ששאלו ושילם אחד מהן שאל מן האשה ושילם לבעלה אשה ששאלה ושילם בעלה כל אלו עלו בתיקו וחולקין דקי"ל ממון המוטל בספק חולקין והני מילי בארץ ישראל אבל בבבל קנסא הוא ולא מגבינן ליה בבבל ואי קדים חד מינייהו ותפס לא מפקינן מיניה בין בבבל בין בא"י.

9) מה הדין באמון מוטל בספק ואחד תפס?

ו. נראה את דברי הרא"ש בבא מציעא לד ע"ב, פרק ג סימן ב, שמקשה על הרי"ף.

רא"ש

ותמיה לי על רב אלפס שכתב כאן דקיימא לן ממון המוטל בספק חולקין ובפרק שור שנגח את הפרה פסק כרבנן דאמרי המוציא מחבירו עליו הראיה. ואפשר דגבי כפל ליכא חזקה הלכך לכ"ע חולקין. אבל אין לשונו משמע כן מדקאמר דקיימא לן משמע דאיכא פלוגתא ופסק כמאן דאמר חולקין. ועוד נראה דודאי חזקה איכא כיון דמספקא לן אי אקני בהמה לכפילא אוקי בהמה בחזקת בעליה ולא הקנה לו. והכי הלכתא וכן פסקו התוספות דהלכתא כרבנן.

10) אינה חיילוק עושה הרא"ש בדברי הרי"ף, ומה היא דעתו בצניין?

ז. נחזור לטלית ונעיין שוב ברמב"ן שם, ד"ה "ואם תשאל".

חידושי הרמב"ן

ואם תשאל למה אמרו תקפה אחד בפנינו מוציאין אותה מידו והלא אין זה מוחזק יותר מזה, תשובתך הרי אמרו כיון דתפיס אגן סהדי דמאי דתפיס ידיה הוא וכל אחד ואחד מוחזק במחצה יותר מחבירו. זהו דעתי בדיני תפיסות הללו.

11) מה החילוק בין טלית לכפף?

12) הסבר דין "תקפו כהן מוציאם אותו מידו" על פי עיקרון זה.

ח. נעיין עתה ברמב"ם הלכות בכורות פ"ה, ה"ג.

רמב"ם הלכות בכורות

כל בכור שהוא ספק דינו שירעה עד שיפול בו מום ויאכל לבעליו ואם תפשו הכהן אין מוציאין אותו מידו ואוכל אותו במומו אבל אינו מקריבו שאין מקריב לעולם אלא בכור ודאי שמא ישחוט חולין בעזרה.

13) מה הוא פסק בתפסו כהן ומה צריכה להיות ההשלכה לדין שני?

אוחזים ואחז תפס?

ט. נעבור לדברי הרא"ש בסוגייתנו סימן יג:

רא"ש

יג [דף ו ע"ב] לעולם אימא לך תקפו כהן מוציאין אותו מידו דתפיסה לא מהניא אלא למי שטוען ברי אבל הכהן הזה אפילו אחר שתפס אין לו אלא טענת שמא הלכך מפקינן מיניה דמוקמינן ליה בחזקת מרא קמא. והכי אמר ר"נ בפ' בית כור (דף קה ב) גבי מרחץ ששכרו בשנים עשר זהובים לשנה מדינר זהב לחדש ונתעברה השנה ומספקא ליה אי תפוס לשון ראשון וחדש העיבור לשוכר, אי תפוס לשון אחרון וחדש העיבור למשכיר. ואמר ר"נ קרקע בחזקת בעלים עומדת ואפי' בא בסוף החדש כולו למשכיר. ואע"ג דתפיס השוכר לא מהניא תפיסתו מספיקא. ומ"ד התם בא בסוף החדש לשוכר לא משום דמהני תפיסה מספיקא, אלא סבר מדלא בא עד סוף החדש ודאי אודויי אודי ליה שלשנה השכירו ולא לחדשים. כללא דמילתא לטענת ברי מהניא תפיסה דכיון שהוא טוען ברי ומוחזק בה אין לנו כח להוציא מידו. אבל מי שהוא מסופק בדבר אם הוא שלו אם לאו לא מהניא תפיסתו לאפוקי מחזקת מרא קמא.

14) מה הדין בתופס בטענת ברי ואה קשה לסולליתנו?

י. נראה את החילוק המובא בשיעורים בבא מציעא, סוגיה 11 סעיף ח.

שיעורים בבא מציעא

בשנים אוחזים ואחד תפס והלה צווח, לכ"ע לא מועילה תפיסה משום שאין שם דררא דממונא. ז"א אין ספק במציאות מצד בית הדין והספק נולד רק משום טענותיהם. ותקיפה אינה אלא צווחה גדולה (טענה) ואיננה יכולה להכריע את הדין הנובע מאנן סהדי דמאי דתפיס ידיה הוא. אבל במקרה שיש דררא דממונא, ספק במציאות ללא טענותיהם, כגון במקרה של ספק בכור או של השטר שיש בו תרי ותרי, נחלקו הראשונים. לדעת הרמב"ן תפיסה לא מועילה, לדעת הרא"ש תפיסה מועילה בטענת ברי ולדעת הרמב"ם תפיסה מועילה אף בטענת שמא.

15) הסבר את הפד' הדיעות בין הרא"ש, הרמב"ן והרמב"ם.

יא. נעיין בשו"ת מהר"ח אור זרוע סימן לו.

שו"ת מהר"ח אור זרוע

הביאו אתרוגים בסל אחד ד' שותפין. לאחד היו כ' ולאחד ח' ולאחד ג' ולאחד ב' וסימנו בקשרים של כל אחד. ובא האנס והוריק כולם מן הסל והתיר הקשרים ולקח עשרה מהם והשאר החזיר להם, ועתה אבדו הסימנים ואין ידוע שלמי נלקחו. ושמא היה שייך לומר כל דפריש מרובא פריש וכשלקח הגוי לקח מן הרוב דהיינו משל אותו שהיו כ' שלו, כההיא דתערובות ונכבשינהו דניידי ונימא דכל דפריש מרובא פריש. ואע"ג דקיימא לן כשמואל דאין הולכין בממון אחר הרוב, היכא

שאיין אחד מהם מוחזק אפילו שמואל מודה דהולכין אחר הרוב. כך פירשו התוס' פ"ק דיבמות בשמעתתא דתני רב ביבי בר אביי. וכאן אפילו אחד מהם תפסה אין זה כלום. דתפיסה ספק אחר שנולד הספק וגם לא טעין ברי לא מהני כמו תקפו כהן [...].

16) כחא מי פוסק האור לרוא מצנ"ן התפיסה?

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל"

תשובות

- (1) כתוב "זימנין דתפסה מאתים".
- (2) התפיסה לא היתה בפני בית דין.
- (3) האשה נאמנת משום שהיא תפסה שלא בפני עדים ויש לה מיגו דלהד"ם.
- (4) משמע שם שמי שתפס לא מוציאים מידו.
- (5) במילתא דעביד לאיגלווי מועילה תפיסה.
- (6) רוב הנשואות בתולות יש להן קול ומילתא דעבידא לאיגלווי היא.
- (7) בתרי ותרי לא מוציאים מהתופס משום דספיקא דאורייתא.
- (8) רק שלא בפני עדים מועילה תפיסה ובממון המוטל בספק אין מוציאים מידו.
- (9) לא מפקינן מיניה.
- (10) עושה חילוק בין כפל, שאין בו חזקה, לשאר הממון, אך לדעת הרא"ש אם תפס השומר מוציאים מידו משום שיש חזק מריה קמא.
- (11) בטלית רואים אותם כמוחזקים לכן מוציאים מהתוקף.
- (12) בעל הכבש הוא מריה קמא ולכן מוציאים מיד הכהן התוקף.
- (13) אם בכהן מועילה התפיסה, כל שכן בטלית שאין מוחזקות גמורה.
- (14) בטענת ברי מועילה תפיסה. וקשה שהרי בסוגייתנו התוקף גם ברי ובכל זאת מוציאים מידו.
- (15) יש חילוק בין "דררא בממונה", דהיינו ספק ללא טענותיהם, לבין ספק שנוצר משום טענותיהם: בדררא דממונה, לדעת הרמב"ן תפיסה לא מועילה, לדעת הרא"ש תפיסה מועילה בטענת ברי ולדעת הרמב"ם תפיסה מועילה אף בטענת שמא.
- (16) נראה שפוסק כרא"ש.

סוגיה יא (דף ו ע"א - ע"ב): הקדישה בלא תקפה

הסוגיה הקודמת דנה בשאלת התועלת של תקיפת ממון שביד אדם, האם מוציאים מיד התוקף או לא. נשאלת בסוגייתנו שאלה בעניין מה הדין באחד שבמקום לתקוף הוא מקדיש את מה שביד חברו. כיוון ש"אמירה לגבוה כמסירה להדיוט", האם יש כח בהקדשת הטלית (שביד שניהם) להוציא מבעלות הנתקף? כלומר האם המקדיש מצליח להקדיש ממון שנמצא בידי חברו והוא טוען שהוא שייך לו. מתוך כך מתעוררת שאלה כללית בסוגייתנו בדבר היכולת של האדם לקדיש את ממונו שלא נמצא עתה ברשותו, האם הדבר אפשרי או שמא צריך שהממון יהיה גם בבעלותו וגם ברשותו כדי שיוכל להקדישו.

בבא מציעא ו ע"א - ע"ב

אם תמצי לומר תקפה אחד בפנינו מוציאין אותה מידו הקדישה אינה מקודשת אם תמצי לומר תקפה אחד בפנינו ואין מוציאין אותה מידו הקדישה בלא תקפה מהו כיון דאמר מר אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי כמאן דתקפה דמי או דלמא השתא מיהא הא לא תקפה וכתוב (ויקרא כז, יד) ואיש כי יקדיש את ביתו קדש וגו' מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו לאפוקי האי דלא ברשותו ת"ש דההיא מסותא דהוה מנצו עלה בי תרי האי אמר דידי הוא והאי אמר דידי הוא קם חד מינייהו אקדשה פרשי מינה רב חנניה ורב אושעיא וכולהו רבנן וא"ל רב אושעיא לרבה כי אזלת קמיה דרב חסדא לכפרי בעי מיניה כי אתא לסורא א"ל רב המנונא מתניי היא ספק בכורות...

א. נתחיל את העיון שלנו עם דברי התוספות בבא מציעא ו ע"א ד"ה "הקדישה".

תוספות

הקדישה בלא תקפה מהו - ומיירי נמי כגון ששתק בשעה שהקדיש ולבסוף כששאלה הגובר צווח ומבעיא ליה כיון דאמירתו לגבוה כו' הוה הקדש כתקפה דכיון ששתק אודויי אודי ליה והוה הקדש ולא דמי לגזל ולא נתייאשו הבעלים דשניהם אין יכולין להקדיש זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו דכיון דאודי ליה הוי כפקדון שיש לו ביד אחרים דיכול להקדיש כדמוכח בהמוכר את הספינה (ב"ב דף פח.). גבי ההוא דאייתי קרי כו' דאי לא קייצי דמייהו הוי קדושות או דלמא הקדש לא הוי כתקיפה דלמה יצווח בשביל דבריו ומייתי מההיא מסותא דהקדיש חד ושתק אידך ומסקנא דלא הוי הקדש אלמא שתיקתו אינו כהודאה.

1) מהי עאלת האמרא לפי התוספות?

2) מה ההבדל בין הקדש לתקיפה בצנ"ן השתיקה?

3) מה הראיה של התוספות מסול"ת "ההיא מסותא" (בבא מציעא ו

ע"ב)?

ב. נראה עתה את סוגיית "הקדישו בעלים ביד גזלן" בבבא קמא סח ע"ב.

בבא קמא סח

איתיביה ר' יוחנן לריש לקיש: גנב והקדיש ואחר כך טבח - משלם תשלומי כפל ואינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה. אימת? אלימא לפני יאוש, מי קדוש? איש כי יקדיש את ביתו קדש (ויקרא כ"ז) אמר רחמנא, מה ביתו שלו, אף כל שלו. אלא פשיטא לאחר יאוש, וטעמא דהקדיש הוא דאינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה, דכי קא טבח - דהקדש קא טבח, אבל לא הקדיש - טבח, משלם תשלומי ארבעה וחמשה. ואי סלקא דעתך יאוש קונה, אמאי משלם? שלו הוא טובח, שלו הוא מוכר! א"ל: הכא במאי עסקינן - כגון שהקדישוהו בעלים ביד גנב. ומי קדוש? והאמר ר' יוחנן: גזל ולא נתייאשו הבעלים - שניהן אינן יכולין להקדיש, זה לפי שאינו שלו, וזה לפי שאינו ברשותו. אמרי: הוא דאמר כצנועין, דתנן: הצנועין מניחין את המעות, ואומרים כל הנלקט מזה יהא מחולל על המעות האלו.

4) מה סוברים רבי יוחנן וריש לקיש בצנ'ן הקדש ביד גנב?

5) למה ר"י סובר שלא ניתן להקדיש חפץ שביד גנב?

ג. נתבונן בדברים של רבי עקיבא איגר בגליון הש"ס ז ע"א בשאלתו על המסותא.

רבי עקיבא איגר

גמ' במסותא מקרקעי. קשה לי עיקר החילוק בין מטלטלי למקרקעי דמטלטלין נגזלין וקם ליה ברשותיה דגזלן מקרי אינו ברשותו דהנגזל אבל קרקע אינה נגזלת ולא קם ברשותיה דגזלן. א"כ במטלטלין וגזל בלא קנין דלא קם ברשותיה דהנגזל ואינו חייב באחריותו וכדאיתא בב"ק ע"ט ע"א במתני' הוי כקרקע דמנחי ברשותיה דהנגזל. וא"כ הכא במסותא דהגזילה במה דאמר ידידי הוא וליכא קנין יכול להקדישו וצ"ע.

6) ד"ק משט מה לדעתו הפציה בהקדיש מה שביד גנב.

ד. נעיין עתה בבבא קמא לו ע"ב בסוגיית "התוקע לחבירו", ובדברי בעל המאור בדף יח ע"א בדפי הרי"ף בבבא קמא.

בבא קמא לו

ההוא גברא דתקע לחבריה אמר ליה ההוא גברא: הואיל ופלגא דזוזא הוא [דמחייב לי ותו לא (רש"י)] לא בעינא [כסיפא לי מילתא למישקליה (רש"י)], נתביה לעניים. הדר אמר ליה: נתביה ניהלי, איזיל ואברי ביה נפשאי. א"ל רב יוסף: כבר זכו ביה עניים. ואף על גב דליכא עניים הכא, אנן יד עניים אנן [רב יוסף הוה גבאי (רש"י)]

בעל המאור

אנן ידי עניים אנן וכבר זכו ביה עניים. הרבה כתב בזה הרב ז"ל (שמשמע שאינו יכול להקדיש לעניים דבר שאינו ברשותו עדיין). ולא נראו לי דבריו אלא דברי רבינו חננאל ז"ל ועוד כתב בזה רבינו האי גאון ז"ל ומה שהביא הרב אלפסי ז"ל סיוע לדבריו גזל ולא נתיאשו הבעלים שניהם אין יכולין להקדיש, זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו, לא זו הדרך ולא זו העיר! דלא אמרי' אינו ברשותו בדבר שאינו מסרב הלה ליתנו לו...

7) מה הוא למד משם בצניין היכולת להקדיש ביד האנא?

8) על פי זה, מה לדעתך הסיבה לפי בעל המאור שלא ניתן להקדיש

ביד אלא?

ה. נראה את דברי הרמב"ן במלחמות על עניין זה.

רמב"ן במלחמות

אמר הכותב ותמה על עצמך היאך אדם יכול להקדיש מלוה שלו שאינה לא ברשותו ולא ברשות (אביו) בעין רוצה הלה ליתן לו מ"מ לא קנה מעולם ולא בא לרשותו. ואפילו א"ת בגזל ולא נתיאשו הבעלים שהוא יכול להקדיש כשהלה רוצה ליתן לו, במלוה אינו יכול להקדיש שהרי ממון זה אינו שלו ולא קנאו ואי בעו לאיחלופי באחרינא מצי עבדי. כ"ש בנזקין שלא הגיעו לידו מעולם, הרי שור תם שהזיק והקדישו נזק, לר' ישמעאל לא קדיש אע"ג דאגביה ניהליה בדמי היזקא, משום דלאו דיליה הוא דמצי לסלוקי בדמים, אי נמי משום דמודה ומיפטר. כ"ש זווי דלא מצי מקדיש עד דאתו לידיה. ואי ס"ד דבר שברשותו מיקרי כיון שאין הלה מסרב ליתן, אמאי קי"ל דהלואה לא מקניא במתנת בריא אלא במעמד שלשתן (...). ועוד אמרו המקדש במלוה אינה מקודשת וכן במקח וממכר, אלמא כדבר שלא בא לעולם דמיה. לענין הקדש נמי דבר שלא בא לעולם הוא וק"ו הדברים. ולא זו בלבד אלא שאף ההפרש שפירש בגזל ולא נתיאשו הבעלים אינו כלום, שאע"פ שהלה רוצה ליתן לו אינו קדוש, כיון שבתורת גזל הוא אצלו. מ"מ זה ברור הוא שאין אדם יכול להקדיש מה שלא הגיע לידו מעולם ואינו שלו כגון נזקין אלו, ואע"פ שהגיעו לידו לאחר מיכן, למה זה דומה לאומר שדה זו לכשאקחנה ממך תקדוש, דלא קדשה, דליכא מידי דהשתא, לא קדיש.

9) מה הוא סובר?

ו. ננסה להבין יותר טוב את המחלוקת הזו. נעזר בדברי השיעורים בבא מציעא, סוגיא 12, סעיפים ו-ז:

שיעורים בבא מציעא

נחלקו בעל המאור והרמב"ן (ב"ק דף לו., בדפי הרי"ף דף יח.) בסיבה הגורמת לבעלים שלא יוכלו להקדיש את ממונם הנמצא ביד הגזלן. ע"פ בעל המאור לא אמרינן אינו ברשותו בדבר שאינו מסרב הלה ליתנו לו. ז"א אם גזלן מבטיח להחזיר את החפץ יכולים הבעלים להקדישו. וחולק עליו הרמב"ן (שם במלחמות) וסובר שאינו יכול להקדישו אע"פ שהלה רוצה ליתן לו. אינו קודש כיון שבתורת גזל הוא אצלו. החזון איש (על ב"ק סימן כ סוף סעיף יא) סובר שאינם חולקים במקרה שהבעלים מאמינים לגזלן שיחזיר להם, שבזה ודאי מקרי ברשותו כפיקדון. א"כ בעל המאור וכן החזון איש סוברים שהמונע איננו קניני גזילה, אלא המניעה שיש לבעלים להשתמש בחפץ מתוך התנגדותו של הגזלן. אבל ברגע שהגזלן מסיר את התנגדותו יוכלו הבעלים להקדישו (דומיא דפקדון). את הרמב"ן ניתן להבין כשיטת רע"א שהבעיה היא בקניני גזילה. וא"כ כל עוד החפץ בידי של הגזלן (ויש לו קניני גזילה) לא יוכלו הבעלים להקדישו. נ"מ תהא בין השיטות בקטן שגזל. הרי אין לו קניני גזילה אבל בכל זאת מעכב הוא את השימוש בחפץ. א"כ ע"פ הרמב"ן יוכלו הבעלים להקדישו, אבל ע"פ בעל המאור לא יוכלו להקדישו. ולמסקנה אומרת הגמ' שאי אפשר להקדיש ממון שעדיין לא בפועל נקרא ממון המקדיש, אף שע"י תקיפה תתממש הבעלות. א"כ ממון שעדיין בכח הוא חסרון ב"שלו" ולא רק ב"ברשותו".

10) הסבר את יסוד המחלוקת בין בעל המאור לרמב"ן.

ז. נעיין שוב בתוספות ד"ה "הקדישה".

11) ד"ק בדברי התוספות, האם יש ספק בשנ"י אוחזים בדבר היכולת להקדיש את החצי שביד חבירו?

12) על פי זה האם התוספות יכולים לסבור כרמב"ן או אע"פ כשיטת בעל המאור? הסבר את השאלה וצנה עליה.

ח. נראה עתה את חידושי הר"ן בבא מציעא ו ע"א ואת השיעורים על בבא מציעא שם סעיף יא.

חידושי הר"ן

ואם תמצא לומר תקפה אחד וכו'... איכא למידק טובא מאי קמיבעיא לך, והיכי סבירא לך דכיון דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט כמאן דתקפה דמי, דהא תקיפה לא מהני אלא מטעם הודאה ובהקדישה היכי שיכא בה הודאה? תירצו התוספות דהכי קא מבעיא לך, מי אמרי' כיון דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט, כיון דאקדשה בפנינו הוה ליה למצווה כאילו תקפה ומסרה לאחר,

ומדאישתיק אודיי אודי ליה, או דלמא סבר השתא מיהא הא לא תקפה וכל שלא תקפה מאי אצוות. ואין זה מחוור, דהא מייתינן ראייה מספק בכורות והתם ליכא למימר שתק ולבסוף צווח, וליכא למידק ביה משום הודאה כלל.

לפיכך נראה לי דהכי פירושא דשמעתא, אם תמצא לומר תקפה אחד בפנינו מוציאים אותה מידו, הקדישה אינה מקודשת, שכיוון שאין מעמידין אותה בידו משום ספק הודאה זו, אלמא שאנו תופסין אותה כאילו היתה מתחילה בודאי חציה של זה וחציה של זה, וכיוון שכן פשיטא לן דהקדישה אינה מקודשת דהרי הוא כמקדיש ממון שהוא של חבירו לגמרי. ועוד שבין שתאמר שהיא מתחילה של שניהם בודאי או מן הספק, כיון שאין מעמידין אותה ברשות התוקף אלא בהודאה גמורה כאילו היתה של חבירו ודאי, הרי אין לו לזה חלק כלל באותו חציה כדי שתהא מוקדשת מכוחו. אבל אם תרצה לומר דתקפה אחד בפנינו אין מוציאים אותה מידו, אלמא שאין אנו תופסין טלית זו בתחילה כאילו היתה בודאי של שניהם, שאילו כן היאך מעמידין אותה ברשות התוקף מפני ספק הודאה זו שאינה אלא ספק, וכמו שכתבנו למעלה, אלא ודאי אף בתחילה אנו רואים אותה בספק לכל אחד ואחד אלא שאין מוציאים כל חצי וחצי שבה מרשות התופס דמספיקא לא מפקינן. ומ"ה איכא לספוקי בהקדישה כי לא תקפה מהו, ואפי' לא שתק חבירו אלא צווח, דכיוון דממון זה בספק של שניהם הוא עומד ועדיין יש לכל אחד איזה דין אפי' בחצי האחר, דאפי' ספק הודאה מהניא ליה, דווקא לגבי הדיוט לא מפקי' מרשות תופס לפי שאין כוחו חל ברשות חבירו, דמחוסר תקיפה ומסירה, אבל רשות גבוה בכל מקום הוא חייל ולא מיחסרא ביה מסירה, וכיוון שממון זה בספק הוא עומד, חייל עליה הקדש מספיקא לענין איסורא דכמאן דתקפה כדיניה להדיוט דמי. או דלמא כיון דהשתא מיהא הא לא תקפה ואינה שלו לשום דבר, אף לענין הקדש אינה מוקדשת מכוחו.

ומייתי ת"ש מספק בכורות, דמשום דממונו של כהן הן קצת דאי תקפן כהן אין מוציאים מידו ובספק הן מוטלין מתחילתן, אע"ג דלענין ממון הדיוט אין מוציאים אותן מרשות הטופס, רשות גבוה הבא מכח ממונו של כהן חל אפי' ברשותו של ישראל התופס אותן. אף כאן את"ל דתקפה אין מוציאים מידו כיון דבספק שניהם היא עומדת ואפי' לא תקפה הרי היא בספק כל אחד ואחד, אע"ג דלגבי ממון הדיוט אין מוציאים כל חצי וחצי שבה מרשות התופס, דווקא לגבי הדיוט משום דמחוסר תפיסה, אבל רשות גבוה בכל מקום הוא חל מספק, כיון שבספק היא עומדת וממון כל אחד ואחד הוא דאי תקפו אין מוציאים מידו.

ודחינן קדושת בכור קא אמרת, התם לאו מכוחו של כהן הן קדשים שהרי אינן ממונו כלל, דלעולם אימא לך דתקפו מוציאים אותן מידו, וכיון שאינן ממונו כלל לשום דבר היאך יהיו קדושים מכוחו, אלא התם שאני דקדושה הבאה מאליה היא ומעולם לא היה להן חזקת היתר ואיסורן מאליו הוא בא, אבל הכא שצריך לבוא מכוחו של מקדיש, לעולם אימא לך דאפי' אם נאמר תקפה אחד בפנינו אין מוציאים אותם מידו הקדישה אינה מקודשת כלל, כנ"ל.

שיעורים בבא מציעא

הר"ן (בחידושי בסוגייתנו) חולק על שיטת התוס' וסובר שהספק בגמ' איננו בדיני הודאה אלא הספק הוא האם חל הקדש במציאות ממונית מיוחדת של שנים או חזים בטלית (שבזה סברו התוס' שלא נסתפקה הגמ'). לשיטתו סוגיית בכור משקפת בדיוק את השאלה שהעלתה הגמ' בשנים או חזים (שלא כדברי התוס'). נסתפקה הגמ' במעמד הבעלות של המחזיקים בטלית. הרי על הצד שכשהנתקף שתק והדר צווח כשהלה הוציאה מידו, לא מוציאים מיד התוקף, משמע שהבעלות מלכתחילה קלושה והשני לא נקרא ממש גזלן. ז"א יש גילוי מילתא מהסוגיא שהיתה לשניהם זיקה

בכל הטלית, אף אחר הדין יחלוקו ואין לאף אחד קנייני גזילה על החצי שבידו. ולכן נשאלת השאלה האם הקדש יועיל אף בלא תקיפה. אותה שאלה נשאלת על ה"כל דאליס גברי" של מסותא וכן בה"א של סוגיית תקפו כהן. א"כ שאלת הגמ' ע"פ הר"ן לכל אורך הסוגיא היא האם יועיל הקדש בממון שניתן לממש את בעלותו עליו ע"י חטיפה (ממון הנמצא בכח ועדיין לא בפועל).

13) מהו יסוד האחלוקת בין הר"ן למסכות?

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל"

תשובות

- (1) השאלה היא בדיני הודאה הקשורים להקדש, אם כאשר הנתקף שתק, חל ההקדש?
- (2) בתקיפה שתיקה היא הודאה, אך בהקדש יתכן שלא משום שהוא סובר שאינו צריך לצעוק שהרי החפץ בידו ולא קרה כלום.
- (3) משם ראייה שהשתיקה לא מועילה להקדש.
- (4) לפי ר"י אינם יכולים להקדיש ביד הגזלן ולר"ל יכולים.
- (5) בגלל קנייני גזלה, החפץ אינו ברשותו (אין שליטה).
- (6) נראה שהבעיה היא קנייני הגזלה (בגלל ההשוואה בין קרקע למטלטלים). זאת אומרת כאשר גזל ללא מעשה קניין על ידי דיבור, הכלי דינו כקרקע שאינה נגזלת.
- (7) לא אמרין אינו ברשותו בדבר שאינו מסרב הלה ליתנו לו.
- (8) לכאורה השליטה (רשות) ולא קנייני הגזילה.
- (9) זו לא בעיה של שליטה (רשות) אלא החפץ עדיין בתורת גזל (קנייני גזילה).
- (10) על פי בעל המאור המונע להקדיש הוא אי השליטה בשימושים של החפץ, הרמב"ן כשיטת רע"א - הבעיה משום קנייני הגזילה.
- (11) משמע שאם חברו מודה (ע"י שתיקה) אין בעיה להקדיש את החצי שבידו. כל הדיון הוא רק האם הוא אכן מודה.
- (12) במבט ראשון נראה לכאורה שהתוס' כבעל המאור, שהבעיה היא רק בשליטה ולא בקנייני הגזלה, אבל לרמב"ן אפילו אם מודה, עדיין היא לכאורה בגדר קנייני גזילה.
- אלא נראה שגם הרמב"ן יסכים כאן, משום שעדיין לא חלו קנייני הגזלה – הגזלן לא הצליח לגזול את חצי הטלית שבידו, אלא רק משום פסק בית הדין היא נשארת בידו (ולא ע"י גזילתו ולכן לא שייך קנייני גזלה).
- (13) הר"ן חולק על שיטת התוס' וסובר שהספק בגמ' איננו בדיני הודאה אלא הספק הוא האם חל הקדש במציאות ממונית מיוחדת של שנים אוחזים בטלית.

סוגיה יב (דף ז ע"א): שניים אדוקים בשטר

סוגייתנו דנה בשאלת שניים אוחזים בשטר, כלומר שטר הלוואה שכתוב בו ששמעון חייב כסף לראובן ושניהם אוחזים בו. הלווה טוען שהוא פרע ולכן השטר בידו, והמלווה טוען שהלווה עדיין לא פרע ולכן השטר עדיין בידו. באופן פשוט, כאשר השטר הוא ביד המלווה זהו סימן שעדיין לא היה פרעון, וכאשר השטר ביד הלווה זהו סימן שהיה פרעון. השאלה היא מה עושים כאשר השטר הוא ביד שניהם (שניים אוחזים בשטר)?

בבא מציעא דף ז ע"א

תנו רבנן: שנים אדוקין בשטר, מלוה אומר: שלי הוא, ונפל ממני, ומצאתיו. ולוה אומר: שלך הוא, ופרעתי לך. יתקיים השטר בחותמיו, דברי רבי. רבי שמעון בן גמליאל אומר: יחלוקו. נפל ליד דיין - לא יוציאו עולמית. רבי יוסי אומר: הרי הוא בחזקתו. אמר מר: יתקיים השטר בחותמיו. - וגבי ליה מלוה כוליה? ולית ליה מתניתין שנים אוחזין כו'? - אמר רבא אמר רב נחמן: במקום - דברי הכל יחלוקו, כי פליגי - בשאינו מקוים. רבי סבר: מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו, ואי מקיים ליה - פליג, ואי לא מקיים ליה - לא פליג. מאי טעמא - חספא בעלמא הוא, מאן קא משוי ליה להאי שטרא - לוה, הא קאמר דפריע. ורבי שמעון בן גמליאל סבר: מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו, ואף על גב דלא מקיים ליה - יחלוקו.

רש"י

שנים אדוקים בשטר - המלוה והלוה. שלך הוא ופרעתי לך - והחזרת לי, וממני נפל. יתקיים השטר בחותמיו - קא סלקא דעתך דהכי קאמר: אם השטר כשר - שיקיימוהו חותמיו, לומר כתב ידינו הוא - הרי הוא בחזקתו. נפל השטר ליד הדיין - משמע דהכי קאמר: אם מצאו דיין - לא יוציאו אותו עולמית מיד דיין, ולקמן פריך: מאי שנא דיין מאינשי דעלמא? וגבי ליה מלוה כוליה - בתמיה. במקום - שכתוב בו הנפק, שיצא כבר בבית דין והעידו עדים על חתימת ידן, וכותבין הדיינין בו: שטרא דנן נפק קדמנא ואסהידו פלוני ופלוני על חתימת ידיהו, ואשרנוהו וקיימנוהו כדחזי. כולל עלמא לא פליגי דיחלוקו - דכי אמרינן דיתקיים השטר בחותמיו - לא למגבי מלוה כולו קאמר, אלא למגבי פלגיה, ופלוגתייהו כשאינו מקוים, רבי סבר אף על פי שהלוה מודה ליה שכתב שטר זה ולוה לו מעות - צריך המלוה לקיימו בחותמיו, ואפילו השטר בידו - נאמן הלוה לומר פרעתיך, דכל זמן שאינו מקוים מאן קמשוי ליה שטרא - לוה שמודה לו שכתבו, הא אמר דפריע, אבל משהשטר מוחזק על פי עדיו - אין הלוה נאמן לומר פרעתי, הלכך, זה שניהם מוחזקים, אי מקיים ליה מלוה בעדות ומשוי ליה שטר מעליא - אין הלוה נאמן באמירתו אלא על ידי חזקה, זה שאדוק בו, והרי הוא כשאר מציאה - ופליג. ואי לא לא פליג - שאפילו כולו ביד המלוה נאמן הלוה לומר פרעתי.

א. נתחיל את העיון שלנו עם סוגיית "ההוא ארבא" בבא בתרא לד ע"ב, ונראה שם בתוספות ד"ה "ההוא", את דברי ריב"א. נתמקד בשאלה האם יש ודאי רמאי בין שני האנשים שרבים או שמא יכול להיות שאין רמאי כי החפץ יכול באמת להיות של שניהם.

בבא בתרא

ההוא ארבא (ספינה) דהוו מינצו עלה בי תרי, האי אמר ידידי היא והאי אמר ידידי היא, אתא חד מינייהו לבי דינא ואמר: תיפסוה אדמייתינא סהדי דדידי היא, תפסינן או לא תפסינן? רב הונא

אמר: תפסינן, רב יהודה אמר: לא תפסינן. אזל ולא אשכח סהדי, אמר להו: אפקוה וכל דאליס גבר, מפקינן או לא מפקינן? רב יהודה אמר: לא מפקינן, רב פפא אמר: מפקינן. והלכתא: לא תפסינן, והיכא דתפס - לא מפקינן.

תוספות

ההוא ארבא דהוו מינצו וכו' - הדין כל דאליס גבר וא"ת מ"ש משנים אוחזין בטלית דאמר בריש ב"מ (דף ב. ושם ד"ה ויחלוקו) דיחלוקו ומפרש ר"ת דאוחזין שאני דכיון ששניהם מוחזקים אין לנו להניח שיגזול האחד לחבירו דחשיב כאילו אנו ידועין שיש לשניהן חלק בה שכל דבר יש להעמיד בחזקת מי שהוא בידו כדאמר' גבי נסכא דר' אבא (אחד שגנבו לו טס כסף והוא חטף מהגנב, ועד אחד ראה שהוא חטף אבל לא ראה שהגנב גנב לו קודם) דאע"ג דאמר ידידי חטפי חשבינן ליה גזלן וחייב לשלם כאילו הוא ברור שהיתה הנסכא של אותו שהיה מוחזק בה והא דמדמי ליה התם טלית לשאר (שאר = החלק של הטלית שבאמצע שאף אחד מהם לא מחזיק בידיו) [יהא מונח עד שיבא אליהו] אע"ג דבשאר דהתם אין שום אחד מוחזק צ"ל דשאר נמי חשיב להו כאילו שניהם מוחזקים בו כיון דמכח שניהם נפקד.

ולריב"א נראה דלאו דוקא אוחזין מדמדמי לה לשאר ואדשמעתין איכא לשנויי כדמשני התם אפי' תימא ר' יוסי התם ודאי איכא רמאי הכא אימור תרוייהו בהדי הדדי אגבהוה הכי נמי בארבא כיון דאיכא רמאי לא יחלוקו אלא הוי דינא כל דאליס גבר ... לההיא טעמא ה"נ הוה לן למימר יחלוקו דאפשר להיות דהוה ארבא דתרוייהו.

ועוד פי' ריב"א דהיכא דאוחזין אפי' איכא רמאי יחלוקו כדתינא התם בפ"ק (דף ז ע"א) גבי שנים אוחזין בשטר.

(1) מה החידוש הגדול הנלמד מריב"א בד"ן החלוקה כאשר הם

אוחזים ויש אחד רמאי?

ב. נחזור לתחילת המסכת ונראה את דברי רש"י בבא מציעא ב ע"א ד"ה "במקח וממכר".

רש"י

במקח וממכר - קניתיה מיד פלוני, ודוקא מקח וממכר הוא דאמרינן יחלוקו בשבועה, דאיכא למימר שניהם קנאוה ולשניהם נתרצה המוכר, אבל זה אומר: אני ארגתיה וזה אומר: אני ארגתיה - לא יחלוקו, דודאי חד מינייהו רמאי הוא, ותהא מונחת עד שיבא אליהו.

(2) מה קשה?

(3) מה הד"ן לרש"י כאשר יש ודאי רמאי?

ג. נחזור לסוגייתנו בדף ז ע"א ונראה גם את דברי רש"י.

4) א"כ רש"י יסביר לדעתך את החלוקה בשנים אדוקים בשטר (הרי
איכא ודאי ראיה, למה לא פסקה הסולא "יהא מלח").

ד. נעיין עתה בבבא בתרא דף ע ע"א - ע"ב בסוגיית "שטרך בידי מאי בעי".

בבא בתרא

בעא מיניה רב עמרם מרב חסדא המפקיד אצל חבירו בשטר, ואמר לו החזרתים לך, מהו? מי אמרינן מיגו דאי בעי אמר נאנסו - מהימן, השתא נמי מהימן, או דלמא אמר ליה שטרך בידי מאי בעי? א"ל מהימן. ולימא ליה שטרך בידי מאי בעי? א"ל וליטעמך, וכי א"ל נאנסו, מי מצי א"ל שטרך בידי מאי בעי? אמר ליה סוף סוף כי אמר ליה נאנסו לאו שבועה בעי? ה"נ מאי נאמן? נאמן בשבועה.

רשב"ם

או דלמא אמר ליה - מפקיד שטרך בידי מאי בעי לא היה לך להניח השטר בידי אילו החזרת לי פקדוני כדי שלא אחזור ואתבענו וכמו מה לי לשקר במקום עדים דמי ולא אמרינן מה לי לשקר.

5) מה קשה מסולא לז' א"כ סוגייתנו?

ה. ננסה להסביר את ההבדל על ידי השיעורים בבא מציעא, 13 סעיף ג.

שיעורים בבא מציעא

במילוח בעל פה יד המלוה על התחתונה משום שהוא בא להוציא ממון מן הלוה, ולכן הוא צריך להביא ראיה שלא היה פרעון. במילוח בשטר, כאשר מביא המלוה שטר, נאמן הוא שלא היה פרעון משום סברת "שטרך בידי מאי בעי" (שבמ"ב). וא"כ קשה בסוגייתנו למה בספק הדין יחלוקו. הרי הספק הוא האם למלוה יש ראיה בידו או לא. חצי ראיה איננה מהוה ראיה וא"כ למה מוציאים ממון מיד הלוה? הרי לא הוכיח המלוה שלא היה פרעון. אלא מסוגייתנו נתחדש ששבמ"ב איננו רק ראיה אלא יותר "פטור מחובת הבאת ראיה". זאת אומרת על ידי שטר בידו מטיל המלוה את חובת הבאת הראיה על הלוה. מעתה צריך הלוה להוכיח שהיה פרעון ואם לא מצליח סימן שלא היה פרעון. כאשר שניהם מוחזקים בשטר הם בעצם מתווכחים על מי החובה להביא ראיה, ולכן הדין יחלוקו משום הספק.

6) מה לדעתך הסיבה להבדל?

ו. נעיין שוב בסוגייתנו במחלוקת רבי ורשב"ג.

7) כמה רבי ורשב"ג נחלקו?

ז. נראה עתה מחלוקת דומה בין רב לרב נחמן בכתובות יט ע"א.

כתובות

אמר רב חסדא, קסבר ר"מ: עדים, שאמרו להם חתמו שקר ואל תהרגו - יהרגו ואל יחתמו שקר. אמר ליה רבא: השתא אילו אתו לקמן לאמלוכי, אמרינן להו: זילו חתמו ולא תתקטלון, דאמר מר: אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש - אלא עבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים בלבד, השתא דחתמו אמרינן להו אמאי חתמיתו? אלא טעמא דר"מ - כדרב הונא אמר רב, דא"ר הונא אמר רב: מודה בשטר שכתבו - אין צריך לקיימו. גופא, אמר רב הונא אמר רב: מודה בשטר שכתבו - אין צריך לקיימו. א"ל רב נחמן: גנובא גנובי למה לך? אי סבירא לך כר"מ, אימא: הלכה כר"מ! אמר ליה: ומר היכי סבירא ליה? אמר ליה: כי אתו לקמן לדינא, אמרינן להו: זילו קיימו שטריכו וחותרו לדינא.

רש"י

מודה בשטר שכתבו - לזה שהודה בשטר שכתבו ועל פיו נחתמו העדים. אין המלוה צריך לקיימו - בעדים החתומים בו שאין הלוה שוב נאמן לומר פרעתיו ולא אמרינן בהאי הפה שאסר הוא שהתיר דמכיון שאמר כשר היה הרי הוחזק השטר וכי אמר פרעתיו לא מהימן שהרי ביד המלוה הוא ור"מ נמי דאמר אין נאמנים לפוסלו במודה לזה שכתבו קאמר וקסבר לא צריכין תו לעדים ולאו אפומייהו מיקיים שטרא. גנבא - מתגנב אתה לומר דברך בלשון שלא נחלקו בו היחיד והמרובים כדי שלא יבטלו את דברך דאמרת כיחידא. אי סבירא לך כר"מ אימא הלכה כר"מ - ולא תנקוט לה כמילתא באנפי נפשה. ומר היכי סבירא ליה - במודה בשטר שכתבו. כי אתו לקמן - מלויין מביאין שטרות. קיימו שטריכך - כך אני רגיל לומר למלוים המביאים שטרותיהם לפני ואין עדיהם עמהם אני אומר להם לכו ובקשו עדיכם וקיימוהו דאי לאו הכי אע"ג דמודה לזה שכתבו מצי למימר פרעתיו.

8) כמה נחלקו רב ורב נחמן?

ח. נברר בשיעורים בבא מציעא שם סעיף ה' למה לפי רב, הלוח שמודה בשטר לא יכול לטעון "פרעתי".

שיעורים בבא מציעא

בסוגיא בכתובות (יט.) מתעוררת השאלה למה אין ללוח, שטוען פרעתי, מגו או הפה שאסר הוא הפה שהתיר, הרי מקיימים את השטר ע"פ הודאתו והוא טוען פרוע. ולפי רב יכול המלוה לגבות בלי לקיים את השטר. לכאורה היינו צריכים להאמין ללוח בטענת פרעתי במגו דאי בעי אמר מזויף. אלא ע"פ דברי רש"י (שם ד"ה אין המלוה צריך לקיימו) כיון שהשטר נמצא בידו של המלוה והלוח הכשיר את השטר, אינו נאמן עוד לטעון פרעתי, מכח טענת "שטרך בידי מאי בעי". ז"א שם בכתובות יש מגו נגד חזקה, שהחזק השטר כלא פרוע, משום שכשר הוא ונמצא ביד המלוה, ומגו נגד חזקה לא אמרין. אלא שבסוגייתנו שאין השטר בשלמות ביד המלוה, אין לו טענת שבמ"ב וא"כ זה לא מגו נגד חזקה. א"כ למה לא נאמן הלוח (לרשב"ג) לטעון פרוע מגו דמזויף? אלא צ"ל שרשב"ג סובר שטענת מזויף איננה טענה טובה, משום שקל מאד להפריכה ע"י קיום השטר. ומשום שטענת הפרעון היא הטענה הטובה ביותר אין ללוח מגו כלל. ורבי סובר שבכל זאת מגו זה הוא מגו טוב ולכן המלוה צריך לקיים את השטר. א"כ מחלוקת התנאים בסוגייתנו איננה בהכרח מחלוקת האמוראים של כתובות. בכתובות נחלקו רב ורב נחמן במגו במצב של שטר ביד המלוה, אבל בסוגייתנו נחלקו רבי ורשב"ג על עצם המגו בטענת מזויף האם מועיל. ודעתם בענין החזקה של כתובות לא נתבררה. יתכן שגם רבי וגם רשב"ג יסברו כרב שלא צריך לקיימו אף שכאן חולקים. ואף יתכן ששניהם יסברו כרב נחמן שצריך לקיימו (ואין להם סברת רש"י). ז"א אפילו רשב"ג יסבור שכאשר השטר ביד המלוה יש ללוח מגו, משום שטענת מזויף איננה כבר טענה יותר גרועה מטענת פרעתי (שהרי יש למלוה שבמ"ב וא"כ "פרעתי" לא טוב). אדרבה טענת מזויף היא הטענה הטובה ביותר והוא טען פרעתי, לכן יש לו מגו.

9) האם מחלוקת רב ורב נחמן היא מחלוקת רבי ורשב"ג?

ט. נראה עתה את דברי השב שמעתתא, שמעתא ד, סוף פרק יד ותחילה טו.

שב שמעתתא

ובשניהן אדוקין נראה דאם שניהן תפסי בכרכשתא וכהאי דשנים אוחזין בטלית פרק קמא דמציעא (דף ב ע"א). בזה נמי מוקי לה בחזקת מאריה קמא דכל זמן שאינו תחת ידו לגמרי הוי ליה כמונח על גבי קרקע אי לאו דמגביה מציאה לחבירו, וכדמוכח (פ"ק דף ח ע"א) דמתני' שם מיירי דתפסי לה בכרכשתא. ובמוכר ולוקח לא שייך מגביה מציאה לחבירו דהבעלים אינן יכולין לזכות אלא ע"י אחר וכמו שכתבנו, אבל אם שניהן אדוקין בו ממש זה בידו מחציתו וזה בידו מחציתו בזה כיון דהוה ליה כמאן דפסיק וכדאיתא פרק קמא דמציעא (דף ז ע"א) האי סודרא כמאן דפסיק, ובזה כל אחד מאי דנקט בידיה דידיה הוא ומהני תפיסה ודוק.

10) מה הוא פוסק בשנייה אדוקים בשטר ויש מרא קמא?

11) על פי זה, מה תהא ההשלכה לכאורה על סוגיותינו, ומה קשה

אם כן?

י. נעיין בדברי הרמב"ם הלכות טוען ונטען פרק ח, הלכות א-ה כדי לברר למה בשניים אדוקים בשטר לא שייך לסמוך על חזקת מריה קמא.

רמב"ם

(א) כל המטלטלין בחזקת זה שהן תחת ידו ואע"פ שהביא התובע עדים שהמטלטלין הללו ידועין לו כיצד בגד זה או כלי זה שבידך או שבתוך ביתך שלי הוא או הפקדתיהו אצלך או השאלתיהו לך והרי העדים שהן יודעין אותו מקודם ברשותי והנתבע אומר לא כי אלא אתה מכרתו לי או נתתו לי במתנה הרי זה הנתבע נשבע היסת ונפטר.

(ב) טען שהוא משכון בידו יכול לטעון עד כדי דמיו ונשבע בנקיטת חפץ ונוטל כמו שביארנו.
(ג) במה דברים אמורים בדברים שאינן עשויין להשאיל ולהשכיר כגון בגדים ופירות וכלי תשמיש הבית ודברים של סחורה וכיוצא בהן אבל דברים העשויין להשאיל ולהשכיר אף על פי שהן תחת ידו של זה ואע"פ שלא השאילו כלי זה ולא השכירו לו בעדים הרי הן בחזקת בעליהן כיצד ראובן שהיה לו כלי העשוי להשאיל ולהשכיר ויש לו עדים שהוא ידוע לו והרי אותו הכלי תחת יד שמעון וראובן טוען שהוא שאול או שכור ושמעון טוען אתה מכרתו לי אתה נתתו לי במתנה אתה משכנתו בידי אינו נאמן אלא ראובן נוטל כליו ונשבע היסת על טענת שמעון ואפילו מת שמעון הרי ראובן נוטל כליו והורו הגאונים שישבע היסת שטוענן ליוורש.

(ד) במה דברים אמורים כשהיה כלי זה נראה ועומד ביד שמעון אבל אם ראובן טען ואמר לשמעון כלי פלוני יש לי בידך ושכור הוא הוציא אלי והרי יש לי עדים שהוא ידוע לי ואמר לו שמעון אתה מכרתו לי אתה נתתו לי במתנה נאמן ונשבע שמעון היסת ונפטר מתוך שיכול לומר לא היו דברים מעולם ואין בידי כלום נאמן לומר שישנו אצלי ואתה מכרתו לי.

(ה) אין כל הדברים האלו אמורים אלא שהיה בעל הכלי טוען אני הפקדתי אצלך או השאלתיהו אצלך אבל אם טען שכלי זה היה שלי ונגנב או אבד או נגזל והביא עדים שהוא ידוע לו וזה שתחת ידו אומר איני יודע אבל אחרים מכרוהו לי או נתנוהו לי במתנה אף על פי שהוא מדברים שעשויין להשאיל ולהשכיר מעמידין אותו ביד זה שהוא בידו ואינו נשבע כלל שהרי אין לו טוען.

12) נסה למצוא סברה מש, שתסביר למה בשטר בסוגיותינו לא

הולכים אחרי המריה קמא.

יא. נביא תירוצו נוסף מדברי השיעורים בבא מציעא שם סעיף ח.

שיעורים בבא מציעא

אפשר לומר שלא הולכים כאן אחר חזקת מרא קמא משום שהלוח שטען "פרעתי" יכול לטעון "לא לויתי". ז"א היה טוען שאכן כתב שטר זה אבל עדיין לא לוח, היינו עדיין לא קבל את הכסף. ומשמעות הדבר היא שאין המלוח מרא קמא על השטר. וכפי שבכלל מגו נותנים לטוען את כל הזכויות שהיה מקבל בטענה היותר טובה (שלא טען), כאן ג"כ נאמן הלוח שאין המלוח מרא קמא על השטר. ע"פ זה תהא נ"מ אם השטר מקויים או לא, שהרי בשטר מקויים לא יוכל לטעון שלא לוח. וא"כ לפי זה נחלקו רבי ורשב"ג דוקא בשטר שאינו מקויים כפשטות לשון הברייטא, שבזה אין חזקת מרא קמא וא"כ יש ללוח מגו ששטר זה לא היה אף פעם של המלוח ומתאפשר דין "יחלוקו". אבל ע"פ רב נחמן אין לומר כך, אלא אפילו במקויים דברי הכל יחלוקו.

13) מה ההבדל בכח הטענה של הלוח בשטר לא מקויים לצומת טר
מקויים?

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל"

תשובות

- (1) חולקים אפילו כאשר איכא ודאי רמאי.
- (2) לפי רש"י לא יכולה להיות חלוקה כאשר איכא ודאי רמאי.
- (3) "יהא מונח".
- (4) כאן הדין "יהא מונח" משחק לטובת הלוח, לכן פסקו יחלוקו. על פי החלוקה כל צד זוכה בחצי מהאמת האפשרית.
- (5) שטרך בידי מאי בעי היא טענה חזקה ורק במגו דנאנסו נאמן, כלומר בעל השטר ידו על העליונה לולי טענה שמערערת את זה. ומסוגייתנו למרות שבעל השטר אוחז בשטר, הוא מפסיד חציו.
- (6) כאשר שניהם מוחזקים בשטר הם בעצם מתווכחים על מי החובה להביא ראיה.
- (7) רבי סובר שכשהלוח מודה בשטר עדיין המלוה צריך לקיימו ורשב"ג סובר שלא.
- (8) באוקימתא הפשוטה שמלוה מוציא שטר נגד לוח: רב סובר שמודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו (והלוח לא נאמן בטענת פרעתי) ורב נחמן סובר שצריך לקיימו (כי אם לא יקיימו על ידי עדים, הלוח יכול לטעון פרעתי כיוון שהוא זה שנותן קיום לשטר).
- (9) בכתובות נחלקו רב ורב נחמן במגו במצב של שטר ביד המלוה (זה מגו נגד חזקה), אבל בסוגייתנו נחלקו רבי ורשב"ג על עצם המגו בטענת מזויף האם מועיל.
- (10) הולכים אחר חזקת מרא קמא, כאשר אינם תופסים ממש אלא רק בקצוות.
- (11) אם הם אדוקים בשטר בקצוות, היינו צריכים ללכת אחר מרא קמא, דהיינו המלוה.
- (12) הכלל "מה שתחת ידי אדם הרי אלו שלו", לא תקף במקום בו יש סברה טובה להסביר למה החפץ של חברו נמצא בידו. כמו כן ניתן לומר שבשטר הלוואה אין תוקף לחזקת מרא קמא כאשר אינו בידו משום שהוא עתיד לעבור ללוח. ולכן כאשר הוא ביד שניהם אין תוקף לחזקת מרא קמא.
- (13) בשטר לא מקויים יכול לטעון שהוא לא לוח, בשטר מקויים לא יוכל לטעון שלא לוח. וא"כ לפי זה נחלקו רבי ורשב"ג דוקא בשטר שאינו מקויים.

סוגיה יג (דף ז ע"ב): אחד אדוק בטופס ואחד אדוק בתורף

בהמשך לסוגיית שניים או חזים בשטר, דנה הגמרא באחד שאוחז בשטר בצד של ה"טופס" ואחד שאוחז בצד של ה"תורף"? בתורף של השטר כתובים שמות המלוה והלווה, והסכום ותאריך ההלוואה. ואילו בטופס, שחוזר בקצרה על עניין השטר, כתובים השמות והסכום ולא כתוב התאריך, אך העדים שמעידים על השטר נמצאים מתחת לטופס. השאלה היא איזה חלק בשטר שווה יותר – התורף או הטופס, שהרי הזמן מאפשר לגבות משעבוד קרקעות, ולכן הצד שבו הזמן שווה יותר. מאידך גיסא האם עדים שנמצאים על יד הטופס חלים גם על התורף או לא, כי אם לא, אין לבעל התורף כלום לכאורה (כי אין לו עדים שמעידים על השטר).

בבא מציעא דף ז ע"ב

אמר רבי אלעזר מחלוקת בששניהם אדוקים בטופס ושניהם בתורף אבל אחד אדוק בטופס ואחד אדוק בתורף זה נוטל טופס וזה נוטל תורף ור' יוחנן אמר לעולם חולקין ואפילו אחד אדוק בטופס ואחד אדוק בתורף והתניא זה נוטל עד מקום שידו מגעת לא צריכא דקאי תורף בי מצעי אי הכי מאי למימרא לא צריכא דמקרב לגבי דחד מהו דתימא א"ל פלוג הכי קמ"ל דא"ל מאי חזית דפלגת הכי פלוג הכי א"ל רב אחא מדפתי לרבינא לרבי אלעזר דאמר זה נוטל טופס וזה נוטל תורף למה ליה וכי לצור ע"פ צלוחיתו הוא צריך א"ל לדמי דאמר הכי שטרא דאית ביה זמן כמה שוי ודלית ביה זמן כמה שוי בשטרא דאית ביה זמן גבי ממשעבדי ואידך לא גבי ממשעבדי יהיב ליה היאך דביני ביני.

א. נראה את דברי רבי אבהו בדף ז ע"א בענין חלוקת הטלית, ונעיין שם בתוספות ד"ה "מחוי".

בבא מציעא דף ז ע"א

תני רב תחליפא בר מערבא קמיה דרבי אבהו: שנים אדוקים בטלית - זה נוטל עד מקום שידו מגעת, וזה נוטל עד מקום שידו מגעת, והשאר חולקין בשוה. מחוי ליה רבי אבהו: ובשבועה. אלא מתניתין, דקתני דפלגי בהדדי, ולא קתני זה נוטל עד מקום שידו מגעת, היכי משכחת לה? - אמר רב פפא: דתפיסי בכרכשתא.

תוספות

מחוי ר' אבהו והשאר בשבועה - נראה דלא גרסי' והשאר דאף במה שידו מגעת ישבע כיון דנתקנה השבועה שלא יהא אדם הולך ותוקף מטעם זה ישבע אף במה שהוא תופס. ומכל מקום שפיר מוכח בסמוך דבקנין מאי דתפיס כמאן דפסיק דמי כיון דהכא לאחר שבועה נוטל כל מה שהוא תופס אפילו יותר ממחצה והשבועה היא בשביל הטענה ומפני התקנה.

(1) על מה חלה השבועה?

ב. נראה עתה את דברי הרמב"ם הלכות טוען ונטען פ"ט, ה"ט.

רמב"ם הלכות טוען ונטען

היו שנים אדוקין בטלית זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי, זה נוטל עד מקום שידו מגעת וזה נוטל עד מקום שידו מגעת והשאר חולקין בשוה אחר שנשבעין, ויש לכל אחד לגלגל על חבירו שכל מה שנטל כדין נטל.

(2) מה החילוק שהוא עולה?

ג. נעזר בשיעורים בבא מציעא, 14 סעיף ב.

שיעורים בבא מציעא

לשיטת התוס' שחלה "שבועת כדרכי יוחנן" גם על החלק שבו הם אדוקים ניתן להבין בבי דרכים את דין החלוקה: (א) הם קנויים מדין ודאי במה שהם אדוקים, אלא שיש חשש שמא בא אחד ותקף את חבירו ולכן גם על חלק זה חלה שבועת "לא יהא כל אחד ואחד וכיו". (ב) נראה יותר לפרש שאף החלק שהם אדוקים בו אינו קנוי להם מתורת ודאי וחלה על כל הטלית "שבועת כדרכי יוחנן". ומספק הדין צריך להיות יחלוקו, אלא שאת החלק שבו הם אדוקים משאירים בידם מספק.

(3) מה ניתן לדעתך ללמוד משיטת התוס' בצניין המצלות על

החלקים בהם הם אדוקים?

ד. נעיין בכתובות דף כא ע"א, בדין הוציא עליו כתב ידו, ונראה את דברי התוספות שם ד"ה "הוציא".

כתובות כא

ותנן: הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו, גובה מנכסים בני חורין.

תוספות

הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו גובה מנכסים בני חורין - פסק רב אלפס דווקא כשאומר לא היו דברים מעולם אבל נאמן הוא לומר פרעתי ולא מצי א"ל שטרך בידי מאי בעי אלא בשטר שיש בו עדים דגובה בו מנכסים משועבדים ואין נראה לרבינו יצחק כי מנין לו זה החילוק כי סבר דבכל שטר אינו רגיל לפרוע עד שיחזיר לו שטרו.

(4) כמה נחלקו הראי"ף ור"י (רבינו יצחק)?

5) לשיטת הרי"ף (שהיא גם נפסקה להלכה), מה האורח האכריז
עצמו כיו בכתה ידו יכול לטעון פרוצ והשטר אינו יכול?

ה. נדייק עכשיו בדברי רש"י ז"ע ב"ד"ה "שטרא דאית ביה זמן".

רש"י

שטרא דאית ביה זמן כמה שוה - דתורף עדיף מטופס, דאית ביה מקום הזמן, דאילו שם המלוה והלוה והמעות כתובין אף בטופס, שצריך לחזור מעניינו של שטר בשיטה אחרונה, והוא עיקר, כדתנן (בבבא בתרא קסה, ב): כתוב בו [מלמעלה מנה ומלמטה מאתים]; מלמעלה מאתים ומלמטה מנה - הכל הולך אחר התחתון, אבל זמן לא מיהדר, ואי משום חתימת עדים דהוא תחת הטופס - הא אית ליה לר' שמעון בן גמליאל מודה בשטר שכתבו - אין צריך לקיימו, והאי מודה שכתבו הוא.

6) ד"ק משם מה מהות התורף (האם יש בו אדית?).

7) כמו כן, מה החסרון שיש בטופס?

ו. נסכם את כל הנאמר, עם השיעורים בבא מציעא שם סעיפים ד,ה.

שיעורים בבא מציעא

פשוט שאם הם רבים על כח הגוביינא וזה נוטל עד שידו מגעת וכו' צ"ל שיש בכל חלק בפני עצמו כח גוביינא. א"כ נמצינו למדים שהתורף כשר אף שחסר בו את הטופס והטופס כשר אף שחסר בו את התורף. ואין זה דומה לשטר שנמחקה בו שורה שפסול, משום שהלוה מודה שהכל נמצא בשטר.

מובא ברש"י שהתורף הוא עיקר השטר, שכתוב בו גם את הזמן. הטופס הוא העתק תוכן התורף ללא הזמן, והעדים חתומים מתחת לטופס.

א"כ מי שאוחז בתורף מחזיק בשטר בלי העדים ומי שאוחז בטופס מחזיק בשטר בלי הזמן. ע"פ הדברים דלעיל יוצא שחידשה הגמרא ששטר בלי זמן כשר לגוביינא. ז"א אין הלוה נאמן לטעון פרוצ נגד שטר אף אם אין בו זמן. מ"מ לא יוכל המלוה לגבות ממשועבדים שאצל הלקוחות.

בכתב ידו, שהוא ראיה שהיתה הלואה, אלא שאינו גובה ממשועבדים, נחלקו חכמים אם נאמן הלוה לטעון פרוצ כנגדו. מחלוקתם מובאת בתוס' (ד"ה הוציא, כתובות כא.), שם הרי"ף סובר שהלוה נאמן לטעון פרוצ נגד כתב ידו ור"י סובר שאינו נאמן. להלכה נפסק כרי"ף שנאמן לטעון פרוצ נגד כתב ידו. הסברה היא שעיקר החשש של הלוה להשאיר ראיה אצל המלוה הוא שמא יגבה ממשועבדים אצל לקוחות אף לאחר שקבל את כספו. א"כ בכתב ידו,

שאינו גובה ממשועבדים, לא קיים חשש זה ולכן לא איכפת ללוח להשאיר את כתב ידו אצל המלוה אחר הפרעון. וממילא אם יטען פרוע אין בעיה בדבר ונאמן. ולכאורה קשה מסוגייתנו שעל פיה הטופס, שאין בו זמן (וא"כ איננו גובה ממשועבדים) מועיל לגבות מן הלוח ואין לו טענת פרוע. אלא צ"ל שכאשר יש לשטר עדים אין הלוח מזלזל בו ככתב ידו להשאירו אצל מלוה אחר הפרעון וממילא לא נאמן לטעון פרוע כאשר הוא ביד המלוה. ובאמת יש חילוק לדינא, שטר בלי זמן גובה מיתומים אף שאינו גובה ממשועבדים (כי הרי אין בזה בעיה של קדימת לקוחות). אבל בכתב ידו אינו גובה מיתומים. א"כ בין תורף בין טופס מסוגלים להוציא מיד הלוח, אלא שטופס פחות טוב משום שאינו מועיל להוציא מלקוחות. בעל הטופס הוא בעל כח גוביינא שאינו מוציא מלקוחות השווה פחות לכח הגוביינא שביד בעל התורף.

8) מתי אדם נאמן לטעון פרוע ומתי לא?

ז. נראה עתה את פסיקת השולחן ערוך חושן משפט סימן סה סעיף טו.

שולחן ערוך חושן משפט

שנים שהן אוחזין בשטר, המלוה אומר: שלי הוא והוצאתיו להפרע בו ממך, והלוח אומר: פרעתי וממני נפל, אם היה השטר שיכול לקיימו, זה ישבע שאין לו בדמים אלו פחות מחציין, וזה ישבע שאין לו בדמים אלו פחות מחציין, וישלם הלוח מחצה שוויו של חוב שבשטר (ר"י נ"ו ח"ה בשם הר"ר יונה וכ"ה בתוס'). ואם אינו יכול לקיימו, ישבע הלוח היסת שפרעו, וילך לו.

ו"א שאם הוא מקויים ואוחזין בו שניהם בשוה בטופס או בתורף, או ששניהם אוחזים בגליון, ואפילו כל התורף קרוב לאחד יותר מלחבירו, זה ישבע שאין לו בו פחות מחציו וזה ישבע שאין לו בו פחות מחציו, ויפרע לו חציו, אפילו אם יש בו נאמנות. ואם אחד אוחז בתורף ואחד בטופס, האוחז בתורף נוטל יתרון הממון ששוה התורף על הטופס, והשאר יחלקו בשוה בשבועה.

9) מה לדעתך סיבת החילוק שבין מתי השיטות האמורות פשוט?

(כדי לענות על שאלה זו המסקנה צריכה להראות).

ח. נחזור לדברי רש"י "שטרא דאית ביה זמן" ונראה את קושיית התוספות בד"ה "דאית" על דברי רש"י אלו.

תוספות

דאית ביה זמן כמה שוה - פרש"י דמעות ולוה ומלוה לא שיימינן דכתיבי נמי בשיטה אחרונה בטופס והוא עיקר דתנן (ב"ב דף קסה:): כתוב [בו] מלמעלה מנה כו' ותימה הא אין למידין

משיטה אחרונה ולכך עושין חזרת השטר ומתני' דכתוב למעלה מנה לא מיירי בשיטה אחרונה וגם פ' דבעדים לא שיימינן דרשב"ג אית ליה מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו ופירושו תימה דאם חשב אותו שאינו תופס עדים כאילו יש לו שטר בלא עדים א"כ לרשב"ג נמי לא א"ש דנהי דסבר דאין צריך לקיימו מ"מ כשאין כלל עדי חתימה פסול ועוד במה עדיף תורף מטופס כך השטר פסול בלא טופס כמו בלא תורף דאם נמחק אפי' שיטה אחת מן השטר הוא פסול אלא ודאי יש לומר דבמה שהשטר נפסל אין שמין דכך שוה כשתופס שיטה אחת מן הטופס כמו תופס לוח ומלוה ומעות ועדים והשטר אינו כשר בלא זה כמו בלא זה אבל זמן שהשטר כשר בלא זמנו שמין כמה שוה ובירושלמי איכא א"ר אלעזר הכל הולך אחר מי שתפוס עדים ופליג אגמ' שלנו דמזכיר זמן וסובר דעדי מסירה כרתי והשטר כשר בלא עדי חתימה ושמין כמה שוה שאין צריך לחזור אחר עדי מסירה ולית ליה ההוא לישנא דג"פ (ב"ב דף קע.) דסבר רשב"ג עדי חתימה כרתי.

10) *לשיטת אי הצל התורף (עאין בו עדים) יכול ללכת?*

11) *הסבר את קושיית התוספות על רש"י.*

ט. נעין עתה בפני יהושע שם בשם הריטב"א.

פני יהושע

בפרש"י בד"ה שטרא דאית ביה זמן וכו' שצריך לחזור מעניינו של שטר בשיטה אחרונה וכו' ואי משום חתימת עדים כו' מודה בשטר שכתבו כו' עכ"ל. ותמהו התוספות [ד"ה דאית ביה] הא אין למידין משיטה אחרונה וכן על מה שכתב רש"י דלא איכפת בחתימת עדים נמי כתבו שהוא תימה, דמאי ענין זה למודה בשטר כיון דליכא עדים כלל עיין בתוספות. והנה על קושיא שניה תירץ הריטב"א בחידושו דשאני הכא נהי דליכא עדים בתורף מ"מ כיון דאנן ידעינן שיש עדים בטופס שביד חבירו וזוה התורף הוא מזה השטר א"כ הו"ל שפיר שטר שיש עליו עדים ודמי לשטר שנמחק בב"ד שעושין לו קיום, וה"נ דכוותיה כיון דידעינן בוודאי שזה השטר אינו מזויף לא גרע מעדי מסירה ע"ש באריכות.

12) *איך הוא מתרץ קושיא זו.*

י. נתרץ את רש"י עם דברי הנחלת דוד בבא מציעא ז ע"ב.

נחלת דוד

ומה שהקשו עוד דהא בלא עדים כלל גם לרשב"ג פסול, וגם מה שהקשו דהא כ"כ שוה טופס כמו תורף דהא חסר שיטה אחת פסול, נלע"ד דלא קשה מידי, דרש"י אינו מדמה זה לשטר בלא עדים או לשטר שחסר בו שיטה אחת רק לשטר שנקרע מקצתו באונס או נמחק או נטשטש באונס מקצת

מהשטר, דכשידוע מה היה כתוב בו אמרינן במס' ב"ב (קסח, א) דמעמיד עליו עדים ובא לב"ד והם עושים לו קיומו, והכי נמי דכוותה בכאן ודאי דהסברא נותנת דלית לן לדמויי לשטר דלית ביה עדים כלל, כיון דבאמת אית ביה עדים רק שחבירו תופס מקום העדים בידו ואינו מניח להראותם לפני ב"ד, וא"כ לפי טענתו דמיא ממש לנמחק או נקרע מקום השטר ההוא באונס דלית לן לפוסלו כיון דידעינן דהיו בו עדים, רק כיון דחבירו אין רוצה להראותם לפני ב"ד א"כ אי אפשר לקיים חתימות העדים והוי כשטר שלא נתקיים, וכהאי גוונא אמרינן גם בנמחק דאם כתוב בו והוזקקו לעדותם כו' ואם לאו צריך ראייה על הכתוב בו, והיינו משום דהוי כשטר שלא נתקיים, עיי"ש במס' ב"ב ובשו"ע חו"מ סי' מ"א (סעיף א), ולכך שפיר כתב רש"י כיון דלרשב"ג מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו א"כ לא אכפת לן במאי דאינם יכולים לקיים השטר כיון דלא בעי קיום וא"כ ליכא שום מעלה במאי דתופס העדים. ומעתה נמי לא קשה מה שהקשו דהא חסר שיטה פסול, דבאמת לא לחסר מדמינן לה אלא לנמחק באונס דכשידועין מה היה כתוב בו הוא כשר.

13) איך רש"י מתורץ לפי דבריו?

יא. נראה איך סוגיית שתיים אדוקים בשטר מובאת להלכה ברמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק יד הלכה יד.

רמב"ם הלכות מלוה ולוה

שנים שהן אוחזין בשטר המלוה אומר שלי הוא והוצאתיו להפרע בו ממך והלוה אומר פרעתי וממני נפל, אם היה השטר שיכול לקיימו זה נשבע שאין לו בדמים אלו פחות מחציין וזה ישבע שאין לו בדמים פחות מחציין וישלם הלוה מחצה, ואם אינו יכול לקיימו ישבע הלוה היסת שפרעו וילך לו.

14) האם הדין של רבי אצלנו מוזכר ברמב"ם?

יב. נעניין בביאור הגר"א חושן משפט סימן סה ס"ק מה, שמסביר את שני הצדדים שראינו לעיל בשו"ע (סעיף ז בחוברת זו).

ביאור הגר"א

וי"א. וס' הראשונה ס"ל כפרש"י שם ד"ה שטרא דסוגיא כרשב"ג וקי"ל כרבי ואין נ"מ (חסר) וי"א ס"ל דאף לרבי אתי דדבר שזולתו יפסל השטר ודאי חולקין רק בדבר שזולתו כשר השטר בזה עדיף תורף מטופס ועריטב"א.

15) איך ניתן לתרץ את השמטת הרמב"ם על פי החילוק שהסביר

הגר"א?

יג. נראה את תמיהת הנחלת דוד שם בהמשך דבריו, ד"ה "גם ראיתי בהגהות הגר"א".

נחלת דוד

גם ראיתי בהגהות הגר"א שבש"ס החדשים שכתב דהרמב"ם אזיל בשיטת רש"י, וקצרה דעתו מהבין דבריו דלפי הנראה לפי שיטת רש"י היה לנו לפסוק כהירושלמי דהכל תלוי במי שתופס העדים לדין דקיי"ל מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו.

16) הסבר את תמיהתו של הגר"א.

יד. נענין בשיעורים בבא מציעא שם סעיף י.

שיעורים בבא מציעא

אלא לפי הגר"א בשיטת רש"י רק לרשב"ג אומרים שכל אחד כאילו אוחו בחלק השטר שבידו (זה עם העדים והלה בלי העדים) משום שלרשב"ג אין צורך בעדים כתובים על החלק שהוא מחזיק. אבל אין מחלוקת רבי ורשב"ג שאי אפשר לחלק שטר בצורה שלאחד החלקים יהיה חסר דבר חיוני. אלא שלרשב"ג שאין צורך בקיום השטר אפשר לומר שאחד מוחזק בתורף, שהעדים אינם כתובים עליו, משום שאינם חיוניים לו בשעת הגביה. ולרבי משום שאם נחלק לא יהיה לבעל התורף שום כח בידו, לא רואים את השטר כאילו הוא מחולק, אלא שניהם נחשבים מוחזקים בכל. וא"כ הדין הוא יחלוקו כסתם אוחזים בקרקשתא של הטלית. ולכן לא פסק הרמב"ם את דינו של רבי אלעזר משום שאין נ"מ לדינא, גם כאן הדין הוא יחלוקו בשווה לרבי. סברת רבי בנויה על העקרון שבשנים המחזיקים כלי, אחד בידית והשני בגוף, לא יכול המחזיק בעיקר (בגוף) לומר שהוא מחזיק בכל ואינו צריך את הידית. היינו גם מי שמחזיק בידית נחשב מוחזק בכל הכלי. כך גם בעל הטופס לא יכול לומר שמחזיק בכל השטר, אלא גם בעל התורף מחזיק בכל השטר.

17) איך הוא מתרץ את קושיית הנחלת דוד?

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל"

תשובות

- (1) השבועה חלה גם על החלק שהם תופסים.
- (2) רק על השאר תקנו רבנן שבועה ועל מה שהם אדוקים נשבעים מדין גילגול שבועה.
- (3) החלק שהם אדוקים בו אינו קנוי להם מתורת ודאי וחלה על כל הטלית "שבועת כדרכי יוחנן". ומספק הדין צריך להיות יחלוקו, אלא שאת החלק שבו הם אדוקים משאירים בידם מספק.
- (4) לפי הרי"ף נאמן לאומר פרוע נגד כתב ידו ואילו לר"י אינו נאמן.
- (5) העדים הם הגורמים שלא יוכל לטעון פרוע.
- (6) לתורף אין עדים ולכן הוא דומה לכתב ידו.
- (7) הטופס הוא ללא זמן ולכן לא גובה ממשעובדים.
- (8) בכתב ידו, שאינו גובה ממשעובדים, לא איכפת ללוה להשאיר את כתב ידו אצל המלוה אחר הפרעון, וממילא אם יטען "פרוע" אין בעיה בדבר ונאמן. כאשר יש לשטר עדים אין הלוה מזלזל בו ככתב ידו להשאירו אצל מלוה אחר הפרעון וממילא לא נאמן לטעון פרוע.
- (9)
- (10) לפי רש"י הסוגיא אליבא דרשב"ג, ומשמע מדברי רש"י שאין חשיבות לעדים אם הלוה מודה בשטר.
- (11) גם לרשב"ג שלא צריך קיום מ"מ צריך שהעדים יהיו כתובים בשטר.
- (12) אנו ידעינן שיש עדים.
- (13) חוסר העדים דומה לשטר שידוע שהיה בו עדים, אלא שהוא נקרע, שניתן להעיד על מה שהיה כתוב, וכשר.
- (14) הרמב"ם השמיט לגמרי דין זה.
- (15) ס"ל לרמב"ם כרש"י שדינו של רבי אלעזר הוא רק אליבא דרשב"ג ואינו להלכה. הדעה הראשונה ס"ל שהסוגיא כרשב"ג ואינו להלכה והדעה השניה ס"ל שהסוגיא גם לרבי.
- (16) אם הרמב"ם כרש"י היה לו לפסוק את הדין של רבי שבעל הטופס גובה את הכל.
- (17) דינם זהה לשנים אוחזים בטלית ולכן הרמב"ם לא הביאם.

סוגיה יד (דף ח ע"א): המגביה מציאה לחבירו

כדי להסביר את דין החלוקה של המשנה, הגמרא דנה בשאלת "המגביה מציאה לחבירו", האם זכה חבירו. אך כיוון שמסובר במציאה ישנה לכאורה בעיה של תופס במקום שחב לאחרים. בגיית חוב, קיים מושג "תופס במקום שחב לאחרים", כלומר כאשר אדם חייב כסף לכמה אנשים ואין לו כסף מספיק לכולם, אחד המלוים לא יכול לשלוח שליח לגבות את החוב אלא הוא חייב לבוא בעצמו, כי לכל מלוה יש זכות לקבל את חלקו, וכל הקודם זוכה. נשאלת השאלה בסוגייתנו האם המלוה שמגיע בעצמו יכול לקחת עבור מלוה אחר גם כן, כיוון שזכותו לקחת כסף מהלווה, אז מותר לו גם לקחת יותר עבור השני. כל הדיון הזה רלוונטי לגמרא שלנו שעוסקת במציאה, כיוון שבמציאה כל העולם יכולים לזכות בה, ולכן גם בה יש דיון האם אפשר להגביה מציאה על מנת לזכות מישהו אחר, מבלי שהמגביה מתכוון לזכות לעצמו.

א. נעיין לקמן בדף י ע"א בדברי רב נחמן ורב חסדא בדין "תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים".

בבא מציעא י ע"א

רב נחמן ורב חסדא דאמרי תרוייהו: המגביה מציאה לחבירו - לא קנה חבירו. מאי טעמא - הוי תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים, והתופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים - לא קנה. איתביה רבא לרב נחמן: מציאת פועל - לעצמו. במה דברים אמורים - בזמן שאמר לו בעל הבית נכש עמי היום, עזור עמי היום. אבל אמר לו: עשה עמי מלאכה היום מציאתו של בעל הבית הוא! - אמר ליה: שאני פועל דידו כיד בעל הבית הוא. - והאמר רב: פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום! - אמר ליה: כל כמה דלא הדר ביה - כיד בעל הבית הוא, כי הדר ביה - טעמא אחרינא הוא, דכתיב (ויקרא כ"ה) כי לי בני ישראל עבדים - עבדי הם, ולא עבדים לעבדים. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: המגביה מציאה לחבירו - קנה חבירו, ואם תאמר משנתינו - דאמר תנה לי, ולא אמר זכה לי.

1) מה הט סוקריט בצניין האצ'אה?

ב. נעיין בכל הסוגיה בעניין מגביה מציאה לחבירו, ובדברי רש"י ד"ה "זאת אומרת", על דברי רמי בר חמא.

בבא מציעא ח

אמר רמי בר חמא, זאת אומרת: המגביה מציאה לחבירו - קנה חבירו. דאי סלקא דעתך לא קנה חבירו - תיעשה זו כמי שמונחת על גבי קרקע וזו כמי שמונחת על גבי קרקע, ולא יקנה לא זה ולא זה, אלא לאו שמע מינה: המגביה מציאה לחבירו - קנה חבירו. - אמר רבא, לעולם אימא לך: המגביה מציאה לחבירו - לא קנה חבירו, והכא היינו טעמא - מגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה. תדע, שאילו אמר לשלוחו צא וגנוב לי, וגנב - פטור. ושותפין שגנבו - חייבין. מאי טעמא - לאו משום דאמרינן מגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה? שמע מינה. אמר רבא: השתא דאמרת אמרינן מגו,

חרש ופקח שהגביהו מציאה, מתוך שקנה חרש - קנה פקח. בשלמא חרש קנה - דקא מגבה ליה בן דעת, אלא פקח במאי קנה? אלא אימא: חרש - קנה, פקח - לא קנה. ומאי מגו? מגו דשני חרשין בעלמא קנו - האי נמי קני. - האי מאי? אם תמצא לומר המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו - הני מילי היכא דקא מגבה ליה אדעתא דחבריה, האי - אדעתא דידיה קא מגבה ליה, איהו לא קני, לאחרניי מקני? אלא אימא: מתוך שלא קנה פקח לא קנה חרש. וכי תימא: מאי שנא משני חרשין דעלמא - התם תקינו להו רבנן דלא אתי לאנצויי, הכא - מימר אמר: פקח לא קני, אנא אקני? אמר ליה רב אחא בריה דרב אדא לרב אשי: דיוקיה דרמי בר חמא מהיכא? אי נימא מרישא שנים אוחזין בטלית, התם האי קאמר כולה שלי ואנא אגבהתה כולה, והאי אמר כולה שלי ואנא אגבהתה כולה. אלא מהא דקתני זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי הא תו למה ליי? אלא ממשנה יתירה שמע מינה: המגביה מציאה לחבירו - קנה חבירו. והא אוקימנא רישא במציאה וסיפא במקח וממכר! אלא מסיפא: זה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי הא תו למה ליי? אלא ממשנה יתירה שמע מינה: המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו. וממאי דבמציאה? דלמא במקח וממכר! וכי תימא: אי במקח וממכר - מאי למימרא? איצטריך, סלקא דעתך אמינא: האי דקאמר חציה שלי להוי כמשיב אבידה, וליפטר, קמשמע לן דהאי איערומי קא מערים. סבר: אי אמינא כולה שלי - בעינא אשתבועי, אימא הכי דאהוי כמשיב אבידה, ואיפטר. אלא מהא: היו שנים רוכבין על גבי בהמה. הא תו למה ליי? אלא ממשנה יתירה שמע מינה: המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו. ודלמא הא קמשמע לן: דרוכב נמי קני! - אלא מסיפא בזמן שהן מודין או שיש להן עדים - חולקין בלא שבועה. במאי? אי במקח וממכר - צריכא למימר? אלא לאו - במציאה, ושמע מינה: המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו. ורבא אמר לך: מגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה.

רש"י

זאת אומרת - מתניתין דקתני שנים שהגביהו מציאה קנאוה ויחלוקו, וכשמגביה מגביה לדעת שיקנה בה חבירו חציה, שמע מינה המגביה מציאה כו', ולקמיה פריך: דיוקא דרמי בר חמא מהיכא, מאיזו בבא ממשנתנו הוא למד כן?

2) למה לפי רמי בר חמא צריך את הדין של המגביה מציאה לחבירו

קנה חבירו?

3) האם אפשר לומר הסבר זה על פי האמרא בסברה שהלימוד של

רמי בר חמא מהרישא של האמנה ("זה אומר כולה שלי וזה אומר

כולה שלי)?

ג. נעיין בדברי הריטב"א בסוגייתנו ד"ה "האי אמר כלה שלי".

חידושי הריטב"א

האי אמר כלה שלי ואנא אגבהתה והאי אמר אנא אגבהתה. פירש"י דלעולם אימא לך המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו ודקאמרת דא"כ תעשה לזה כמי שמונחת ע"ג קרקע ולזה כמונחת ע"ג

קרקע ולא יקנה לא זה ולא זה ואם יבא שלישי יחטפנה מידם, א"א לשלישי לחטפה מידם, שהרי אינם טוענים שהגביהוה יחד עד שנאמר שלא קנו אלא כל אחד טוען שהגביהוה כולה לעצמו וקנה אותו, וא"ת נהי דשלישי אי אפשר לחטפה מידם מ"מ למה אמר במשנתנו יחלוקו דהא שניהם לא הגביהוה ביחד שאם הגביהוה לא קנו ואין להם בה כלום, ואם כפי טענותיהם, חד מינייהו רמאי ויש לנו לומר יהא מונח עד שיבא אליהו, ואנן לא אמרינן יחלוקו אלא משום דתלינן דתרווייהו כי הדדי אגבהוה וכדאיתא לעיל, וי"ל דכיון דלפי טענותיהם א"א לשום אדם לזכות בה אנו דנין דדילמא תרווייהו אגבהוה, ואע"ג דאם כן הוא לא קנו, מ"מ מוטב שיחלקוהם כיון דחד מינייהו לא פסיד מידי ואיניש דעלמא נמי לא פסיד מידי.

4) איך יתכן דין החלוקה לפי זה? למה אדם שלישי לא יוכל לזכות בפלגית?

ד. נתעמק עכשיו בדברי רבא בסוגייתנו, שאמר "מגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה".

5) איך לדעתך המגביה מצליח לזכות את חברו? האם מדין שליחות?

ה. כדי להבין איך המגביה מצליח להקנות לחברו, נברר את דין השליחות בזיכוי חברו, נעין בבבא קמא ע"ב בד"ן שותף שגנב עבירו ועבור שותפו, וברש"י שם.

בבא קמא

ת"ר ... הגונב בהמת השותפין חייב, ושותפים שגנבו פטורים. והתניא: שותפין שגנבו חייבין. אמר רב נחמן, לא קשיא כאן בשותף שגנב מחבירו, כאן בשותף שגנב מעלמא. איתיביה רבא לרב נחמן יכול שותף שגנב מחבירו, ושותפים שגנבו יהו חייבין? תלמוד לומר וטבחו - כולו בעינן וליכא. אלא אמר רב נחמן, לא קשיא כאן בשותף שטבח לדעת חבירו, כאן בשותף שטבח שלא לדעת חבירו.

רש"י

שותף שטבח לדעת חבירו - משלמין בין שניהם דאיכא וטבחו כולה בחיובא דהטובח חייב על חלקו וחבירו נמי עשאו שליח והא רבינן לעיל (בבא קמא דף ע"א) דיש שליח לדבר עבירה הכא דאמרינן תחת (שמות כא, לו): כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׁה וּטְבָחוּ אוֹ מִכְרוּ חֲמִשָּׁה בָּקָר יִשְׁלַם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאֶרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׁה (לרבות את השליח).

6) מאיזה דין מ' א"א אנה מתחייב כפ"ל?

ו. נראה עתה את דברי השיעורים בבא מציעא סוגיה 15, ד.

שיעורים בבא מציעא

בשליחות, השליח עושה את פעולת הקנין והמשלח נותן לה את החלות. כך בקנינים וכך בגירושין וקידושין. אבל בדבר של עבירה או במקום שחב לאחרים לא מצליח המשלח לתת חלות למעשה השליח (משום "אין שליח לדבר עבירה"). וא"כ לא יכול הגנב לגנוב עבור שלוחו וכן לא זכה המשלח במקום שחב לאחרים, והוא הדין במציאה ע"פ יש אומרים. אלא כאשר המגביה מתכוון לקנות חלק לעצמו ואת החלק השני רוצה להקנות לחבירו במקום להשאירו הפקר, לא צריך לזה שליחות. ז"א מעשה הקנין חל לגמרי ואפשר להעביר את תוצאותיו לאדם אחר, "נר לאחד נר למאה". משום שהמעשה הוא מעשה קנין איכותי, לא צריך שליחות כדי שיחול גם עבור חבירו. זהו חידושו של רבא "מגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה". ויתכן שעל זה חולק רמי בר חמא שסובר שרק שליחות מועילה להעביר בעלות. ולפי שיטה זו תועיל לכאורה גם הגבהה של גוי משום שלא צריך שליחות, אלא פעולה קנינית ואותה גם גוי יכול לעשות. הקושי בדבר הוא למה בגניבה מתחייב המשלח כפל, הרי המעשה כולו של השליח שגנב עבורו ועבור משלחו ורק תוצאותיו הקניניות של המעשה העביר למשלח. א"כ רק השליח גנב. ונצטרך לחדש שהכנסת ממון לרשותו, שלא על ידי עשיית מעשה הגניבה, נחשבת גם גניבה וחייב עליה כפל. וקשה. אלא יותר נראה לומר שגם בסוגייתנו העברת הבעלות למשלח היא מדין שליחות ונ"מ שנוכרי לא יכול לעשות זאת.

ד) מה צדיין קשה על פי דברי השיעורים?

ז. נראה את דין שליח לגבות חוב חברו בשולחן ערוך חושן משפט סימן קה סעיף ב.

שולחן ערוך חושן משפט

א. הלוח שחייב לשנים או יותר, ואין לו כדי לפרוע לכולם, וקדם אדם א' ותפס מהמטלטלים של לוח כדי לזכות לאחד מבעלי חובות, לא זכה, שכל התופס לבע"ח במקום שיש עליו חוב לאחרים, לא קנה, ואפי' עשאו שליח וכתב לו הרשאה. אבל אפוטרופוס קנה, דיד בעלים הוא. ב. אם הלוח חייב גם לתופס, זכה בתפיסתו, מגו דאי בעי זכי לנפשיה, זכי לחבריה.

ח) באיזה תנאי יכול מלווה לזכות אצל לווה על ידי שליח? מה

הציקרון?

ח. נתעמק בדין תופס לצורך חברו, בבית יוסף על הטור חושן משפט סימן קה.

בית יוסף

גם במרדכי פרק קמא דגיטין (סי' שכח) כתב בשם רבינו תם (ספר הישר חי' סי' קו) כן, וכתב עוד דנפקא מינה אם אחד חייב לשני בני אדם והאחד יתפוס משל המחוייב יתן לחבירו אם ירצה דמגו דזכי לנפשיה זכי לחבריה והוא יחזור על הבעל חוב ויתבע את שלו עכ"ל ומשמע לי דאפילו תפס סתם קאמר דהרשות בידו לתת לחבירו ולחזור לתבוע את שלו: ויש לדקדק בלשון רבינו שכתב אע"פ שלא תפס לצורך עצמו וכו' דמשמע דטפי עדיף כשתפס לצורך עצמו ואחר כך תפס לצורך חברו מכשתפס לצורך חברו קודם שיתפוס לצורך עצמו. והא ליתא דכיון שתפס לצורך עצמו כבר אין לו תפיסת יד בנכסיו של זה והוי ליה תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים דלא קנה. ויש לומר דהכי קאמר לא מבעיא אם תפס בבת אחת כשיעור מה שחייב לו וכשיעור מה שחייב לחבירו דמגו דזכי לנפשיה זכי לחבריה אלא אפילו פירש שתפס לחוב חברו ולא לחובו דהשתא אין לו תפיסת יד בנכסים הללו שתפס אפילו הכי קנה דמגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לאחרני. כן נראה לי.

9) מהן האמצעות והאפשרויות שיש לתופס?

ט. נראה עתה את דברי משאת בנימין סימן לב שחולק על הבית יוסף.

שו"ת משאת בנימין

שאלה לזה אחד היו עליו נושים הרבה ולו נכסים מועטים ואין מגיעין לכדי כל החובות ובא ראובן ותפס מנה מנכסי הלוח חמישים לצורך עצמו שהלוח היה חייב לו נ' זהובים וחמשים לצורך חברו שהלוח ג"כ היה חייב לו מי אמרינן דלא קנה חברו החמשים וזו שתפס ראובן דהא תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים הוא. או נימא הני מילי היכא שהתופס אין לו שום שייכות בתפיסה זו כגון שאין הלוח חייב להתופס כלום אבל היכא שהתופס יש לו ג"כ חוב על חברו אמרינן מגו דתופס לצורך עצמו תופס נמי לצורך חברו.

תשובה בפ"ק דבב"מ פלוגתא דאמוראי המגביה מציא לחבירו אי קני חברו אי לאו ומשמע דפלוגתייהו בתופס לב"ח במקום שחב לאחרים כדמסיק התם בהדיא רב נחמן ורב חסדא אמרי תרוייהו המגביה מציאה לחבירו לא קני חברו מ"ט הוי תופס לב"ח במקום שחב לאחרים והתופס לב"ח במקום שחב לאחרים לא קני ופסקו רוב הפוסקים דהלכתא כמ"ד המגביה מציאה לחבירו קני חברו ואעפ"י שחב לאחרים הוא מטעם מגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה ושמעינן מזה דלא אמרינן התופס לב"ח במקום שחב לאחרים לא קני חברו אלא היכא דלית ליה להתופס שייכות בגויה לצורך עצמו אבל היכא דאית ליה שייכות בתפיסה זו כגון במציאה דהא אי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבירו אפילו במקום שחב לאחרים. וא"כ בנדון דידן נמי כיון שתפס לצורך עצמו תפס נמי לצורך חברו ואפילו במקום שחב לאחרים. וכן דקדק נמי הרב ב"י מלשון טור ח"מ בסי' ק"ה. מ"מ נראה לע"ד דבנדון דידן אי אפשר לומר מגו דזכי נ' לנפשיה זכי נמי נ' לחבריה דהא סוף סוף חב לאחרים הוא בחמשים זהובים שתופס לצורך חברו. וק"ל התופס לב"ח במקום שחב לאחרים לא קני חברו ולא דמי למציאה דמגביה מציאה לחבירו קני חברו ואעפ"י שחב לאחרים הוא. דהתם

לאו חב גמור הוא דהא אי בעי זכי לנפשיה בכל הממון ולא היו אחרים יכולין למחות בו ולפיכך מגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה דמה הפסד יש לאחרים בזה שהוא נותן זכות שלו לחבריה שהרי כל מה שהוא נותן לחבירו היה יכול להחזיק לעצמו משא"כ בני"ד דלא שייך למימר הכי דאף אם היה רוצה להחזיק ולזכות בכל המנה שתפס אינו יכול שהרי אין חייב לו רק נ' זהובים ולענין נ' זהובים האחרים הוי ממש תופס לב"ח במקו' שחב לאחר' ולא דמי מיגו זה למיגו דמציאה דאיך נאמר שיזכה לחבירו במה שאינו יכול לזכות לעצמו (...). ותמיהני מהרב ב"י ז"ל שאם היה כוונת הטור כדבריו היה לו לכתוב הדין בפירוש כי דין מחודש הוא שלא נזכר לא בתלמוד ולא בפוסקים ואדרבא משמעות התלמוד והפוסקים אפכא מכוונתו כאשר כתבתי וסוף דבר ראובן זה שתפס המנה חמשים לצורך חובו וחמשים לצורך חוב חבירו לא קני רק הני שתפס לצורך עצמו ולא החמשים לצורך חבירו. ואפשר שגם הרב ב"י ז"ל לא כתב דבר זה להלכה אלא דרך משא ומתן בעלמא וראיה שהרי לא הזכיר דין זה בשי"ע.

10) מה החילוק שהוא צוה בין חוב לזכא?

י. נעיין בש"ך על שולחן ערוך חושן משפט סימן קה סעיף ב שמצדד לדברי הבית יוסף ומביא ראיות. ונעיין בקצות החושן חושן משפט סימן קה ס"ק ב.

ש"ך

(ב) מגו דאי בעי זכי לנפשיה - עמ"ש בסמ"ע ס"ק ג' וזהו דלא כמ"ש ב"י כו' וגם הב"ח חולק על הב"י וכן בתשו' משאת בנימין האריך להשיג בזה על הב"י והע"ש וזה שנים רבות חשבתי כדבריהם ועכשיו דקדקתי היטב בסוגיא פ"ק דמצינא ונלע"ד שהדין עם הב"י והע"ש דכיון דאית ליה זכיה בהגבה' זו זכי נמי לחבריה אפי' יותר ממה שיכול לזכות לעצמו דאע"ג דלא שייך מיגו דהא אפי' מ"ד דלא אמרי' מגו דבעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה מודה דהיכא דזכי לנפשיה מידי זכי לחברי' אפי' מה דלא מצי למזכי לנפשיה וכדמוכח (דף ח' ע"א) מרבא דפליג ארמי בר חמא וכן (סוף ד' ט') מרב נחמן דאותיב לעולא וכפירש"י שם ע"ש דלא ס"ל מיגו ואפי' הכי סבירא ליה גבי טלית שהגביהו ביחד דאע"ג דהתם לא יוכל לזכות בטלית רק החצי שלו זכי לחבריה אידך פלגא מטעמא דכיון דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה ואף ע"פ שאפשר לדחוק ולחלק מ"מ אין נראה לי לחלק אלא פשטא דש"ס ריהטא כהב"י ...

קצות החושן

(ב) מיגו דזכי לנפשיה. עיין ב"י (סעיף ב') וסמ"ע (סק"ג) וש"ך (סק"ב) היכא שתופס יותר מכדי חובו. ולענ"ד נראה כדברי הב"י דאפילו בתופס יותר מכדי חובו אמרינן מיגו דזכי לנפשיה, דהא בשליח לדבר עבירה דודאי לא הוי שליח ואפי"ה בשותפין שגנבו היכא דגנב אדעתיה ידיה ואדעתיה דחבריה מהני משום מגו דזכי לנפשיה בחציו זכי נמי לחבריה אפילו במקום דליכא שליחות כגון בגניבה דהוי דבר עבירה, וכמבואר להדיא בפרק קמא דמצינא דף (ד') [ח'] (ע"א) וע"ש ברש"י (ד"ה פטור), וא"כ כיון דאי הוי תפיס אדעתיה ידיה ואדעתיה דחבריה הוי מועיל אפילו ביתר מכדי חובו משום מגו דזכי לנפשיה זכה נמי לחבריה דמהני אפילו בדבר עבירה ומכל שכן בזה, א"כ אפילו תופס כולו אדעתיה דחבריה אמרינן תרי מגו

ודו"ק, ועיין מ"ש בסימן שמ"ח סעיף ח' (סק"ג). מיהו היכא דתופס כולו אדעתיה דחבריה אפשר דלא אמרינן תרי מגו, דהא קי"ל כרבנן גבי מי שליקט את הפיאה ואמר הרי זו לפלוני עני דסברי רבנן דיתננה לעני הנמצא ראשון (גיטין יא, ב), וא"כ מעשיר לעני הוא, דהא מעני לעני אמרינן מגו דזכי לנפשיה, וא"כ ע"כ תרי מגו לא אמרינן, מיהו הב"י מיירי דזוכה אדעתיה ואדעתיה דחבריה וצ"ע.

11) האם בעל חוב יכול לתפוס רק עבור בעל חוב אחר?

יא. נחזור לסוגייתנו בדברי התוספות ד"ה "ושותפין".

ושותפין שגנבו - פ"י בקונטרס שהוציא לדעתו ולדעת חבירו כדאיתא בב"ק (דף עח:): ואין נראה דהתם בטביחה איירי וטביחה אפי' אמר צא וטבח לי חייב דדרשינן (שם דף עא.) תחת לרבות השליח אלא שותפין שגנבו שהגביהו שניהם.

12) איך משאע מדברי התוספות שצריך להבין דין שותפים שגנבו, ומה הנ"מ האפשרית מזה להבנת סוגייתנו?

יב. נסיים עם דברי השיעורים בבבא מציעא סוגיה 15, ז-ח.

שיעורים בבא מציעא

כאמור לא מפורש בתוס' אם הם חולקים על רש"י גם במציאה או שמא חולקים הם עליו רק בגניבה. ועל הצד שמגו דזכי בנוי על מושג השליחות ניתן לומר שגם התוס' יודו שהמגביה מציאה לבד עבורו ועבור חיברו מזכה את חבירו. אבל בגניבה שהיא דבר עבירה לא שייך לומר ששנים עשו את המעשה כאשר רק אחד עשאו בפועל, הרי, לא כבדיני ממון, בגניבה לא צריך שהקנינים יגמרו כדי לעבור על לאו דלא תגנוב. וא"כ יתכן שהתוס' גם מודים לדברי הש"ך (קה') שגם לתופס מבעל חוב במקום שחב לאחרים מועילה תפיסת האחד עבור השני. אלא ניתן להבין שהתוס' סוברים שדין מגו דזכי איננו משום שליחות וממילא יחלקו על שיטת רש"י. ז"א לא תועיל שליחות בסוגייתנו משום שאין דעת מקנה כאשר כל אחד מכוון לקנות את הכל לעצמו. וכן לא מועילה שליחות בגניבה משום שאין שליח לדבר עבירה. אלא שכאשר שניהם הגביהו את המציאה ביחד, כל המציאה נמצאת מוגבהת לצורך קנין. א"כ כל אחד יכול לקנות בה חצי ואין חסרון מצד החצי השני שביד חבירו שיחשב כמונח על גבי קרקע. (דברים אלו כסברת הריטב"א לעיל אות ב'). אלא שלשון הגמרא קצת קשה לשיטה זו וצריך לקרא "מגו דזכי לנפשיה יכול ג"כ חבירו לזכות". ועל פי זה צודקים דברי הסמ"ע (סימן קה') שדברי רבא הם רק כאשר הגביהו יחד.

13) כמה חולקים התוספות על רש"י, ואמה הם מסכימים (רק באנה
או גם באצ"א)?

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה
יעשה ישראל"

תשובות

- (1) אדם לא יכול לזכות מציאה לחברו מדין מקום שחב לאחרים.
- (2) דינו מבוסס על הסברה שאי אפשר לקנות בהגבהה אלא אם כן הקונה מגביה את כל החפץ, ובמשנתנו לכאורה כל אחד מגביה רק חצי. א"כ גם כדי לקנות חצי צריך להגביה את הכל. ומוכח מהסיפא של משנתנו שכאשר שניהם כווננו לקנות יחד, הם קנו. א"כ המגביה מציאה, אם מכוון להקנות חציה לחבירו, קנה חבירו.
- (3) על פי הרישא של המשנה ברור שכל אחד מתכוון להגביהה רק לעצמו, ולכן אין דעת מקנה לחברו.
- (4) מוטב שיחלקוה הם כיון דחד מינייהו לא פסיד מידי ואיניש דעלמא נמי לא פסיד מידי.
- (5) מדין שליחות לא יתכן, אלא צריך לומר שיש דין אחר.
- (6) מדין שותף, ויש לימוד להתיר דוקא במקרה זה.
- (7) הרי בשליחות עדיין קיימת הבעיה של חב לאחרים במציאה!
- (8) בתנאי שהלווה חייב גם לשליח "דאי זכי לנפשיה, זכי לחבריה".
- (9) אפילו תפס רק לחוב חברו ולא לחובו, זכה לחברו. אך אם כבר גבה את כל חובו, אינו יכול שוב לגבות עבור חברו.
- (10) מציאה שונה מחוב שהרי תמיד הוא יכול לזכות בכל.
- (11) משמע שלא.
- (12) רק בטביחה שייך לומר שטבח לדעת חברו. ולכן השותפים שגנבו הגביהו יחד וא"כ גם במציאה למגו דזכי צריך שיגביהו יחד.
- (13) יתכן שמחלוקת רש"י ותוס' הנה רק בדבר עבירה ולא במציאה. הבנה אחרת בתוס' - לא צריך שליחות לדין מגו דזכי וכל המציאה מוגבהת לצורך קנין וכל אחד זוכה בחצי.

סוגיה טו (דף ח ע"ב – ט ע"א): רכוב ומנהיג

בסוף המשנה מובא מקרה של מציאת בהמה, כאשר שניים "אוחזים" בה לכאורה, במקרה שאחד רכוב עליה ואחד מנהיג אותה מלפניה. הסוגיה שלנו דנה בדרכים לקנות בהמה (רכיבה, משיכה, הנהגה וכו'), ובשאלה האם במציאה דרכי הקניין האלו גם מועילות על מנת לזכות בבהמה שהיא הפקר. מתוך כך מבררת הסוגיה את מהות קניין הרכיבה - האם הוא סוג של תפיסה או שהבהמה צריכה גם לזח מחמתו כי זה סוג של משיכה.

בבא מציעא ב ע"א

משנה: היו שנים רוכבין על גבי בהמה או שהיה אחד רכוב ואחד מנהיג זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלקו...

א. השאלה היסודית שאנו מבררים היא מהי המהות של קניין רכיבה – האם הרכוב סתם יושב על הבהמה או שמא הוא גם גורם לה לזח? נעניין בתוספות ח ע"ב ד"ה "רכוב" (השני).

בבא מציעא ח ע"ב

היו שנים רוכבין: אמר רב יוסף אמר לי רב יהודה שמעית מיניה דמר שמואל תרתי, רכוב ומנהיג - חד קני וחד לא קני, ולא ידענא הי מיניהו. היכי דמי? אילימא רכוב לחודיה ומנהיג לחודיה - מנהיג לחודיה מי איכא מאן דאמר לא קני? אלא אי איכא למימר דלא קני - רכוב הוא דאיכא למימר. אלא, רכוב במקום מנהיג איבעיא ליה, מאי? רכוב עדיף - דהא תפיס בה, או דלמא מנהיג עדיף - דאזלא מחמתיה.

תוספות

רכוב עדיף דתפיס בה - אין לפרש דתפיס ברגליו או במה שיושב עליה דהאי לא מיקרי תפיס בה אלא במה שהוא תפוס במוסירה קרי תפיס בה דהא בסמוך נקט האי לישנא וצריך לומר דתפיס בה ואזלא נמי מעט מחמתיה או דלמא מנהיג עדיף דאזלא מחמתיה טובא דאי לא מיבעיא ליה ברכוב אלא משום דתפיס בה גרידא א"כ מה פושט בסמוך מיושב דפטור והכי נמי דרכוב לא קני והלא לענין כלאים אינו תלוי כלל בתפיסה אלא באזלא מחמתיה ולענין קנין אינו תלוי כי אם בתפיס בה ולא באזלא מחמתיה.

(1) ד"ק מדבריהם איך הם מדדיריט קניין רכיבה.

ב. נראה עתה את דברי רש"י (ח ע"ב) ד"ה "אלא רכוב במקום מנהיג".

אלא רכוב במקום מנהיג - שניהם באים לפנינו זה רכוב וזה מנהיג, זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי, אמר שמואל: חד קני, ומבעיא ליה לרב יהודה היכא דאיתנהו לתרווייהו, הי

עדיף, רכוב עדיף - דהא תפיס בה, וכי אמרינן משיכה קני - היכא דליכא רכוב, אבל במקום רכוב - לא.

2) מהי שיטתו בהלכות "רכוב"?

ג. נעיין בקידושין כה ע"ב.

משנה

בהמה גסה נקנית במסירה והדקה בהגבהה דברי רבי מאיר ור' אליעזר וחכמים אומרים בהמה דקה נקנית במשיכה.

רש"י

נקנית במסירה - בעליה מוסרים אותה ללוקח באפסר או בשערה כדתניא לעיל (דף כב) כיצד במסירה כו' אבל משיכה לא מקניא דאין דרכה בכך להוליכה לפניו.

3) מה קשה משם לרש"י (נחשוב למה לא מוזכרת רכיבה במשנה)?

ד. כדאי לסקור את אפשרויות הקניין כדי להבין את עניין הרכיבה. נעיין בשיעורים בבא מציעא, סוגיא 16, 17.

שיעורים בבא מציעא

הקנינים מתחלקים לב' סוגים: מעשה בגוף החפץ, מעשה בין גברא לגברא. קנין אפשר לעשות בגוף החפץ. במטלטלים: משיכה, הגבהה, הכנסה לרשות קונה. בקרקעות: חזקה. אלא ניתן גם לעשות קנין כאשר החפץ לא נמצא בפני המוכר והקונה: מטלטלים נקנים בקנין סודר, קרקעות בכסף ושטר, בהמה במסירה. גם כאשר הבהמה נמצאת בפניהם, ניתן להשתמש בקנינים אלו, למרות שאינם עושים את הקנין בגוף הבהמה, אלא מדובר בקנין בין גברא לגברא. וברור שבקנינים שבין גברא לגברא צריך דעת מקנה, וא"כ נכסים שהם הפקר אינם נקנים בסוג זה של קנינים, אלא נקנים רק בפעולות על גוף החפץ. ע"פ זה אי אפשר לומר שרכיבה היא מסירה לשיטת רש"י, משום שמסירה איננה שייכת להפקר, כפי שאמרה הגמרא במפורש (בדף ח ע"ב).

4) למה לא ניתן לומר שרכיבה כאלוהי מ"שיכה"?

ה. נעיין עתה בברייתא ח ע"ב - ט ע"א ובדברי תוספות הרא"ש בבא מציעא ט ע"א, ששואל למה לא מחזר קניין רכוב אצל גמל וחמור:

ברייתא

ת"ש השנים שהיו מושכין בגמל ומנהיגין בחמור או שהיה אחד מושך ואחד מנהיג במדה זאת קנו ר' יהודה אומר לעולם לא קנה עד שתהא משיכה בגמל והנהגה בחמור קתני מיהת או שהיה אחד מושך ואחד מנהיג מושך ומנהיג אין אבל רכוב לא הוא הדין דאפילו רכוב והא דקתני מושך ומנהיג לאפוקי מדרי' יהודה דאמר עד שתהא משיכה בגמל והנהגה בחמור קמשמע לן דאפילו איפכא נמי קני אי הכי ליערבינהו וליתנינהו שנים שהיו מושכין ומנהיגין בין בגמל בין בחמור איכא חד צד דלא קני איכא דאמרי משיכה בחמור ואיכא דאמרי אהנהגה בגמל ואית דמותיב מסיפא במדה זו קנה במדה זו למעוטי מאי לאו למעוטי רכוב לא למעוטי איפכא אי הכי היינו ר' יהודה איכא בינייהו צד אחד דלא קנה אית דאמרי משיכה בחמור ואיכא דאמרי הנהגה בגמל.

תוספות הרא"ש

וי"ל דעיקר מתניתין לא אתיא אלא לאשמעינן יחלוקו ולא להשמיענו קנייני בהמה. אבל הכא אתא לאשמעינן קניינו של הגמל ולמעוטי דברים שאין ניקנין בהם כדממעט נמי ר' יהודה משיכה מחמור והנהגה מגמל. הילכך אם איתא דרכוב קני ליה למיתני רכוב בהדי מנהיג ומושך אע"ג דלא תני הגבהה מילתא דפשיטא היא דהגבהה קונה בכל מקום. והא דלא דייק הכי ממתני' דקתני בקדושין בהמה גסה נקנית במסירה או במשיכה לר' ולא חשיב רכוב, התם רכיבה, אבל הכא קתני גמל וחמור דשייך בהו בכל בהמה גסה איירי. ויש דלא שייכי בהו רכיבה הוה ליה למתני. ולא הוה מצי לשנויי דתנן הכי וכ"ש רכוב דקא תפיס ביה. דאין זה דבר פשוט כל כך.

5) מניין הוא מקשה על קניין רכיבה ומה ההפכה על מהות רכיבה
עיסתו?

ו. נעיין שוב בדברי התוספות.

6) מה הראיה שלהם שרכיבה היא סולא עיסתה?

ז. נעבור עכשיו לחידושי הר"ן בבא מציעא ח ע"ב.

חידושי הר"ן

ומדאפיך שמואל ותני וכו' ש"מ רכוב לחודיה לא קני. דאי אמרת קני שמפני שהבהמה הולכת מכוחו הויא ליה כמשיכה אף ביושב בקרון הו"ל לחיוביה שאף כאן כשהבהמה מרגשת שהקרון טעון הולכת ביותר, אלא לאו ש"מ דאע"ג דהכי הוא, גרמא בעלמא הויא ולא הוי כמנהיג, רוכב נמי לענין קניה אע"ג דמחמתיה אזלה גרמא בעלמא הויא ולא הוי כמושך.

7) האם לדעתו רכיבה יכולה להיות משיכה?

ח. נעניין בברייתא (ט ע"א) של אחד תופס במוסירה. ונעניין בדברי התוספות ד"ה "ונקני", ט ע"א.

בבא מציעא

תא שמע: אחד רכוב חמור ואחד תפוס במוסירה - זה קנה חמור וזה קנה מוסירה. שמע מינה: רכוב קני! - הכא נמי במנהיג ברגליו. - אי הכי נקני נמי רכוב במוסירה! - אימא: זה קנה חמור וחצי מוסירה, וזה קנה חצי מוסירה. - בשלמא רכוב קני - דקמגבה ליה בן דעת, אלא תפוס במוסירה במאי קני? - אימא: זה קנה חמור וכוליה מוסירה, וזה קני מה שתפוס בידו. - האי מאי? אם תימצי לומר המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו - הני מילי היכא דקא מגבה ליה אדעתא דחבריה, האי - אדעתא ידיה קא מגבה ליה, איהו לא קני - לאחרניי מקני? - אמר רב אשי: זה קנה חמור ובית פגיה, וזה קנה מה שתפוס בידו, והשאר לא קנה לא זה ולא זה. רבי אבהו אמר: לעולם כדקתני, הואיל ויכול לנתקה ולהביאה אצלו. והא דרבי אבהו ברותא היא. דאי לא תימא הכי - טלית שהיא מונחת חציה על גבי קרקע וחציה על גבי עמוד, ובא אחד והגביה חציה מעל גבי קרקע, ובא אחר והגביה חציה מעל גבי עמוד, הכי נמי דקמא קני ובתרא לא קני, הואיל ויכול לנתק ולהביא אצלו? אלא, הא דרבי אבהו ברותא היא. תא שמע, רבי אליעזר אומר: רכוב בשדה ומנהיג בעיר - קנה! - הכא נמי מנהיג ברגליו. - אי הכי היינו מנהיג! - תרי גווני מנהיג. - אי הכי רכוב בעיר מאי טעמא לא קני? - אמר רב כהנא: לפי שאין דרכן של בני אדם לרכוב בעיר. - אמר ליה רב אשי לרב כהנא: אלא מעתה, הגביה ארנקי בשבת, שאין דרכן של בני אדם להגביה ארנקי בשבת - הכי נמי דלא קני? אלא מאי דעבד עבד - וקני, הכא נמי, מאי דעבד עבד - וקני. אלא במקח וממכר עסקין, דאמר ליה: קני כדרך שבני אדם קונין.

תוספות

ונקני נמי רכוב במוסירה - אי גרסינן אי הכי ה"פ אי אמרת בשלמא כשאין מנהיג ברגליו ורכוב קני הבהמה משום דתפיס בה א"ש דלא קני מוסירה דבמטלטלין לא שייך קנין של מוסירה אלא בהגבהה או משיכה אבל אי מיירי במנהיג ברגליו לקני נמי מוסירה במשיכת הבהמה אי אמרינן משוך בהמה זו וקני כלים שעליה קני דלקמן מיבעיא לן אי קני אי לא קני לפשוט מהכא דלא מהני.

8) מה הראיה לשיטת רש"י מהאירסה "אי הכי"?

ט. נשאלת השאלה בעניין קניין רכיבה ברשות הרבים. נראה את הברייתא של רבי אליעזר (ט ע"א) ונעיין בשו"ע סימן קצז בסוף אות ה.

בבא מציעא

ת"ש ר' אליעזר אומר ורכוב בשדה ומנהיג בעיר קנה ... אי הכי רכוב בעיר מאי טעמא לא קני? אמר רב כהנא לפי שאין דרכן של בני אדם לרכוב בעיר ... במקח וממכר עסקינן דאמר ליה קני כדרך שבני אדם קונין.

שו"ע

... או שהיה ברשות הרבים שהרבים דוחקים שם הרי זה קונה ברכיבה והוא שתהליך בו.

9) האם מוציאה רכיבה ברשות הרבים?

י. נראה עתה את דברי הקצות החושן סימן קצז, אות ב.

קצות החושן

ברשות הרבים שהרבים דוחקים שם ויש לדקדק כיון דרכוב דקונה הוא מטעם משיכה במאי דאזלא מחמתו ואין משיכה ברה"ר אלא בסימטא.

10) מה הוא מקשה על קניין רכיבה ברשות הרבים?

יא. נתרץ את קושית הקצות עם דברי הנתיבות שם אות ב.

נתיבות

שהיה בר"ה עסמ"ע ס"ק י"ד ובקצה"ח הקשה הא רכיבה הוא מטעם משיכה ומשיכה לא מהני בר"ה והוא לכאורה תמוה בעיני כך מעיין ואפשר דס"ל כדעת התוס' בבא מציעא דף ט בד"ה ונקנה נמי רכוב במוסירה דמשמע מדבריהם דאי אמרינן רכוב קנה קנה מטעם מוסירה ע"ש ואף שכתבו לעיל בד"ה רכוב עדיף דבעינן ג"כ אזלא מעט מחמתו ע"ש ועיי' צ"ל דס"ל לתוס' דמצטרפין קנין מוסירה לקנין דאזלא מחמתו ובצירוף שניהם קונה וכ"כ הש"מ רק שכתב דבמציאה אין מצרפין משום דל"ש מוסירה כלל במציאה דמאן מסר ליה אבל במו"מ דשייך מוסירה מצרפין וכיון דע"י צירוף של משיכה דאזלא מחמתו וע"י מוסירה נגמר הקנין ומוסירה אינו קונה רק בר"ה ובמשיכה אינו קונה רק בסימטא א"כ אין לחלק ברכיבה בין סימטא לרה"ר כיון דע"י צירוף שניהם באה הקנין לכך אין לחלק בין סימטא לרה"ר.

11) איך הדברים מתורצים לפי הנתיבות?

יב. נעיין בשיעורים בבא מציעא סוגיא 16 אות ט.

שיעורים בבא מציעא

אפשר לתרץ שמשיכה איננה הכנסה לרשות קונה (מה שלא מתאפשר ברה"ר) אלא עקירת יד ורגל. והסיבה שמשיכה אינה קונה ברשות הרבים היא משום חוסר השליטה שיש למושך על הבהמה מפאת ריבוי בני האדם המתהלכים שם. את אותו החסרון אפשר לתקן ע"י רכיבה שהיא עקירת יד ורגל, כאשר הוא רוכב על הבהמה. א"כ החידוש הוא שברשות הרבים מנהיג לבד לא קונה ורוכב ומנהיג ברגליו קונה. לפי הבנה זו צ"ל שמכונית נקנית ברשות הרבים ולא צריך סימטא לזה. ויותר נראה לתרץ כפי שאמרו הראשונים שרכיבה קונה בר"ה משום שאיננה משיכה. ומשיכה איננה קונה שם בשום אופן.

12) מה ההבדל המהותי בין רכיבה למשיכה?

יג. הגמרא בדף ח ע"ב דנה בקניין מסירה במציאה.

בבא מציעא דף ח

אתמר נמי אמר רבי חלבו אמר רב הונא מוסירה מחבירו קנה, במציאה ובנכסי הגר לא קני. מאי לשון מוסירה? אמר רבא אידי אסברא לי כאדם המוסר דבר לחבירו. בשלמא מחבירו קני דקא מסר ליה חבירה אלא במציאה ובנכסי הגר מאן קא מסר ליה דליקני.

13) למה לא שייק קניין מסירה במציאה?

יד. נעיין עתה בדברי התוספות ד"ה "אחזה" בבא בתרא עה ע"ב.

תוספות

אחזה בטלפה (בפרסה שלה, או בשערה או באוכף שעליה...) - פירב"א דמסירה בעינן מיד ליד ומייתי ראייה מפ"ק דבבא מציעא (דף ח: ושם) דאמר מאי לשון מסירה כאדם שמוסר דבר לחבירו ואמר נמי התם מסירה מחבירו קנה במציאה ובנכסי הגר לא קנה דמאן מסר ליה למיקני משמע דבעינן מסירה מיד ליד. ואין נראה דהא קתני הכא אחזה בטלפה משמע דבעצמו אחזה ורבינו שמואל פירש נמי אחזה בטלפה במצות המוכר ועוד דאמר לקמן גבי מסירה כל היכא דאמר ליה לך חזק וקני כ"ע ל"פ דקנה ואי בעינן מסירה מיד ליד לא הו"ל למימר לך חזק וקני אלא תא חזק וקני והאי דאמר בבא מציעא (שם) כאדם המוסר דבר לחבירו היינו שאומר לו לך חזק וקני והא דאמר במציאה ובנכסי הגר מאן מסר ליה היינו מי יאמר לו לך חזק וקני דליקני באחיזה בעלמא.

14) מהם שני האופנים האופאית שם הצניין צורת קניין המסירה?

טו. בשיעורים בבא מציעא סוגיא 16 אות י מובא הבדל מהותי בין רכיבה למסירה.

שיעורים בבא מציעא

ההבנה הפשוטה בסוגייתנו (ח:) היא שקניין מסירה הוא פעולה של העברת בעלות ממוכר לקונה. פעולה זו איננה בגוף הבהמה, אלא על ידי מסירת המוסירה מיד מוכר ליד קונה נקנית הבהמה. ומובן מה שאומרת הגמרא שקנין זה לא מועיל בבהמת הפקר, משום שאין שם דעת מקנה. בתוס' (ד"ה אחזה, ב"ב עה:) מובאת מחלוקת ראשונים באופן קניין המסירה. יש סוברים שהקניין חל רק אם המוסירה נמסרה מיד המוכר אל תוך יד הקונה. ודעת התוס' שם היא שדי באמירת "לך חזק וקני" כדי שיזכה הקונה בבהמה. א"כ התוס' ס"ל שקניין מסירה הוא דומה לקניין בגוף הבהמה. ע"י תפיסת המוסירה משתלט הקונה על הבהמה. וא"כ לכאורה למה שלא יקנה את הבהמה מן ההפקר ע"י תפיסת המוסירה? אלא צ"ל שבהפקר יש הפרדה גמורה בין הבהמה למוסירה שעליה אפשר לזכות בבהמה לחוד ואפשר לזכות במוסירה לחוד. החידוש של קניין מסירה הוא שבמכירה הדעת מקנה של המוכר עושה את המוסירה כחלק מן הבהמה, כפי שיש אומרים שאם בעל עץ אמר לחבירו "לך קטוף פרי מן העץ וקנה את העץ", קנה את עץ ע"י קניין הפרי. והוא הדין בקנין פרה ע"י חליבתה. אבל בהפקר שאין דעת מקנה, גם לתוס' לא תועיל תפיסת המוסירה לקנות את הבהמה. אבל אין ללמוד מכאן שלא תועיל רכיבה בהפקר למ"ד שאיננה משיכה, משום שרכיבה היא שליטה על עצם הבהמה ולא על המוסירה בלבד.

15) למה ניתן לאמר שיש קניין רכיבה גם בהפקר?

טז. נראה שוב את הגמרא בדף ח ע"ב שמביאה את המשנה מכלאים של המנהיג והיושב בקרון, ואת דברי התוספות שם ד"ה רכוב (השני) על היושב בקרון.

16) מה הקושיא שם על פירוש רש"י שרכוב בהמה לא לזה

מחמתו?

יז. נעיין עתה בבית הלוי סימן מג.

ב"מ ד' ח' ע"ב בתוס' ד"ה רכוב עדיף, וצ"ל דתפיס בה ואזיל נמי מחמתו כו', והנה לעיל ע"א דאמרין דלמא הא קמ"ל דרכוב נמי קני וכי' רש"י וז"ל ואע"ג דלא משיכה היא דאינו זזה ממקומה

שאינ מנהיגה ברגליו, ומדבריו משמע דלמ"ד רכוב קני היא אפי' הבהמה עומדת לגמרי דהרי כתב ואינו זזה ממקומה רק הרכיבה שעל' הוא קנין ולדבריו קשה קושי' התוס' דמאי פשיט מהך דכלאים דאע"ג דשמואל ס"ל דלא חשיבה הנהגה מ"מ אפשר דקונה מצד הרכיבה עצמה, והנראה דס"ל לרש"י דעיקר הסברא דרכוב במקום מנהיג יהי' אחד מבטל לחבירו זהו רק אם נאמר דשני הקנינים מסוג אחד וכגון דנאמר דרכוב קונה מצד משיכה דמה דאזלה מחמת' חשיבה משיכה שפיר י"ל דבמקום מנהיג או דמנהיג מבטל אותו דמשיכה של מנהיג עדיף יותר משל רכוב או דהוא מבטל לשל מנהיג אבל אם נאמר דקנין של רכוב הוא מצד הרכיבה וא"כ הוא קנין אחר שאין בו שום צד משיכה אין סברא כלל לומר שיבטל הוא למנהיג או מנהיג יבטל אותו כיון דרכיבה לא צריכה להנהגה כלל והוא קנין אחר לגמרי, ומשו"ה פשיט ל' רב יהודה דלשמואל בע"ב רכוב לחודא לא קני ממ"נ דהרי אם מימרא דשמואל הי' ברכוב לחודא ומנהיג לחודא הרי פשיטא דעל רכוב אמר דלא קני ואין מקום לומר דלשמואל יהי' רכוב לחודא קני רק אם נאמר דשמואל רכוב במקום מנהיג קאמר דאחד מבטל לחבירו וא"כ הא יהי' מוכרח דרכוב יהי' בו קנין מצד משיכה והרי זה מוכרח מהך דכלאים דלשמואל אין ברכוב משום הנהגה כלל ואי דנאמר דרכיבה יש בו קנין מצד הישיבה עצמו הרי אין מקום שיבטל למנהיג או שמנהיג יבטל אותו ושפיר הוכיח רב יהודה מדברי שמואל עצמו אבל לעיל דאמר דלמא קמ"ל דרכוב קני הרי היא דלא כשמואל דהכא ושפיר י"ל דקנין הוא מצד הישיבה עצמו בלא שום הנהגה כלל, ובודאי דכן מסתבר לומר דהרי מהך לכלאים מוכרח דאין ברכיבה שום הנהגה ואם נאמר דמ"מ קני רכוב בע"כ הוא מצד הישיבה עצמה וממילא דקונה גם בלא זזה ממקומה כלל.

17) א"ק הלא מתרץ את רש"י?

יח. הרי"ף השמיט את סוגיית "רוכב ומנהיג", נעיין בדברי הנימוקי יוסף, בבא מציעא דף ד ע"ב בדפי הרי"ף.

נימוקי יוסף

שמעינן מהכא דרכוב או מנהיג שניהם שוים לקנות בהמה מן ההפקר בין שהרוכב בועט בה ומנהיגה ברגליו או לא בכל ענין משמע ממתניתין דתני לה סתמא.

18) מה מסיק הנימוקי יוסף מהשטת הרי"ף?

יט. נראה עתה איך הרמב"ם למד את הסוגיה, בהלכות כלאים פ"ט, ה"ט ובהלכות מכירה פ"ב, ה"ו וה"י. וכן נעיין בשיעורים בבא מציעא שם אות יג.

רמב"ם הלכות כלאים

עגלה שהיו מושכין אותה כלאים היושב בעגלה לוקה ואע"פ שלא הנהיג שישבתו גורמת לבהמה שתמשוך העגלה וכן אם היה יושב אחד בעגלה ואחד מנהיג שניהן לוקין ואפילו מאה שהנהיגו כלאים כאחד כולן לוקין.

רמב"ם הלכות מכירה**הלכה ו**

כיצד קונין את הבהמה במשיכה אין צריך לומר אם משכה והלכה או שרכב עליה והלכה בו שקנה אלא אפילו קרא לה ובאה או שהכישו במקל ורצה בפניו כיון שעקרה יד ורגל קנאה והוא שימשוך בפני הבעלים אבל אם משך שלא בפני הבעלים צריך שיאמר לו קודם שימשוך לך משוך וקנה:

הלכה י

המוכר בהמה לחבירו או נתנה לו במתנה ואמר קנה אותה כדרך שבני אדם קונין אם משך או הגביהה קנה אבל אם רכב עליה אם בשדה קנה ואם בעיר לא קנה לפי שאין דרך בני אדם לרכוב בעיר לפיכך אם היה אדם חשוב שדרכו לרכוב בעיר או אדם מזולזל ביותר שאינו מקפיד על הילוכו בעיר רוכב כגון המטפלין בגידול הבהמות או העבדים או שהיתה אשה או שהיה ברשות הרבים שהרבים דורסין שם הרי זה קונה ברכיבה והוא שתהלך בו.

שיעורים בבא מציעא

גם הרמב"ם מביא בכמה מקומות רוכב בסתם (טוען ונטען ט, ז. מכירה ב, ו'. גזלה ואבידה יז', ז'). א"כ משמע שס"ל שלא צריך שהרוכב ינהיג ברגליו. אלא שבהלכות מכירה אומר הרמב"ם ש"רכב עליה והלכה בו" ומשמע שצריך שאזלא מעט מחמתו, והוא משום שס"ל שרכיבה היא משיכה. מסביר הגר"א (בביאורו על שו"ע רעא, ג) שהפסק שרכוב סתם קונה הוא לא כשמואל משום שהקשו הרבה עליו ואע"ג דשנינהו, שנויי דחיקי נינהו. ועוד ראה שסובר הרמב"ם שרכוב סתם קונה, משום שפסק בכלאים (כלאים ט, ט) שיושב לוקה. שס"ל לרמב"ם שלא להפוך את הברייתא (ח:): וההיפוך הוא לדעת שמואל שהוא דעת יחיד. והגמרא תלתא קנין רכיבה בישיבה בקרון א"כ אם יושב לוקה כל שכן שרכוב סתם קונה. וכך גם פסק הרי"ף בכלאים (מובא בטור סימן רצז'). וא"כ רכיבה היא סוג של משיכה.

19) מה ניתן להסיק מצ"ן רוכב שם?

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל"

תשובות

- (1) קנין רכיבה הוא כאשר אזלא מעט מחמתיה. רכיבה היא סוג של קנין משיכה שמהותו עקירת יד ורגל של הבהמה.
- (2) משמע שרכוב הוא כפשוטו ללא הזזה (= לא משיכה).
- (3) קניין רכיבה אמור להיות מחכר שם, לכן משמע שהוא כלול במשיכה כדברי התוספות.
- (4) אין אפשרות לקנות בהפקר מדין מסירה (אין דעת מקנה).
- (5) מן המשנה בקידושין לא קשה שלא הביאו קנין רכיבה, משום שדיברו על כלל הבהמות וישנן בהמות שלא שייך בהן רכיבה (ולכו ניתן לומר שיש קניין רכיבה בבהמה המתאימה לו, אך לא הזכר). אבל מן הברייתא של גמל וחמור, העוסקת בדרכי הקנין שלהם, קשה שלא הזכרה רכיבה שהרי בשניהם שייכת רכיבה. מ"מ לרא"ש רכיבה הוא קניין עצמי (לא משיכה ולא מסירה אלא דבר נוסף שלא היה צריך להיות מחכר במשנה בקידושין).
- (6) מביאים ראיה מכלאים, מרכב שדומה ליושב בקרון, ושם האיסור הוא "אזלא מחמתיה".
- (7) הוא סובר שרכיבה היא גרמה בעלמא ולכן לא יכולה להיות קניין משיכה.
- (8) קושיית הגמרא שיקנה הרכוב את המוסירה היא רק אחר שהגדירה הגמרא רכוב כמנהיג ברגליו. ז"א רק אם ברור שהרכוב מזיז את הבהמה קשה למה שלא יקנה את המוסירה ביחד עם הבהמה. אבל ברכוב סתם לא קשה כלל לפי גירסא זו. ואם סברה הגמ' שגם ברכוב סתם הבהמה הולכת מעט מחמתו, היה לה לשאול "ונקני נמי רכוב במוסירה" גם כאן. אלא מכאן ראייה לרש"י שרכוב סתם לא אזלא מחמתיה.
- (9) להלכה מועילה רכיבה.
- (10) קשה משום שרכיבה היא משיכה והרי אין קניין משיכה בר"ה.
- (11) רכיבה היא שילוב של קניין משיכה וקניין מסירה והוא מועיל גם ברה"ר.
- (12) משיכה איננה הכנסה לרשות אלא עקירת יד ורגל ואינה מועילה ברה"ר משום חוסר שליטה של הקונה מפאת הרבים. אך רכיבה היא משיכה יותר טובה כיוון שהיא כוללת גם שליטה.
- (13) משום שצריך דעת מקנה ומאפקר אין.
- (14) א) מסירה מיד ליד, ב) אמירה לך חזק וקני.
- (15) החידוש של קניין מסירה הוא שע"י תפיסת המוסירה קונים את הבהמה. ברכיבה קונים את עצם הבהמה ע"י השליטה על הבהמה.
- (16) משום שהגמרא משווה את הרכב ליושב בקרון, חייבים לומר שגם ברכוב הבהמה זזה מחמתו.
- (17) ההשוואה שעשה רב יהודה בין כלאים לקנין רכיבה היא רק אליבא דשמואל דס"ל שרכיבה היא משיכה. אבל למי שסובר שרכיבה היא קנין אחר, לא שייך להשוותו לכלאים. וא"כ שיטת רש"י שרכוב איננו מצד משיכה, היא דלא כשמואל, ואין קושיא מכלאים.
- (18) הוא סובר שרכוב סתם קונה ולכן הביא סתם משנה כצורתה.
- (19) הרמב"ם סובר שרכוב סתם קונה אם הולכת מעט מחמתו.

סוגיה טז (דף ט ע"ב): משוך בהמה זו לקנות כלים שעליה

סוגייתנו דנה בשאלת קניית מטלטלים שנמצאים על גבי בהמה, על ידי משיכת הבהמה שלא על מנת לקנות אותה, אלא רק על מנת לקנות את המטלטלים שעליה. הדיון מיוסד על קניין חצר על מנת לקנות כלים שבתוכה, בדומה גם לקניין פירות שנמצאים בתוך ארגז, על ידי משיכת הארגז. השאלה היא כיוון שהקניינים שונים בין קניין בהמה לקניין מטלטלים, האם פעולת קניין שנעשית על הבהמה, אף כאשר היא סוג של משיכה, מועיל להיחשב קניין משיכה של המטלטלים או שמא בגלל השוני שבמשיכות, אי אפשר לקנות את הכלים מבלי לקנות את הבהמה עצמה קודם לכן. ובכלל, האם בהמה יכולה להיחשב לחצר על מנת להקנות את הכלים שעל גבה?

א. נענין בפשט דברי רבי אלעזר ובתשובתו של רבא, ונענין בדברי רש"י ד"ה "מי קני כלים".

בבא מציעא ט ע"ב

בעי רבי אלעזר: האומר לחבירו משוך בהמה זו לקנות כלים שעליה מהו? - לקנות? מי אמר ליה קני? - אלא: משוך בהמה זו וקני כלים שעליה, מהו? מי מהניא משיכה דבהמה לאקנויי כלים, או לא? - אמר רבא: אי אמר ליה קני בהמה וקני כלים מי קני כלים? חצר מהלכת היא, וחצר מהלכת לא קנה. וכי תימא כשעמדה, והא כל שאילו מהלך לא קנה - עומד ויושב לא קנה. והלכתא - בכפותה.

רש"י

מי קני כלים - במשיכה דבהמה עם הבהמה, דמדקא מבעיא לך במוכר כלים בלא בהמה - מכלל דבמוכר שניהם פשיטא לך דמדקני בהמה קני כלים, משום תורת חצר, דקיימא לן חצרו של אדם קונה לו, ובהמתו כחצרו, והא חצר מהלכת היא, וחצר מהלכת לא שמעינן דתקני, דכי אתרבאי (גיטין עז, א) מאם המצא תמצא בידו גגו חצרו וקרפיפו אתרבאי - דלא נייד, והוי משתמר.

1) מה יהיה הדין אם המוכר מקנה גם את הבהמה?

2) נדייק בדברי רבי אלעזר האם הוא מדבר על לקנות את הבהמה

או רק את הכלים?

ב. נחזור לדברי רש"י ד"ה "מי קני כלים".

3) לאיזה כיוון הסיט רבא את הדיון?

ג. נראה עתה את הגמרא בבבא בתרא פה ע"ב.

בבא בתרא פה

[מדובר בקניית סחורה ממוכר ע"י הכנסתה לכלי] ... ברשות מוכר לא קנה עד שיגביהנה או עד שיוציאנה מרשותו מאי לאו בכליו דלוקח לא בכליו דמוכר...

4) מה הדין במשיכת כלי של מוכר מבלי לקנותו, על מנת לקנות את חפציו שבתוכו? ואל כי זה לאה לדעתך נסתפק רבי אלא?

ד. רבי אלעזר הסתפק בדיני משיכה. נעיין בדיון זה בשו"ע חושן משפט סי' רב סעיפים יד, טו.

שו"ע חושן משפט

יד אמר לו המקנה משוך בהמה וקנה כלים שעליה הואיל ולא הקנה לו גוף הבהמה אע"פ שמשכה והיא כפופה לא קנה כלים שעליה עד שימשוך הכלים עצמם.
טו אמר לו משוך קופה זו ובמשיכתה קנה מה שבתוכה קנה מה שבתוכה אע"פ שלא קנה הקופה.

5) ד"ק מה היה הספק של רבי אלא?

ה. נראה עתה מה ההבדל בין בהמה לקופה, בחזון יחזקאל (פירוש על התוספתא) על בבא בתרא עו ע"א.

חזון יחזקאל

ואם תאמר הלא כתב הרמב"ם בהלכות מכירה (פ"ג הי"ד): "אמר לו המקנה משוך בהמה וקנה כלים שעליה הואיל ולא הקנה לו גוף הבהמה אע"פ שמשכה והיא כפופה לא קנה כלים שעליה עד שימשוך הכלים עצמם" - משמע שדוקא בבהמה לא קנה מה שעליה משום שאין משיכתם שוה. "אבל אם אמר לו משוך קופה זו ובמשיכתה קנה מה שבתוכה, קנה מה שבתוכה אע"פ שלא קנה הקופה" (לשון המחבר סוף סימן ר"ב). ולדידה אפילו בקופה נמי כל שלא קנה קופה לא יקנה נמי מה שבתוכה. ויש לומר דשאני התם כיון דאמר לו משוך קופה זו ובמשיכתה קנה מה שבתוכה הרי זה כמו שהשאל לו את קופתו לכך.

6) מה ההבדל בין בהמה לקופה? - לאה הקניין מוציא בקופה?

ו. נעיין עתה בדברי הנימוקי יוסף בדף ד ע"ב מדפי הרי"ף.

נימוקי יוסף

עוד גרסי' בגמרא: בעי רבי אלעזר האומר לחברו משוך בהמה זו וקני כלים שעלי' מי מהני' משיכה דבהמה לאקנויי כלים או לא אמר רבא ואי א"ל קני בהמה וקנה כלים שעליה מי קנה חצר מהלכת היא וחצר מהלכת לא קנה והלכתא בכפות': פי' משוך בהמה זו וכו' הא דאיבעי' ליה במשוך בהמה ולא במשוך כלי זה לקנות כלים שעליו משום דמשיכת כלי אפילו בכלי של מוכר מהני' משיכה לקנות מה שבתוכו כדמוכח מפ' הספינה (דף פה) דמשיכת הכלי כנגד משיכת מה שבתוכו אבל משיכת הבהמה בהנהגה וכלים בגרירה ולפיכך בעי אי מהני' משיכה דבהמה לכלים משום דלא דמו משיכות להדדי. ואמר ליה רבא מדאבעיא לך במשוך בהמה משמע דפשיטא לך דאי א"ל קנה בהמה מהני אף בכלים דאף על גב דמדין משיכה לא מהני משום דלא דמו מהני מיהא מדין חצר ואמאי הא חצר מהלכת היא (ואמר רבא נמי) כל שמהלך לא קנה עומד ויושב לא קנה והלכתא מסקינן דבכפותה קנה מדין חצר ובכה"ג גופה קא מיבעיא לרבי אלעזר מי מהניא בבהמה גרירה דלא דרכה בכך טפי מהנהגה בגמל או משיכה בחמור דאמרינן דחד צד מיניהו לא קנייה משום דאין דרכה בכך [והכא בעי] אין דרך בהמה נמי לגרור אותה כפותה ולא איפשיטא בעיין.

ד) כמה נסתפק רבי אלעזר, לפי האמרא? כמה הוא הסתפק לפי

רבא?

ז. נעיין בחידושי רבי עקיבא איגר בבא מציעא ט ע"ב.

חידושי רבי עקיבא איגר

וקשה מנ"ל לומר במסקנא דקני בהמה וקני כלים באין כפות הוי ספק דלמא באמת זהו סברא מוחלטת, כיון דאין המשיכות שוות לא קני. אלא דבכפות דוקא מיבעיא אם קנה כיון דעתה המשיכות שוות אז אזלינן בתר סתם קניית הבהמה. ואדרבא מרווח יותר דבפשוטו קשה דאיך משנינן והלכתא בכפות דהיי' גופא תקשי דמאי מיבעיא בגוונא דחיקא במשוך לקנות תיבעי' בפשוטו בקני ובאינו כפות והיי' מסתבר יותר מהאיבעי' רק בכפות.

ח) מה הספק לשיטתו?

ח. נעין בירושלמי קידושין יא ע"ב (פ"א תחילת הלכה ד).

ירושלמי קידושין

רב חסדא אמר משוך את הבהמה זו לקנותה. קנה. לקנות וולדותיה. לא קנה. לקנותה היא וולדותיה. קנה. אילו האומר לחבירו משוך את הבהמה זו שתקנה משוי שלה שמא לא קנה! א"ר יוסי הדא דתימר בשלא היתה הבהמה עוברת אבל אם היתה עוברת עשו אותה כמשאה. (וקנה – פני משה).

9) האם הדברים מתאימים לדברי רבי עקיבא איכר?

10) מה הספק אם כן בסוגייתנו לפי הירושלמי?

ט. נראה גם את דברי הרא"ש בסימן כג.

הרא"ש

בעי רבי אלעזר האומר לחבירו משוך בהמה זו לקנות כלים שעליה מהו מדנקט בהמה ולא נקט משוך קופה זו לקנות כלים שבתוכה משמע דפשיטא ליה דקני לפי שהקופה ומה שבתוכה משיכת שוה אבל משיכת הבהמה על ידי הילוך ומשיכת הכלים על ידי גרירה ואף על גב דבכפות' נמי איירי מכל מקום סתם קניית הבהמה על ידי הילוך וכן משמע בשבת פ' המצניע גבי הגונב כיס בשבת דבמשיכת הכיס קנה המעות אף על פי שלא הוציא כל הכיס ולא קנאו והוא דמצי למישקל להו זוזי דרך פיו או חור כדאית' התם.

11) מה סובר ר"א לפי הרא"ש בצנ"ן קנ"ן בהמה כפותה?

12) אם כן מהו הספק ר"א?

י. נעין בדברי הרמב"ם, בהלכות מכירה ג, יד שהכריע ספק זה.

רמב"ם הלכות מכירה

אמר לו המקנה משוך בהמה וקנה כלים שעליה הואיל ולא הקנה לו גוף הבהמה אע"פ שמשכה והיא כפותה לא קנה כלים שעליה עד שימשוך הכלים עצמן.

13) הסבר.

יא. נראה את סיכום השיטות בשיעורים בבבא מציעא, שיעור 17.

שיעורים בבא מציעא

לפי הרמב"ם והרא"ש ר"א לא נסתפק בהאם בהמה נקנית בגרירה, לא כשיטת הנ"י. ע"פ הרא"ש (סימן כג) הספק של ר"א הוא במשיכת הבהמה מבלי לקנותה, ע"מ לקנות את הכלים שעליה, בין במהלכת בין בכפותה. ז"א לשיטתו מסקנת הגמרא "והלכתא בכפותה" היא רק לבעית רבא ששאל על קנין חצר. אבל ר"א שאל רק על קנין משיכה ונסתפק אף בכפותה. ספקו הוא משום השוני שיש בדרכי המשיכה של בהמה וכלים. ר"א דייק בלשונו ואמר "האומר לחברו משוך" ולא אמר "קניי" אע"פ שבכפותה ע"י "קניי" היה קונה את הבהמה להיות חצר לקנות את הכלים. ז"א שהוא שאל רק על פעולת המשיכה ואפילו בכפותה, ששם לכאורה פשוט שיקנה את הכלים אם גורר את הבהמה. אלא מחדש הרא"ש שאף שגרירה מועילה לקנות בהמה והיא גם הדרך לקנות כלים, מ"מ כיון שסתם קניית בהמה היא ע"י הילוך, אם גרר אותה יתכן שלא קנה את הכלים. א"כ לפי הרא"ש, לא כנ"י, ר"א לא נסתפק אם גרירת בהמה כפותה מועילה לקנותה, אלא נסתפק רק אם היא תועיל לקנות כלים שעליה. גם ברמב"ם (מכירה ג, יד) משמע שאין בעיה מצד קנין גוף הבהמה הכפותה ע"י גרירה, אלא שפסק מדין ודאי שלא קנה את הכלים שעליה. שיטת הרא"ש היא שכלים לא נחשבים בתנועה כאשר הבהמה בתנועה. כאמור הרא"ש סובר שבהמה נקנית בגרירה, אלא שנסתפק ר"א האם מועילה גרירה זו לכלים שעליה. יוצא מדברי הרא"ש שאף שפעולת הקנין של הבהמה תקינה, יתכן שהיא לא מועילה לכלים. א"כ לומדים אנו מדברי הרא"ש שתנועת הבהמה לא נחשבת תנועת הכלים שעליה, כיון שהבהמה והכלים נקנים בנורמליות בדרכים שונות. ז"א אף שבשטח הכלים התקדמו כאשר התקדמה הבהמה, מ"מ נסתפק ר"א אם תנועה זו מטפסת לכלים שנוכל לומר שהם זזו. והרא"ש אומר שהגמרא נשארה בספק, הילכך במכר לא קנה המושך ובהפקר, משום שמוחזק, מספק קנה. הרמב"ם פסק (מכירה ג, יד) שודאי לא קנה את הכלים שעל הבהמה הכפותה. א"כ ס"ל לרמב"ם שפשטה כך הגמרא, והיא חולקת על הירושלמי (קידושין א, ד). וצ"ל שהרמב"ם הבין "והלכתא בכפותה" של הגמרא כפסק הבא לפשוט את הבעיה של רבי אלעזר. ז"א שאל ר"א אם ע"י משיכה אפשר לקנות את הכלים שעל גבי בהמה. ואמרה הגמ' שלהלכה רק בכפותה ומשום קנין חצר. א"כ במשיכה אף פעם לא קונים את הכלים.

14) מה יסוד ההבדל בין שיטת הנ"י לשיטת הרא"ש והרמב"ם בצניין

בהמה כפותה?

יב. נעיין בדברי התוספות ט ע"ב ד"ה "משוך" מהמילים "וא"ת שהיא מהלכת", שמסבירים איך עובד הקניין של הכלים.

תוספות

משוך בהמה זו וקני כלים שעליה כו' - וא"ת אמאי נקט משוך בהמה זו ולא נקיט קני אי משום דבקני פשיטא ליה דקני מטעם חצר אע"פ שהיא מהלכת א"כ במשוך נמי אמאי מספקא ליה כיון שהשאלה לו הרי היא כאילו היא שלו עד לאחר הקנין ויקנה מטעם חצר וי"ל דכשא"ל משוך לא השאיל לו הבהמה לקנות הכלים מטעם חצר אלא במשיכת הבהמה אי נמי אי הוי בעי קני בהמה וכלים והוה מהדר ליה דקני לא היה יכול לידע מזה שבמשיכת הבהמה יקנה הכלים כי שמא מטעם חצר קני ובכפותה ולכך איבעי ליה במשוך.

15) מה התכוון המוכר כשאמר לקונה "אלוהי בהמה זו" ומה מסיק?
מזה?

יג. נסיים עם דברי הרמב"ן והריטב"א מתוך השיעורים בבבא מציעא שם.

שיעורים בבא מציעא

בסוגייתנו מציג הרמב"ן דעה שעל פיה פשוט לר"א שבמשיכה אי אפשר לקנות כלים שעל גבי הבהמה, משום שהכלים מונחים ועומדים אף כאשר הבהמה בתנועה. והוא הדין במשיכת קופה וכלים בתוכה. אלא שאומר הרמב"ן שבפרק המוכר את הספינה (ב"ב פו ע"א) יתבאר הדין הזה. ובסוגיא בבבא בתרא שם (פו.) אומר לנו הרמב"ן שבמשיכת הבהמה ודאי קנה את הכלים שעליה. ודבריו מתאימים לדברי הירושלמי וכן לפשט הסוגיא "משוך קופה וקני כלים שבתוכה". את הדעה שבמשיכה לא קונים את הכלים מביא הרמב"ן בשם בעלי סברא ראשונה ודוחה אותה. א"כ ס"ל לרמב"ן שפשטה הגמ' שמשיכה קונה בהמה וכלים שעליה. ודעתו בגרירת בהמה לא מבוררת. מ"מ לשיטתו הספק של ר"א הוא בקנין חצר. **הריטב"א** מסביר שיטה זו ואומר שהספק של ר"א הוא בשאילת חצר לקנות כלים שעליה ולכן אמר ר"א "משוך" ולא "קני". והדיוק בלשונו של ר"א הוא שאמר כלים "שעליה", ז"א קניית הכלים משום שהם "על" הבהמה, היינו בקנין חצר. ובעיקר משמע כך משום שרואה השיב לר"א בענין קנין חצר, א"כ מסתמא על זה דיבר ר"א. א"כ הספק הוא האם מועיל להשאיל חצר רק כדי לקנות על ידה מטלטלים מבלי זכות שימוש אחרת, דבר שלפי התוס' פשוט שמועיל. ונראים דברי הרמב"ן והריטב"א, משום שמסתבר שחצר קונה חפצים שבתוכה דוקא לבעלה, שלו יש גם את זכות השימוש.

16) מה הספק ר"א לפי הרמב"ן והריטב"א?

תשובות

- (1) אם הוא קונה את הבהמה אין בעיה לקנות את הכלים (בתנאי שהיא כפותרת).
- (2) משמע שרבי אלעזר מתכוון שיקנה רק את הכלים ולא את הבהמה.
- (3) משמע שס"ל לר"א שאם היה קונה את הבהמה, לא היתה בעיה כלל והיה קונה את הכלים. ועל עניין זה שאל רבא איך יועיל קניין הבהמה לקנות את הכלים, הרי מדובר בקניין חצר, ויש כאן חצר מהלכת!
- (4) אין בעיה לקנות חפצים בתוך כלי של מוכר. אך במשיכת בהמה יש בעיה של סוגי קניין.
- (5) האם אפשר לקנות כלים ע"י משיכת בהמה מבלי לקנות את הבהמה.
- (6) כאילו השאיל לו את הקופה לקנות, חזר מועיל.
- (7) לפי הגמרא, נסתפק ר"א האם משיכת בהמה מועילה, לגרירת כלים שעליה משום שאלו שני קניינים שונים. לפי רבא נסתפק רבי אלעזר בדיני חצר כי מדובר בבהמה כפותרת והשאלה היא האם גרירת בהמה כפותרת מועילה לקנותה, כי אין זו דרכה. ואם כן גם לא יוכל לקנות את הכלים שעליה.
- (8) הספק הוא באמר לו לקנות את הבהמה ואת הכלים שעליה (כיוון שהמשיכות שונות).
- (9) משמע שאין ספק במשך את הבהמה על מנת לקנותה ואת הכלים שעליה, שקנה אותה ואת הכלים שעליה.
- (10) הספק הוא רק בכפותרת, משום שלא עשה פעולת משיכה נורמאלית לא קנה את הבהמה.
- (11) לא נסתפק אם גרירת בהמה כפותרת מועילה לקנותה, כי באופן פשוט לא קונים כך בהמה.
- (12) הסתפק אם קניין משיכה יועיל לקנות גם את כלים שעליה.
- (13) פסק מדין ודאי שלא קנה את הכלים שעליה, אף שמשמע שאין בעיה לקנות בהמה כפותרת בגרירה. כלומר אין הבדל בין כפותרת לרגילה. אם הוא לא מקנה את גוף הבהמה, הוא לא קונה את הכלים (מדין חצר).
- (14) הרמב"ם והרא"ש לא מסתפקים בקניית בהמה כפותרת על ידי גרירה. הנ"י מסתפק אם גרירת בהמה כפותרת מועילה לקנותה.
- (15) על ידי המשיכה, המוכר יכול להשאיל את הבהמה הכפותרת לקונה להיות לו לחצר שעל ידה יקנה את הכלים שעל הבהמה. החידוש של התוס' הוא שאינו מתכוון להשאיל לו את הבהמה להיות חצר על ידי המשיכה, אלא הוא רוצה למכור מטלטלים שעל גב הבהמה על ידי משיכת הבהמה. המסקנה היא שזה לא מועיל.
- (16) הספק של ר"א הוא בשאילת חצר לקנות כלים שעליה ולכן אמר ר"א "משוך" ולא "קני".

